

Oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert utenfor hjemmet av barneverntjenesten

Kunnskap og metoder i praktisk arbeid

Tor Slettebø

Oslo, 1.juni 2009

**Diakonhjemmet
Høgskole**

Denne rapporten er utgitt av:

Diakonhjemmet Høgskole
Avdeling for Sosialt Arbeid
Postboks 184 Vinderen
N-0319 OSLO

www.diaconhjemmet.no

Rapport nr. 1/2009
ISBN 82-8048-075-7
Elektronisk distribusjon:
Diakonhjemmet Høgskole, Oslo

FORORD

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet. Arbeidet startet i våren 2008 og ble avsluttet våren 2009. Rapporten danner et grunnlag for utarbeidelsen av en nasjonal veileder for oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert i fosterhjem eller på institusjon.

Rapporten er en kunnskapsoversikt som omhandler barnevernets oppfølging av foreldre med barn plassert i fosterhjem eller på institusjon og om foreldrenes opplevelser i slike situasjoner. I tillegg beskrives tiltak som de ansatte i den kommunale barneverntjenesten kan sette inn eller henvise til i disse sakene. Rapporten er derfor en kombinasjon av en kunnskapsstatus og idébank.

Rapporten baserer seg på en litteraturstudie og en egen datainnsamling. Datainnsamlingen er basert seg på telefonintervjuer med ansatte ved Fylkesmannsembetene og ansatte i fagteamene i Bufetat. I tillegg har det vært gjennomført tre gruppeintervjuer og samtaler med foreldre som deltar i et støttetilbud for foreldre med barn som bor utenfor hjemmet. Hjertelig takk til foreldrene i Foreldrestøtten som har delt sine erfaringer med oss.

Ellen Luckman har deltatt i gjennomføringen av intervjuer med ansatte i barneverntjenesten. Elisabeth Brodtkorb, Inger Oterholm, Ane Stavrum og Sidsel Sverdrup har lest og kommentert rapporten. Eli Grut og Sonja Iren Eidissen i Barne- og Likestillingsdepartementet har også kommet med innspill til innholdet i rapporten. Tor Slettebø har skrevet rapporten og står ansvarlig for det faglige innholdet.

Det er mange andre som har bistått i arbeidet, og Diakonhjemmet Høgskole vil takke alle som har bidratt i prosessen i arbeidet med å utarbeide rapporten.

Diakonhjemmet Høgskole, juni 2009

Elsa Døhlie
dekan

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD.....	3
INNHOLDSFORTEGNELSE	5
SAMMENDRAG OG KONKLUSJON.....	7
1 TEMA OG INNHOLD I RAPPORTEN	9
1.1 Innledning.....	9
1.2 Metode.....	10
1.3 Teoretiske perspektiver i synet på oppfølging av foreldre.....	12
1.4 Oppbyggingen av rapporten	17
2 BARNEVERNTJENESTENS OPPFØLGINGSANSVAR.....	19
2.1 Barnevernlovens bestemmelser.....	19
2.2 Nærmere om barneverntjenestens oppfølgingsansvar.....	21
2.3 Avslutning	23
3 FORELDREANSVAR, DAGLIG OMSORG OG SAMVÆR.....	25
3.1 Foreldreansvar og daglig omsorg.....	25
3.2 Forutsetninger for utøvelse av foreldreansvar.....	28
3.3 Foreldrenes rettigheter og plikter i forbindelse med samvær.....	28
3.4 Avslutning	30
4 BRUKERMEDVIRKNING	31
4.1 Prinsippet om brukermedvirkning.....	31
4.2 Barns rett til medvirkning	32
4.3 Foreldres rett til medvirkning.....	33
4.4 Partsrettigheter gir rett til innflytelse	34
4.5 Foreldrene som aktive deltakere	37
4.6 Oppsummering	40
5 LEVEKÅR OG SOSIAL BAKGRUNN FOR BARNEVERNFAMILIENE OG OMFANG AV TILTAK.....	43
5.1 Sosial bakgrunn for barnevernfamiliene	43
5.2 Omfanget av barn og unge i kontakt med barneverntjenesten	45
5.3 Grunnlag og varigheten av plasseringene	47
5.4 Forhold som påvirker flytting hjem etter plassering	50
5.5 Mulighetene for replassering i fosterhjem eller på institusjon.....	51
5.6 Ettervern – betydningen av stabil voksenstøtte.....	55
5.7 Oppsummerende drøfting.....	55
6 FORELDRENES ERFARINGER MED PLASSERING UTENFOR HJEMMET	59
6.1 Samarbeid og konflikt om plasseringen	59
6.2 Foreldrenes reaksjoner på separasjonen fra barnet	61
6.3 Foreldrenes erfaringer med barneverntjenesten	63
6.4 Fedrene blir ofte ikke medregnet	66
6.5 Behovet for sosial støtte etter plasseringen	67

6.6 Kontakt og samvær mellom barn og foreldre.....	71
6.7 Samarbeid mellom foreldre, fosterforeldre og barneverntjenesten.....	76
6.8 Foreldrenes mestringsstrategier.....	80
6.9 Oppsummering	81
7 HVORDAN KAN FORELDRENE FØLGES OPP?	85
7.1 Tiltak før plasseringen.....	86
7.2 Bruk av familieråd som beslutningsmodell.....	90
7.3 Individuell oppfølging etter plasseringen - ulike tiltak	92
7.4 Sosial støtte, selvhjelp og nettverksarbeid	107
7.5 Oppfølging av foreldre fra institusjoner hvor barna er plassert	116
7.6 Familiearbeid når barn og unge trenger behandling - MultifunC	121
7.7 Undervisningsopplegg for foreldre med barn i fosterhjem	123
7.8 Interesseorganisasjoner for foreldre	124
7.9 Forskningens betydning for praksis og videre forskningsbehov.....	128
LITTERATURLISTE	135
OFFENTLIGE DOKUMENTER.....	141
NETTSTEDER.....	141

SAMMENDRAG OG KONKLUSJON

Barneverntjenesten har et klart definert ansvar for oppfølging av foreldre som har barn plassert i fosterhjem og på institusjon, enten det er som et hjelpetiltak eller som et omsorgstiltak. Målet med innsatsen er å utvikle bedre hjelp til barnet, men også å imøtekomme foreldrenes egne behov for hjelp. Noen foreldre trenger hjelp slik at de igjen skal kunne ha omsorgen for barnet, mens andre trenger hjelp til å forsone seg med at barnet ikke skal flytte hjem. Oppfølgingen må derfor ta utgangspunkt i tiltaks- eller omsorgsplanen i den enkelte sak.

Foreldre med barn plassert i fosterhjem og på institusjon har vanskelige levekår, og de trenger bistand fra ulike deler av hjelpeapparatet. Om lag halvparten av omsorgsovertagelsene skjer ved bruk av tvang. Ofte er samhandlingen mellom foreldrene og barneverntjenesten kjennetegnet av kombinasjoner av samarbeid og konflikt. For noen oppleves plasseringen som en lettelse, mens for andre er den en traumatisk hendelse. De fleste av foreldrene har ambivalente følelser til plasseringen. De savner barnet i hverdagen, og de sliter med følelser av skyld og skam over ikke å ha lykkes som foreldre. Tvangsplasseringene utløser ofte en psykisk krise. Flere opplever at familie og nettverket fordømmer dem, og at de er blitt isolert etter at barnet flyttet ut av hjemmet. Noen utsettes for mobbing i nærmiljøet, og flere oppgir at de sliter med å finne en mening med livet. Mange savner tilbud om psykologisk hjelp til å bearbeide de vanskelige følelsene. I tillegg til krisehjelp, etterlyser foreldrene hjelp til å knytte sosiale kontakter og til å bedre sine levekår. Tilgjengeligheten til barneverntjenesten beskrives ofte som vanskelig, og mange føler seg avvist fordi fagfolkene synes å ha sin oppmerksomhet rettet mot barnet og fosterforeldrene. Mange av foreldrene er også misfornøyde fordi de har for liten innflytelse på samværsordningen. Samvær er viktig for foreldrene fordi det er i slike situasjoner de kan realisere foreldreskapet. De etterlyser regelmessige møter med barneverntjenesten og fosterforeldrene for informasjonsutveksling og planlegging av samvær.

Undersøkelser har vist at foreldre med barn i fosterhjem får mindre oppfølging enn foreldre med barn på institusjon. Kommunene mangler rutiner for oppfølgingsarbeidet, mens flere institusjoner har utarbeidet skriftlige retningslinjer for foreldrearbeidet.

Rapporten inneholder en beskrivelse og vurdering av tiltak som det kommunale oppfølgingsarbeidet kan iverksette eller henviser til. Type tiltak og rekkefølgen på disse, vil variere fra sak til sak avhengig av foreldrenes behov og ønsker, samt formålet med plasseringen. Foreldrenes medvirkning er viktig i oppfølgingsarbeidet, men det er samtidig en utfordring fordi foreldre kan av ulike grunner avvise eller ikke makte å ha kontakt med barnevernet. Oppfølgingen av foreldrene må ta utgangspunkt i hva som kjennetegner situasjonen til mange av familiene: Psykiske problemer, vanskelige levekår, usikkerhet i den nye foreldrerollen, manglende innflytelse på samværsordninger og sosial eksklusjon.

I oppfølgingen av foreldrene er det derfor viktig å kunne tilby foreldrene krisebehandling, formidling av kontakt med andre hjelpeinstanser, foreldreveiledning, hjelp med oppfølging av samværsordninger og tiltak som kan bidra til sosial inklusjon. Dette er noen av de viktigste elementene i bedre rutiner for oppfølging av foreldre etter en plassering av barnet utenfor hjemmet. En slik innsats krever barnevernarbeidere som i tillegg til den individuelle oppfølgingen av foreldrene, har kompetanse i tverrfaglig og tverretattlig samarbeid, i sosialt gruppearbeid og nettverksarbeid.

I mange av sakene må barnvernarbeiderne arbeide med foreldre som i utgangspunktet ikke ønsker hjelp, og de må derfor kunne arbeide i konflikt. I saker med konflikt har bruk av familieråd vist seg å være et nyttig redskap for å få til et bedre samarbeid. Samtidig egner familieråd seg godt til å avklare spørsmål om samvær, og til mobilisere både nettverket til barnet og foreldre som har behov for sosial støtte i utsatte situasjoner. Henvisning til støttegrupper er kanskje det viktigste tilbudet å gi til foreldre som barneverntjenesten ikke lykkes å samarbeide med. Dette kompenseres likevel ikke for nødvendigheten av kontakt med en saksbehandler.

I småkommunene kan det være vanskelig å bygge opp kompetanse på spesialiserte områder, og interkommunale løsninger fremstår som en mulig løsning i oppfølgingen av foreldre med barn plassert utenfor hjemmet.

Rapporten peker på behov for mer forskning. Det trengs forskning og utviklingsarbeid som gjør det mulig å skille mellom hvilke former for oppfølging som synes best for ulike foreldre. Det trengs også kunnskap som kan dokumentere hvordan oppfølging av foreldrene kan komme barnet til gode.

1 TEMA OG INNHOLD I RAPPORTEN

I dette kapitlet presenteres tema, bakgrunn for rapporten, metodisk tilnærming og noen teoretiske perspektiver i synet på oppfølging av foreldre med barn plassert utenfor hjemmet av barnevernet. Kapitlet avsluttes med en kort beskrivelse av oppbyggingen av rapporten.

1.1 Innledning

Barneverntjenesten skal følge nøye med utviklingen av barn som er plassert i fosterhjem og på institusjon, og likeledes deres foreldre. Målet med oppfølgingen er å utvikle bedre hjelp til barnet, men også å ivareta foreldrenes egne behov for hjelp.

Barneverntjenestens oppfølging av foreldre etter at barna har vært plassert utenfor hjemmet har ikke vært en prioritert oppgave i barnevernet. I den siste større offentlige utredningen om barnevernet (NOU 2000:12) ble det etterlyst en bedre oppfølging av denne brukergruppen, noe som ble understreket av Riksrevisjonens gjennomgang av oppfølging og tilsyn i barnevernet (Riksrevisjonen 2003). I tillegg har norsk og internasjonal forskning dokumentert behovet for å styrke oppfølgingen av foreldrene av hensyn til barnet og deres egne behov¹. I FNs barnekonvensjon, artikkel 18 pålegges offentlige myndigheter å støtte foreldrene for barnets oppdragelse og utvikling.

Barne- og likestillingsdepartementet fulgte opp arbeidet med å foreslå en lovendring som innskjerpet barneverntjenestens oppfølgingsansvar, og endringer i lovbestemmelsen trådte i kraft 1. januar 2006. I Statsbudsjettet for 2008 ble det presisert at arbeidet med å bedre ivaretagelse av foreldre etter en omsorgsovertakelse skal vektlegges i det kommunale kompetanseprogrammet. Departementet tok initiativ til å få utarbeidet en veileder til kommunene om oppfølging av foreldre etter en plassering av barnet i fosterhjem eller institusjon. Veilederen ble lansert 16. juni 2009. Som grunnlag for veiledere ble det også tatt initiativ til å få utarbeidet en kunnskapsstatus med en systematisk oversikt over eksisterende kunnskap og utfordringer når det gjelder barneverntjenestens oppfølgingsansvar for foreldre som har barn/ungdom plassert i fosterhjem og på institusjon. I tillegg var det ønskelig å få

---

¹ Se kapittel 6 i denne rapporten.

beskrevet og vurdert aktuelle tiltak som kan iverksettes overfor foreldrene. Av denne grunn har rapporten fått en utvidet form.

Rapporten beskriver hva som ligger i foreldreansvaret når barna er plassert utenfor hjemmet, enten det er som hjelpetiltak i hjemmet eller som omsorgstiltak. For å gi innsikt i noen av utfordringene barneverntjenesten står overfor i mange av disse sakene, redegjøres det for omfanget av barn under omsorg og hvilke problemer som kjennetegner familiene. Videre inneholder rapporten en oversikt over foreldres erfaringer med en omsorgsovertakelse og deres behov for oppfølging, samt en beskrivelse av eksempler på oppfølgingstiltak.

1.2 Metode

Det finnes ikke klare kriterier for hvordan en kunnskapsstatus skal utformes. Hvilke temaer og elementer som skal inngå, vil være avhengig av forfatterens perspektiver og oppdragsgivers bestilling. En beskrivelse av oppfølging av foreldre etter plassering av barna er et vidt felt og berører kunnskap fra mange ulike fagområder, og denne rapporten er en sammenstilling av utvalgte arbeider og forskningsresultater, samt praktisk kunnskap.

Rapporten er i første rekke basert på norsk litteratur på området, men relevant utenlandsk litteratur er også trukket inn. Undersøkelsene er i hovedsak hentet fra land som sosialpolitisk ligner oss, fortrinnsvis nordiske land som har en lovgivning som ligner på hverandre. Men også i de nordiske landene finner vi forskjeller i hvordan vi registrerer tall i barnevernstatistikken (Grinde 1993). Det er også trukket inn litteratur fra Storbritannia, Canada og USA der forskning har bidratt med kunnskap på områder som ikke har vært tilstrekkelig belyst i nordiske studier.

En skal være oppmerksom på at forskningsresultater fra andre land med andre sosialpolitiske og kulturelle særtrekk, kan være vanskelig å overføre i en norsk sammenheng. Dette kan skyldes at de problemer som barneverntjenesten skal håndtere, er av forskjellig karakter og alvorlighetsgrad i de enkelte land. Lovgivningen og tiltaksregisteret kan også variere mellom landene. Ikke minst kan det være kulturelle forskjeller i oppfatningen av hvor alvorlige barns oppvekstforhold skal være for at barnevernet skal kunne gripe inn.

En sammenligning av undersøkelser som bygger på ulike utvalg og metodiske tilnærminger byr på metodiske problemer. Av denne grunn er det viktig at en kunnskapsstatus tar høyde for at det er knyttet usikkerhet til kunnskapen som innhentes, men presentasjonen av forskning på feltet bidrar til å klargjøre i hvilken retning resultatene peker.

I tillegg til litteraturstudien i den foreliggende rapporten, er det foretatt to selvstendige datainnsamlinger. Bakgrunnen for datainnsamlingen har vært behovet for å supplere eksisterende forskning og kunnskaper i feltet. Rapporteringen fra disse delstudiene fremkommer i de ulike delene av rapporten.

Delstudie 1.

For å få et bedre innblikk i hvordan foreldre opplever en omsorgsovertakelse, ble det gjennomført tre gruppeintervjuer med i alt 11 mødre og to fedre som deltok på et møte i Foreldrestøtten 22. oktober 2007. Foreldrestøtten er en støttegruppe for foreldre med barn under omsorg i regi av Kirkens Bymisjon i Oslo. Møtene holdes en gang i måneden, og de er åpne for foreldre i Osloregionen. Invitasjonen til møtene har gått ut til alle barneverntjenestene i Oslo kommune. Vanligvis er det mellom 8 og 15 foreldre som deltar. På møtet 22.10.07 ble foreldrene delt inn i tre grupper som alle fikk de samme spørsmålene: Hvordan opplevde de omsorgsovertakelsen? Hva kunne ha vært gjort annerledes? Hvordan opplever de hverdagen i dag, og hva er en god oppfølging av foreldre etter en omsorgsovertakelse? De ble også spurt om hva som hadde hjulpet dem til å mestre en vanskelig hverdag. På det oppfølgende møtet fikk foreldrene et skriftlig referat fra intervjuene, og hovedkonklusjonene ble gjennomgått i plenum og kommentert av foreldrene. I tillegg har jeg deltatt som deltakende observatør på 10 av møtene i Foreldrestøtten i løpet av tre år (2006-2009). Målet med delstudien har vært å få innsikt i foreldrenes livssituasjon og erfaringer med hjelpeapparatet og for å utdype ulike temaer fra litteraturstudien.

Delstudie 2:

I perioden 7.1 – 11.2.2008 gjennomførte forskere Diakonhjemmet Høgskole telefonintervjuer med både ansatte hos Fylkesmannsembetene og i Bufetat. Vi fikk kontakt med ansatte med ansvar for barnevern ved 17 Fylkesmannsembeter. I tillegg sendte vi en mail med forespørsel til alle fagteamene i Bufetat om de kunne henvise oss til ”de gode eksemplene og rutinene fra praksisfeltet”. I løpet av tiden vi hadde til disposisjon, fikk vi gjennomført intervjuer med ansatte i halvparten av regionsteamene. De andre responderte ikke på henvendelsen.

Intervjuene tok utgangspunkt i følgende spørsmål: Kjenner du til kommuner, offentlige og private institusjoner som har utviklet særskilte rutiner/forsøk og oppfølging av foreldre etter en plassering av barnet i fosterhjem eller på institusjon? Hva mener du er en god oppfølging av foreldre etter en plassering? Hva slags opplæringstilbud trenger kommunene? Målet med henvendelsene var å innhente gode eksempler og rutiner i praksisfeltet på oppfølging av foreldre etter at barna er plassert utenfor hjemmet.

På bakgrunn av delstudie 2 ble vi henvist til noen få institusjoner som arbeidet særskilt med foreldrearbeid og et par kommunale barneverntjenester. Institusjonene hadde skriftlig materiell som viste hvordan de arbeidet med foreldrene, mens tilsvarende dokumenter ikke var det ingen som kjente til i kommunene.

1.3 Teoretiske perspektiver i synet på oppfølging av foreldre

Oppfølging av foreldre etter at barnet er plassert i fosterhjem eller på institusjon har lenge vært et forsømt område i barnevernet. Det er ulike grunner til dette. Barneverntjenestens arbeid med denne gruppen foreldre er ofte svært krevende. Det kan være vanskelig å komme i kontakt med dem, og foreldrene kan avvise henvendelser. I en travel hverdag kan kravet om å få til en tilfredsstillende plassering av barnet, rette blikket bort fra foreldrenes behov. Det kan også være at holdningene til foreldre som ikke tar godt nok vare på barna sine, kan hindre oss i å forsøke å hjelpe dem. Ofte vil det være en kombinasjon av årsaker til at foreldrene i stor grad er blitt overlatt til seg selv etter en plassering.

Mangel på oppfølging av foreldrene kan også ha sammenheng med overordnede forståelsesmodeller i barnevernet. Forståelsesmodeller i barnevernet bygger på ulike skoleretninger innen psykologi og andre atferds- og samfunnsvitenskaper. Fagideologi har hatt stor betydning for hvordan barnevernet forstår familiens problemer (Christiansen 1996).

Sandbæk (2000a) har pekt på at foreldrene tradisjonelt er blitt tillagt et stort ansvar når barn utvikler problemer. Foreldrene omtales som årsaker til barnets problemer og som hindringer for at barnet kan utvikle seg. En av de viktigste grunnene til dette kan være at barnevernarbeiderne overfokuserer på egenskaper ved og psykiske problemer hos foreldrene, og da helst ved mor, også kalt *mother-blaming* (Backe-Hansen 2001). Et slikt syn kan

ekskludere foreldrene som meningsberettigede. Det kan foreligge en institusjonalisert forestilling om at barns krav på rettsbeskyttelse dreier seg om vern mot overgrep og dårlig innflytelse i familien. Barna skal beskyttes mot avvikende foreldre. Barnevernets innsats kan ut fra et slikt perspektiv forstås som en kompensasjon for foreldrenes, først og fremst mødrenes, inkompetanse som oppdragere. Undersøkelser av barnevernet i Danmark har vist at det er de profesjonelle som har tolkningsretten: Retten til å definere et problem og til å uttale seg om hva som er sant om fenomenet (Egelund 1997:352). Tolkingsretten innebærer at familiens stemme er mindre kvalifisert enn en profesjonell tolkning. Familiens deltakelse i barnevernet blir erstattet med en profesjonell samtale ”om dem”. Egelund (1997:53) spør om familiens utelukkning fra et forpliktende samarbeid er en måte hvor man organisatorisk søker å redusere antallet av usikkerhetsfaktorer.

Profesjonelle tilnærminger vier liten oppmerksomhet mot foreldrenes egne forsøk på å løse problemene og gir dem ikke anledning til å vise slike sider (Sandbæk 2000a). Foreldrene i hennes undersøkelse syntes det var et problem at deres forslag til løsninger ikke ble tatt alvorlig og at deres syn ble oversett når det var uenighet mellom dem og hjelpetjenesten. Det kan være et språk mellom foreldrenes anstrengelser og ansvar, og den profesjonelle litteraturen som fortsatt betrakter foreldre som årsak til problemene og ikke vektlegger deres medvirkning i løsningene (Sandbæk 2000a:110).

Den faglige forståelsen i barnevernet har vært kjennetegnet av en *individualisering av de sosiale problemene*. Hellesnes (1975) mener at jo mer en individualiserer et problem, jo mer utforståelig blir det, og det isoleres fra konteksten problemet er en del av. Han er opptatt av at mennesker må forstå sine egne problemer på bakgrunn av historiske endringer og økonomiske betingede motsetninger:

Å forstå seg sjølv er nødvendig for å finne ut kva ein kan gjere, men for å forstå seg sjølv må ein ”lokalisere seg”, finne ut kor ein står, innanfor den samfunnsmessige og historiske samanhengen. Dermed inneber sjølvforståing det å forstå livssjansane til andre personar som er ”i same båt”, dvs som eksisterer under same vilkår.

(Hellesnes 1975:31)

En individualisering av problemene i barnevernet er nødvendig for å ivareta det enkelte barns behov. Det kan samtidig forstås som en strategi for å tvinge dem som er annerledes til å innordne seg i samfunnet. En slik profesjonell forståelse i barnevernet er i samsvar med

Foucaults syn på fremveksten av moderne institusjoner, og hvordan institusjonenes kombinasjon av kunnskap og makt anvendes i arbeidet for sosial kontroll og disiplin (Foucault 2002). Fra et slikt syn er ikke barnevernet bare til for barnas beste, men det er også til for samfunnets skyld og behov for å innordne de som faller utenfor i normale livsformer (Egelund 1997, Ericsson 1996).

En individualistisk forståelse av problemer i barnevernet kan bety at en overser hvilken betydning forhold som økonomiske vanskeligheter, helseproblemer, sosial isolasjon, mangel på sosial støtte kan ha på foreldrenes omsorgssituasjon og muligheter for å følge opp samvær. For foreldre som fratas omsorgen for barna sine, blir ikke disse problemene mindre. Vanskelige levekår kan skape problemer i foreldrenes hverdag og styre oppmerksomheten bort fra deres muligheter for å gi emosjonell omsorg for barna som ikke bor sammen med dem.

Temaet i rapporten berører grensene mellom privat og offentlig ansvar for barn, mellom familien og barnevernets myndighet, og hvordan barnets beste skal beskyttes uten at foreldrenes frihet til å foreta selvstendige valg hemmes unødvendig. Dette temaet har stått sentralt i en internasjonal diskurs om barnevernet. I både Australia, Storbritannia og USA har det vært et skifte i den barnevernfaglige forståelsen fra en tenkning preget av *child protection* til *family focused*, der barnas behov blir sett i sammenheng med familiens behov for hjelp og tjenester, også kalt *the re-focusing debate* (Parton 1998, Thomson og Thorpe 2004). Fra i hovedsak å ha oppmerksomheten rettet mot beskyttelse av barnet, endres tenkningen i retningen av et mer familieorientert barnevern.

I en gjennomgang av Svensk fosterhjemsomsorg i tiden 1950 - 1990 beskriver Vinnerljung (1996 b) to divergerende syn på fosterhjemsarbeid. Det ene oppfattet fosterhjem som redningen for barn som vokste opp med omsorgssvikt, mens det andre problematiserte fosterhjemsarbeidet. De ulike synspunktene representerte forskjellige syn på kontakten mellom plasserte barn og deres foreldre, hvor det første la vekt på lange plasseringer og begrenset kontakt med foreldrene, mens det andre stod for korte plasseringer og la vekt på kontakt mellom foreldre og barn. Forskning, blant annet i det svenske Barn-i-kris-prosjektet på begynnelsen av 1980-tallet, bidro til økt kunnskap om barns behov for kontakt med sine foreldre, og hvordan foreldre opplever å ha sine barn plassert. Resultatene fra dette prosjektet bidro til å forandre holdningene i den svenske fosterhjemsomsorgen, og at det ble lagt større

vekt på å opprettholde kontakt mellom barn og foreldre etter dette (Andersson 1998). I stedet for å oppfatte fosterforeldre som erstatningsforeldre, skal de ha en komplementær funksjon og i oppdraget inngår det å opprettholde barns kontakt med sine foreldre (Höjer 2007).

I Norge har forskningsprosjektet ”Barn plassert utenfor hjemmet – risiko og utvikling”² bidratt til å øke kunnskapen om tilsvarende problemstillinger i Norge. Vi har også hatt en debatt blant sentrale barnevernforskere i tidsskriftet Norges Barnevern (Backe-Hansen 2003b, Bunkholdt 2002, 2003, Havik 2003, Haugli 2002, Sandbæk 2003 og Skivenes 2003). Denne debatten har i grove trekk dreid seg om betydningen av prinsippet om barnets beste versus det biologiske prinsipp i ulike barnevernsaker. Det biologiske prinsipp har som utgangspunkt at det er en egenverdi for barn å vokse opp hos sine biologiske foreldre, og det påvirker blant annet beslutninger om samvær mellom barn og foreldre etter en plassering. Artiklene viser at det er ulike syn blant sentrale barnevernforskere i Norge om hvilken rolle det biologiske prinsipp skal ha i barnevernsaker, for eksempel i saker der det er reist berettiget tvil om foreldrenes omsorgsevne. Flere av forfatterne var, av ulike grunner, kritiske til det biologiske prinsipp som overordnet verdi i norsk barnevern. Sammenlignet med den svenske debatten om fosterhjemsomsorgen, kan det virke som den rådende ideologien blant en del av aktørene i norsk barnevernforskning har en mer restriktiv holdning til kontakt mellom barn og foreldre etter en plassering. Innleggene kan forstås slik at de fleste forfatterne tar til orde for at familiens betydning for barns utvikling tillegges for stor vekt, og at dette går på bekostning av barns behov for emosjonell stabilitet.

Det er ulike grunner til at familieorienteringen kan stå sterkere i andre land enn hos oss. En mulig forklaring kan være at det her i landet er et tettere og mer tillitsfullt forhold mellom folk og stat (Vike, Lidén og Lien 2001). Tilliten til offentlige myndigheters evne til å ivareta barnas behov, kan være mindre i andre land, og følgelig kan familieorienteringen stå sterkere hos dem enn hos oss. På den andre siden kan det virke som om vektleggingen av ”beskyttelse av barnet” og ”stabilitet” står sterkere i Norge enn land det er naturlig å sammenligne oss med, for eksempel Sverige.

---

² Prosjektet var finansiert av Norges forskningsråd og gjennomført av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) og Barnevernets Utviklingssenter på Vestlandet (BUS-V). Undersøkelsen baserte seg på plassering av 109 barn i alderen seks til tolv år fra hele landet som flyttet hjemmefra i tidsrommet 15-9-1998-31.12.1999. Barna er blitt fulgt opp over tid. Se for øvrig Backe-Hansen, E. (red.)(2003): *Barn utenfor hjemmet. Plasseringer i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Foreldre som blir fratatt omsorgen for et barn eller har barn plassert utenfor hjemmet, bryter med kjerneverdier i samfunnet. De opplever at de blir utsatt for stigma og sosial eksklusjon fordi de handler på tvers av de sosiale og kulturelle forventningene som knytter seg til personer som får barn, spesielt forventningene om at barn skal vokse opp hos sine foreldre. De opplever at det er vanskelig å bli hørt, både i hjelpeapparatet og i samfunnet for øvrig. Fordømmelsen kan skape problemer for deres muligheter for å gi emosjonell omsorg for barna som ikke bor sammen med dem.

En kan forvente at samfunnets stigma av denne foreldregruppen gjenspeiles blant de ansatte i hjelpetjenestene. Ut fra faglige vurderinger må barnevernarbeiderne ofte ta parti for barnet mot foreldrene. Barn må skjermes for foreldre som er aktive rusmisbrukere, som er alvorlig psykisk syke og som misbruker barna. Likevel kan en ensidig vektlegging av interessemotsetninger mellom barn og foreldre i slike saker, komme skjevt ut. De fleste av barna som bor i fosterhjem eller på institusjon vil ha behov for å ha kjennskap til sine foreldre og familien for øvrig. Dessuten er det mange av fosterbarna som, til tross for vanskelige oppvekstvilkår, flytter tilbake til foreldrene når de blir voksne.

Både norske og utenlandske barnevernforskere har drøftet behovet for en ny grunnlagsforståelse i barnevernet hvor en går bort fra årsaksforklaringer på omsorgssvikt, til å legge vekt på brukernes egne fortellinger og forståelse av faktorer som de mener har skapt vanskeligheter (Andenæs 1997, Houston og Griffiths 2000, Backe-Hansen 2003a). En slik forståelse kan redusere sannsynligheten for at foreldrene vil motsette seg samarbeid. Når nesten all skyld legges på foreldrenes manglende omsorgsevne, kan dette hindre fagfolkene i barnevernet å se problemer som dårlig økonomi, problemer med å kombinere barn og jobb og problemer mor og barn kan ha med barnefaren (Andenæs 1997, Eidem, Ericsson og Larsen 1997). En slik forståelse kan føre til en undertrykkende praksis overfor klientene som er gjenstand for hjelpen.

Fremstillingen av et motsetningsfylt forhold mellom barns og foreldres interesser i barnevernet kan ha bidratt til å hindre forsøk på å integrere *begge* disse perspektivene i den barnevernfaglige diskursen (Slettebø 2008b). I mangel på forskningsbaserte kunnskaper kan ulike ideologiske overbevisninger ha stor betydning for praksis, for eksempel når det gjelder utforming av samvær mellom barn og foreldre etter en plassering.

Mangelfull oppfølging av foreldrene etter en plassering av barnet kan ha sammenheng med den faglige forståelsen som ligger til grunn for barnevernsarbeidet, så vel som mangel på ressurser. Videre mangler vi kunnskaper om hvilken betydning økt innsats overfor foreldrene kan ha. Denne rapporten sammenfatter det vi i dag vet om betydningen av å gi denne foreldregruppen en god oppfølging.

1.4 Oppbyggingen av rapporten

Kapittel to tar for seg barneverntjenestens bestemmelser om kommunens ansvar for oppfølging av foreldre når barn er plassert i fosterhjem eller på institusjon. Kapittel tre ser nærmere på hva som menes med begreper som foreldreansvar og daglig omsorg. Her presenteres også foreldrenes rettigheter og plikter i forbindelse med samvær. Kapittel fire omhandler brukermedvirkning og ser nærmere på både barn og foreldres rett til medvirkning og hvordan foreldrene kan bli aktive deltakere. I kapittel fem beskrives levekår og sosial bakgrunn for barnevernfamiliene og viser hvilke problemer som man kan møte i arbeidet med foreldrene. Her presenteres statistikk som gir innsikt i grunnlag og varigheten av plasseringene, forhold som påvirking flytting hjem etter plassering og omfanget av replasseringer. Ettervern er også et tema i dette kapitlet. Kapittel seks omhandler samarbeid og konflikt om plasseringen, foreldrenes synspunkter og reaksjoner på plasseringen og deres behov for bedre oppfølging. Det siste kapitlet (syv) er annerledes i formen enn de andre kapitlene. Her presenteres ulike tiltak som kommunenes barneverntjeneste kan iverksette for å følge opp foreldrene. Temaer som berøres er: Hvilke tiltak må til før plasseringen? Hvordan kan familieråd som beslutningsmodell benyttes? Hva kan den individuelle oppfølgingen etter plasseringen bestå av? Det foreligger også beskrivelser av sosialt støtteamarbeid, selvhjelp og nettverksarbeid, oppfølging av foreldre fra institusjoner hvor barnet er plassert, kontakt med interesseorganisasjoner med mer. Kapitlet avsluttes med en drøfting av forskningsbehov.

2 BARNEVERTJENESTENS OPPFØLGINGSANSVAR

I dette kapitlet redegjøres det for barneverntjenestens bestemmelser om kommunens oppfølgingsansvar av foreldre når barn er plassert i fosterhjem eller på institusjon.

2.1 Barnevernlovens bestemmelser

Formålet med lov om barneverntjenester er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, bvl § 1-1. Barneverntjenesten er pålagt å følge opp barnet og foreldrene ved en plassering av barn eller ungdom som et hjelpetiltak og som et omsorgstiltak. Barneverntjenestens oppfølgingsansvar av foreldrene er regulert av ulike bestemmelser i barnevernloven.

Barneverntjenesten oppfølgingsansvar er knyttet til foreldre som har barn og ungdom plassert i fosterhjem og eller institusjon, både som et frivillig hjelpetiltak og som formell omsorgsovertakelse. En omsorgsovertakelse er en inngripende handling både for barnet og dets foreldre. I en slik situasjon skal ikke bare barnets behov ivaretas, men også foreldrenes så langt dette er mulig. Kravet om oppfølging kommer til anvendelse ved følgende plasseringshjemler:

Frivillig hjelpetiltak

Når barneverntjenesten formidler plass i fosterhjem, institusjon, omsorgssenter for mindreårige eller i senter for foreldre og barn som et frivillig hjelpetiltak, bvl § 4-4,5. ledd. Plasseringen forutsetter at barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særlig behov som ikke kan løses ved andre hjelpetiltak.

Når det gjelder oppfølging av hjelpetiltak, bvl § 4-5 heter det at:

Når hjelpetiltak vedtas, skal barneverntjenesten utarbeide en tidsavgrenset tiltaksplan. Barneverntjenesten skal holde seg orientert om hvordan det går med barnet og foreldrene, og vurdere om hjelpen er tjenlig, eventuelt om det er nødvendig med nye tiltak.

Ved en frivillig plassering har foreldrene stor innflytelse på alle beslutningene som tas. Dette har sammenheng med at de skal samtykke til hjelpetiltakene, og foreldrene kan når som helst trekke tilbake sitt samtykke om plasseringen.

Formell omsorgsovertakelse:

Vedtak om å overta omsorgen for et barn kan treffes dersom det er alvorlige mangler ved daglig omsorg, personlig kontakt og trygghet, dersom barnet ikke får dekket sitt særlige behov for behandling og utvikling, dersom barnet blir mishandlet eller at barnets helse eller utvikling er truet, bvl § 4-12.

Uavhengig av bakgrunnen for plasseringen, ønsker de fleste foreldre å kunne føle seg som foreldre og være foreldre for barnet mens det bor utenfor hjemmet (Slettebø 2008). De ønsker å være betydningsfulle for barnet og ha kontakt og samvær med det, og de vil følge med i barnets utvikling og hverdagsliv. De er som regel opptatt av hvordan det går med barnet i fosterhjemmet, på skolen og i fritidsaktiviteter. Foreldrene vil i tillegg ha sine selvstendige behov for hjelp.

Ved oppfølging av vedtak om omsorgsovertakelse, bvl § 4-16 skal:

Barneverntjenesten skal følge utviklingen til de barn som det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for, og likeledes utviklingen til deres foreldre. Barneverntjenesten skal kort tid etter en omsorgsovertakelse kontakte foreldrene med tilbud om veiledning og oppfølging. Dersom foreldrene ønsker det, skal barneverntjenesten som en del av oppfølgingen formidle kontakt med øvrige hjelpeinstanser.

Barneverntjenestens oppfølgingsansvar ble endret ved lov av 17. juni 2005 og bestemmelsen trådte i kraft 1. januar 2006³. Oppfølgingsansvaret gjelder så lenge vedtaket består.

Ved en omsorgsovertakelse skal barneverntjenesten vedta en plan for barnets omsorgssituasjon (foreløpig omsorgsplan). Denne planen er en foreløpig vurdering av hvilke forutsetninger fylkesnemnda og barneverntjenesten legger til grunn for vedtakets og plasseringens formål og varighet.

Senest to år etter fylkesnemndas vedtak skal barneverntjenesten vedta en plan (endelig omsorgsplan) for barnets fremtidige omsorgssituasjon, bvl § 4-15, 3. ledd. Omsorgsplanenes formål er først og fremst å avklare barneverntjenestens intensjoner og formål med plasseringen. Omsorgsplanene skal redegjøre for tidsperspektivene for omsorgsovertakelser og plasseringer, og det skal gå klart frem om det tas sikte på en langvarig plassering eller om barnet skal tilbakeføres foreldrene.

Oppfølgingen av foreldrene skal ta utgangspunkt i planene. Det er utarbeidet en egen veileder for tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten. Disse veilederne beskriver hva innholdet i planene skal være: <http://www.bufetat.no/filestore/Bufetatno-dokument/Barnevern/Q-1104-Tiltaksplanerogomsorgsplaneribarneverntjenesten-enveileder.pdf>

Ved en omsorgsovertakelse er foreldrenes påvirkningsmuligheter begrenset når det gjelder for eksempel beslutninger om plasseringen og samvær, men de kan ha innflytelse på mange av de andre spørsmålene som det skal tas stilling til. Foreldrenes medbestemmelsesrett omhandles nærmere i kapittel fire.

2.2 Nærmere om barneverntjenestens oppfølgingsansvar

NOU 2000: 12 (Barnevernet i Norge) konkluderte med at barneverntjenesten har et selvstendig ansvar for å sørge for at foreldrene får nødvendig hjelp og bistand til å bedre sin

---

³ Forarbeidene til lovendringen finnes i Ot.prp. nr 44 (1991-1992) Lov om barneverntjenester, NOU 2000:12 Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer (Befringutvalget), St.meld. nr. 40 (2001-2002) Om barne- og ungdomsvernet og i Ot.prp. nr 64 (2004-2005) Lov om endringer i lov om barneverntjenester av 17. juli 1992.

livssituasjon. Barneverntjenesten skal blant annet hjelpe foreldrene til å komme i en slik posisjon at de igjen skal makte omsorgen for barnet (Ot. prp.nr.44 (1991-92). Bestemmelsen bygger på en erkjennelse av at foreldrene er i en vanskelig situasjon når barn blir tatt under omsorg og plassert utenfor hjemmet. Oppfølgingsansvaret vil kunne gå ut på å hjelpe foreldrene med å komme i kontakt med andre deler av hjelpeapparatet, for eksempel psykiatrien, familievernet og sosialtjenesten. Det kan være store konflikter mellom barneverntjenesten og foreldrene. Andre instanser enn barneverntjenesten kan være bedre egnet til å ivareta foreldrene etter omsorgsovertakelsen (Ot. prp. Nr. 64).

Det er viktig av barneverntjenesten etter en omsorgsovertakelse støtter opp om foreldre som ønsker hjelp (St. meld. nr. 40:124). Det er uheldig om foreldrene opplever at de ikke får den hjelpen de trenger. Problemene kan bli forsterket dersom mangel på støtte medvirker til å holde oppe uklare forstillinger om hendelsene og bakgrunnen for plasseringen, samtidig som foreldrene ikke får gjennomarbeidet sine egne reaksjoner og følelser.

Når barnevernet har overtatt omsorgen for barnet, har foreldre behov for hjelp, både av hensyn til barnet og av hensyn til seg selv. Barna føler ofte skyld og ansvar for hjemmesituasjonen. Det antas at god hjelp til foreldrene, for eksempel hjelp til å forstå betydningen av at de overholder avtaler og gjennomfører samvær, vil være god hjelp til barnet og lette tilpasningen til en ny omsorgssituasjon. Forskning fra en barneverninstitusjon i Danmark har vist at barna ofte er bekymret for foreldrenes situasjon, at deres trygghet er avhengig av om foreldrene får hjelp og at foreldrene føler seg velkommen og anerkjent av institusjonen (Schwartz 2007). Tanken er at omsorgen for barna utvikles gjennom omsorgen for deres foreldre. Fosterforeldrene kan også profittere på god og avklart kommunikasjon med foreldrene. Barneverntjenesten skal forholde seg til foreldrenes selvstendige hjelpebehov, og de må bli sett som personer med problemer, ikke bare som problematiske foreldre.

I Ot. prp. nr. 64 (2004-2005) presiseres barneverntjenestens ansvar for å følge opp foreldre etter en omsorgsovertakelse, bvl § 4-16. Det innebærer at barneverntjenesten har et selvstendig ansvar til å innføre rutiner/metoder som sikrer at foreldrene kort tid etter omsorgsovertakelsen gis tilbud om veiledning og oppfølging dersom de ønsker dette. Oppfølgingsansvaret gjelder alle foreldre, herunder foreldre som er domfelte og innsatte og foreldre som er innlagt ved en behandlingssituasjon.

Foreldrenes hjelpebehov etter en omsorgsovertakelse av barnet vil variere. I den første kontakten barneverntjenesten tar initiativ til, må hensikten være å avklare hva foreldrene ønsker hjelp til og hvilken rolle barneverntjenesten skal ha i den videre kontakten. Det må avklares om barneverntjenesten skal bistå med veiledning og oppfølging, og om foreldrene ønsker at barneverntjenesten skal henvise dem til andre instanser. Det er på bakgrunn av foreldrenes ønsker og egendefinerte behov at barneverntjenesten skal foreslå aktuelle tiltak. Oppfølgingen skal skje i samarbeid med foreldrene.

Enkelte foreldre kan ønske samtale med ansatte i barnevernet om omsorgsovertakelsen og forholdene knyttet til denne, for eksempel nærmere orientering om innholdet av omsorgsovertakelsen og konsekvensene den får for dem. Andre kan ha omfattende hjelpebehov og ha problemer knyttet til psykiatri og rus. Noen trenger hjelp til å komme i gang med utdanning eller arbeid, andre trenger informasjon om trygdeytelser og om hva sosialtjenesten/NAV kan tilby av hjelp.

Foreldrenes behov er ofte sammensatte og omfattende. En god og helhetlig oppfølging vil ofte kreve at flere etater og hjelpeinstanser samarbeider og bidrar med sitt. Barneverntjenestens oppgave vil, etter presiseringen av bvl § 4-16, være ”å veilede foreldrene om aktuelle instanser og tiltak og dersom foreldrene ønsker det, formidle kontakt”. Aktuelle instanser å formidle kontakt til kan være: NAV, psykisk helsevern, rusomsorgen, familievernkontoret og boligetaten. I formidlingen av kontakt kan det ligge en anbefaling eller en oppfordring til andre hjelpeinstanser om å bistå foreldrene. Formidling av kontakt til andre hjelpeinstanser kan bare skje i et nært samarbeid med foreldrene, og bare opplysninger som foreldrene selv har samtykket til, kan oversendes annen hjelpeinstans.

2.3 Avslutning

Formålet med barnevernets oppfølging etter en omsorgsovertakelse vil variere fra sak til sak, og er avhengig av grunnlaget for omsorgsovertakelsen. I noen saker vil utgangspunktet for hjelpen være å gi foreldrene en reell mulighet til å komme i en posisjon der de igjen kan ha omsorgen for barnet. I andre saker er tilbakeføring til foreldrene ikke realistisk. Her vil veiledningen og oppfølgingen fra barneverntjenesten kunne ha et annet innhold, for eksempel

hjelp slik at foreldrene kan bearbeide opplevelsene av tap og sorg over ikke å ha barnet boende hjemme hos seg.

Det finnes ingen lovmessige bestemmelser for hvor ofte foreldrene skal ha kontakt med barnevernet. Dette har sammenheng med at behovet for kontakt vil variere fra sak til sak, og at mange foreldre ikke ønsker kontakt med barneverntjenesten i en slik situasjon. Ulempen ved mangelen på regulering av kontakt mellom foreldre og barneverntjenesten, er at kontakten kan bli tilfeldig.

3 FORELDREANSVAR, DAGLIG OMSORG OG SAMVÆR

De praktiske grensene vedrørende daglig omsorg og foreldreansvar kan være vanskelige å definere. Dette er ofte en av grunnene til at det oppstår konflikt mellom de ansatte i barnevernet og foreldrene. Det er viktig å avklare hva som er foreldrenes rettigheter og plikter når barnet er plassert, enten det er som et hjelpetiltak⁴ eller som et omsorgstiltak. I dette kapitlet redegjøres det for innholdet i begrepene foreldreansvar og daglig omsorg, og hvordan disse forstås når barn er under tiltak av barnevernet. Foreldrenes rettigheter i forbindelse med samvær er et annet tema.

3.1 Foreldreansvar og daglig omsorg

Fagfolkene må kjenne til hva som ligger i foreldreansvaret, enten familien mottar hjelpetiltak i hjemmet eller barnet er plassert i fosterhjem eller på institusjon og informere foreldrene om dette.

Innholdet i foreldreansvaret er regulert av barneloven § 30, og spørsmålet om hvem som har foreldreansvaret er beskrevet i barneloven §§ 34 og 35. Hovedreglene er at foreldre som er gift har foreldreansvaret sammen for felles barn. Foreldre som separerer eller skiller seg, kan avtale at de skal ha foreldreansvaret sammen, eller at en av dem skal ha det alene med mindre de har avtalt noe annet. Når foreldre ikke er gifte eller bor sammen, har moren foreldreansvaret alene. Hvis foreldrene bor sammen uten å være gift, har de foreldreansvaret sammen for felles barn.

Foreldreansvaret er todelt. Foreldreansvaret innebærer for det første at barnet har rett til omsorg og at foreldrene skal gi barnet omsorg, kjærighet, trygghet og oppmerksomhet. Barnet skal ha tilsyn og ikke utsettes for vold eller fare, og foreldrene skal dekke barnets materielle og åndelige behov. Foreldrene skal sørge for å gi barnet veiledning i samhandlingen med andre mennesker, og de skal fatte dagligdagse avgjørelser og sørge for at barnet får en utdanning.

---

⁴ I saker med hjelpetiltak beholder foreldrene det juridiske ansvaret, mens det faktisk utøves av fosterforeldre eller ansatte på institusjonen hvor barnet er plassert.

Den andre delen av foreldreansvaret innebærer en rett og plikt til å ta avgjørelser for barnet i personlige og økonomiske forhold innenfor grensene, men regulert av barnets rett til medbestemmelse, bvl §§ 31 til 33. Dette innebærer at foreldrene bestemmer når det gjelder:

- Barnets personlige forhold
- Vergemål regulert av vergemålsloven
- Medisinsk behandling og inngrep
- Utstedelse av pass
- Valg av type skole
- Samtykke til adopsjon
- Navnevalg
- Samtykke til ekteskapsinngåelse
- Innmelding i trossamfunn
- Flytting utenlands

(Ot.prp. nr. 56 for 1996-1997)

De som har foreldreansvaret har retten til å fatte beslutninger for barnet i økonomiske anliggender. Dette følger av vergemålsloven § 38. Foreldreansvaret skal utøves ut fra barnets interesser og behov. Foreldrenes muligheter for å bestemme over barnet blir mindre etter hvert som det vokser til. Foreldrene er ikke tillagt disse oppgavene av hensyn til seg selv, men av hensyn til barnet. Foreldreansvaret opphører når barnet er 18 år.

Innholdet i foreldreansvaret varierer fra barnevernsak til barnevernsak, og kan være påvirket av forhold som:

- Målet med plasseringen
- Hyppigheten av samvær
- Foreldrenes atferd og evne til å samarbeide
- Barnets ønsker og rett til medbestemmelse
- Fosterfamiliens behov osv

Barneverntjenesten må i samarbeid med foreldrene forhandle seg frem til en beskrivelse av hva innholdet i foreldreansvaret skal være, og hvordan uklarheter skal avklares.

Ved en frivillig plassering beholder foreldrene foreldreansvaret, men overlater den faktiske og daglige omsorgen til fosterhjemmet eller institusjonen. Det er foreldrenes samtykke som er det rettslige grunnlaget for plasseringen, og foreldrene kan når som helst kalle samtykket tilbake.

Ved en omsorgsovertakelse beholder foreldrene foreldreansvaret og rett til samvær med barnet, selv om foreldreansvaret rent faktisk innskrenkes ved en omsorgsovertakelse. I følge bvl § 4-18 går omsorgen over på barneverntjenesten ved et vedtak etter bvl § 4-12. Ansvar og bestemmelsesretten overfor barnet er delt mellom barneverntjenesten, som har ansvaret for omsorgen i sin helhet, fosterforeldrene eller institusjoner hvor barnet bor som har ansvaret for den daglige omsorgen på vegne av barneverntjenesten, og foreldrene som har et begrenset foreldreansvar. Hvis barneverntjenesten ser behov for fratakelse av foreldreansvar, må det fremmes selvstendig sak for fylkesnemnda om dette. Fylkesnemnda skal ta stilling til om foreldrene fortsatt skal være verger for barnet.

Den daglige omsorgen omfatter alle spørsmål om den generelle oppdragelsen av barnet, oppfølging av skole, barnehage og fritid og nødvendig oppfølging ved sykdom. Spørsmål som gjelder utenlandsreiser eller lengre opphold utenfor fosterhjemmet hører hjemme under barneverntjenestens ansvar.

En omsorgsovertakelse innebærer at foreldreansvaret begrenses ved at plikten til å gi barnet daglig omsorg og oppdragelse tas fra foreldrene, og plikten til å oppfylle barnets fysiske og psykiske omsorgsbehov og andre oppgaver i barnets dagligliv bortfaller. Det betyr også at foreldrenes medbestemmelsesrett knyttet til utøvelsen av denne omsorgen opphører.

Barnevernloven inneholder ikke egne regler om hva foreldreansvaret innebærer når omsorgen er overtatt. Spørsmål som hører hjemme under foreldrenes *begrensede foreldreansvar* er ikke fullt ut avklart, men det kan gjelde spørsmål om utdanning, valg av skole og religiøs oppdragelse.

Foreldrenes påvirkningsmuligheter vil i praksis være avhengig av praktiske konsekvenser foreldrenes valg har for de som utøver den daglige omsorgen, om foreldrenes rett til å bestemme kan gå på bekostning av barnets rett til omsorg og om barnets egen medbestemmelsesrett.

Praksis vil påvirkes blant annet av barnets situasjon, foreldrenes evner og interesse for å delta og fosterforeldrenes og barneverntjenestens vilje og ressurser til å involvere foreldrene.

3.2 Forutsetninger for utøvelse av foreldreansvar

Foreldrenes forutsetninger for å utøve foreldreansvaret er ikke alltid til stede når de er fratatt omsorgen for barnet. Når foreldrene ikke bor sammen med barnet svekkes mulighetene for å følge med i barnets utvikling og behov. Alternativt forutsettes det et omfattende samvær hvor foreldrene har mulighet for å holde seg orientert om barnets behov. Haugli (2000) mener at det gir lite mening i at foreldrene skal kunne treffe avgjørelser som ikke anses å være bra for barnet på områder som er av stor betydning for barnet.

Forklaringene på at foreldrene ved en omsorgsovertakelse fortsatt har foreldreansvaret er blitt begrunnet med at det i lovforarbeidene var opptatt av de psykologiske konsekvensene av å frata foreldrene det formelle foreldreansvar. De rettslige og praktiske konsekvensene ved opprettholdelsen av dette skillet ble tillagt mindre vekt. Så lenge omsorgsovertakelsen består, skal restforeldreansvaret utøves i samråd med barneverntjenesten.

3.3 Foreldrenes rettigheter og plikter i forbindelse med samvær

I Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen gir artikkel 8 en materiell bestemmelse om vern av retten til privatliv. ”Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse”. Bestemmelsen beskytter individet mot vilkårlig innblanding fra myndighetenes side. Den er forstått slik at den pålegger staten visse forpliktelser for å etablere og opprettholde det vern som er nødvendig for at det skal være mulig for den enkelte å føre et normalt familieliv. Et sentralt spørsmål er om barnet oppnår en selvstendig beskyttelse av denne konvensjonen, eller om det bare er foreldrenes menneskerettigheter som beskyttes, og eventuelt om disse kan beskyttes på bekostning av barnets rettigheter (Haugli 2000:134, 135). Haugli konkluderer med at konvensjonspraksis viser at retten til samvær blir betraktet som et selvstendig rettsforhold, og at denne retten i utgangspunktet består, selv om foreldrene er fratatt omsorgen for barnet.

Barnets vern mot å bli skilt fra foreldrene er regulert av Barnekonvensjonen. Her heter det at ”Partene skal garantere at et barn ikke blir skilt fra sine foreldre mot deres vilje, unntatt når kompetent myndighet, som er underlagt rettslig prøvning og i samsvar med gjeldende lover og saksbehandlingsregler, beslutter at slik atskillelse er nødvendig av hensyn til barnets beste”. Videre heter det ”Partene skal respektere den rett et barn som er atskilt fra en eller begge foreldre, har til å opprettholde personlig forbindelse og direkte kontakt med begge foreldrene på et regelmessig grunnlag, med mindre dette er i strid med barnets beste” (Artikkel 9). Barnekonvensjonen bygger på retten til samvær, og det er barnets rett til samvær som vernes, ikke foreldrenes.

Barn og foreldre har, med mindre ikke annet er bestemt, rett til samvær med hverandre når barnet bor utenfor hjemmet som følge av et vedtak etter barnevernloven, bvl § 4-19. Er barnet plassert utenfor hjemmet som et frivillig hjelpetilbud, har ikke avgjørelsesorganet adgang til å avgjøre spørsmål om samvær. I slike tilfeller gjelder prinsippet om at barn og foreldre har rett til samvær med hverandre fullt ut. Samværsordningen skal avtales med foreldrene, og barneverntjenesten har ikke anledning til ensidig å begrense eller endre samværet. Barnevernloven gir ingen definisjon eller redegjørelse for hva det innebærer å ha rett til samvær.

Når det treffes vedtak om omsorgsovertakelse, skal fylkesnemnda ta stilling til omfanget av barnets og foreldrenes rett til samvær med hverandre. Det er barnets biologiske foreldre som i hovedsak har rett til samvær, men fylkesnemnda kan bestemme at andre skal ha rett til samvær ut fra barnets beste. Fylkesnemnda kan overlate til barneverntjenesten å utforme det nærmere innholdet i samværet. Det kan gjøres ved at barnverntjenesten i samarbeid med foreldrene og fosterforeldrene avtaler hvordan samværet skal gjennomføres i praksis. Til tross for fylkesnemndas beslutning om samvær, kan barneverntjenesten bestemme at samværet praktiseres i større omfang eller mer fleksibelt enn det som er fastsatt, men ikke snevrere enn det fylkesnemnda har bestemt.

Retten til samvær etter omsorgsovertakelse innebærer i første rekke en rett for barnet og foreldrene til å være sammen rent fysisk og til å besøke hverandre, at foreldrene skal kunne besøke barnet og at barnet skal kunne besøke foreldrene. Haugli (2000:108) mener at samværsretten også må omfatte andre former for kontakt, som rett til telefonkontakt, rett til å sende og motta brev og bilder, og til å utveksle gaver. Samværsretten betyr også å kunne

treffe de daglige avgjørelser som relaterer seg til utøvelsen av samværet, for eksempel mat og påkledning, leggetider, kontakt med venner, oppfølging utover skole og tilsyn og stell, hvilke aktiviteter en skal holde på med under samværet. Dette er spørsmål som til en hver tid må treffes av den som har tilsyn med barnet. En må heller ikke glemme at når det gjelder mange av disse spørsmålene får barnet tidlig en med- og selvbestemmelsesrett. Barnet har det samme krav på beskyttelse mot overgrep i samværssituasjoner som ellers.

Det er vurderinger om barnets beste som skal ligge til grunn for fastsettelse av samværets omfang. Dette innebærer blant annet vektlegging av å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen, bvl § 4-1. Problemet kan være når kravet til stabilitet og kontinuitet trekker i ulike retninger, noe som drøftes senere i rapporten. Haugli (2000) drøfter spørsmålet om *omfanget av samvær*. Hun konkluderer med at samvær i barnelovssaker normalt vil være mer omfattende enn i saker etter barnevernloven og at "vanlig samværsrett" ikke utgjør noen veiledende norm for hva som er det vanlige eller normale etter en omsorgsovertakelse.

Det er viktig å informere om og avklare foreldrenes rettigheter og plikter, og avklaringen må gjøres ut fra foreldrenes forutsetninger for å utøve foreldreansvaret og barnets beste i den enkelte sak.

3.4 Avslutning

Det er vanskelig å gi en entydig definisjon av hva som ligger i begrepene foreldreansvar og daglig omsorg fordi det vil være avhengig av kjennetegn ved hver enkelt sak. Innholdet i begrepene vil derfor være gjenstand for forhandlinger og utøvelse av skjønn. Omfang og innhold av samvær må utformes individuelt. Beslutningene rundt disse spørsmålene er vanskelige fordi de i stor grad berører foreldrenes muligheter for å være foreldre når barnet ikke bor hjemme, samtidig som foreldrenes behov ikke skal gå på bekostning av barnets beste. Det vil alltid knytte seg usikkerhet til hva som vil være den beste løsningen i hver enkelt sak og ikke minst, hvordan beslutningen fattes. Familieråd som beslutningsmodell har vist seg å være et nyttig hjelpemiddel i slike saker, en modell som også familiene synes å verdsette og å respektere.

4 BRUKERMEDVIRKNING

Bedre oppfølging av barn og foreldre vil for en stor del innebære at de får medvirke i egen sak. Barn og ungdom er hovedpersonene i barnevernet og må betraktes som selvstendige brukere. Deres interesser kan likevel ikke ses uavhengig av foreldrenes interesser. Avhengig av problemene i den enkelte sak, vil oppmerksomheten være rettet mot barns behov for beskyttelse og/eller mot foreldrenes problemer. Som oftest vil barnevernet måtte forholde seg til både barnas og foreldrenes behov og problemer samtidig. At begge parter defineres som brukere, kan være en påminnelse om at barnevernets innsats hele tiden må ha både barnas og foreldrenes velferd for øye.

Oppfølgingen av foreldrene bygger på frivillighet, og den må ta utgangspunkt i foreldrenes egne behov og ønsker. Brukermedvirkning vil derfor være et sentralt prinsipp for oppfølgingen.

4.1 Prinsippet om brukermedvirkning

I helse- og sosialtjenester skiller en vanligvis mellom individuelle og kollektiv brukermedvirkning. Mens individuell medvirkning handler om hvordan brukerne kan ha innflytelse i egen sak, handler kollektiv medvirkning om hvordan brukernes erfaringer og synspunkter kan danne grunnlag for utvikling av det generelle tjenestetilbudet (Rønning og Solheim 1998).

I retningslinjer for internkontroll i barneverntjenesten pekes det på behovet for å utvikle kollektive medvirkningsformer i barneverntjenesten. Selv om oppfølgingen av foreldrene som oftest vil dreie seg om individuell medvirkning, kan foreldrenes synspunkter på hvordan det generelle hjelpetilbudet skal se ut, være en kilde til organisasjonslæring og utviklingsarbeid. Slike synspunkter må ses i sammenheng med hva barna mener. Sammenliknet med foreldrene, er det barna som kommer minst til orde (Seim 2007). Både barn og foreldre i kontakt med barneverntjenesten har få erfaringer med kollektive medvirkningsformer, men mange viser interesse for slike aktiviteter (Seim og Slettebø 2007).

Barneverntjenesten er underlagt et krav om at foreldrene skal medvirke i saksbehandlingen, og at tiltakene skal utformes i samråd med dem. Foreldres muligheter for å medvirke i egen barnevernsak er avhengig av om de er definert som part i saken, og deres rettigheter er regulert av barnevernloven og forvaltningsloven. Foreldre som bor utenfor barnets hjem kan også ha krav på medvirkning, avhengig av om de har foreldreansvar, og/eller om de har samvær med barnet.

Hensynet til brukeren inneholder flere elementer og retter seg mot ulike sider ved tjenesteytingen. Det er krav om at tiltak og tjenester skal være:

- Lett tilgjengelige,
- individuelt tilpasset,
- samordnede og at
- brukerne skal få medvirke ved utformingen og gjennomføringen av tjenestetilbudene.

(St. meld nr. 31 (2000-2001))

4.2 Barns rett til medvirkning

Foreldrenes muligheter for medvirkning må avveies mot barns rett til medvirkning. Barns medvirkning er slått fast i ulike bestemmelser, som barnekonvensjonens, artikkel 12 og barnevernloven § 6-3.

I følge barnekonvensjonen skal alle barn og unge sikres muligheter til deltakelse og innflytelse. De skal ut fra sine forutsetninger og alder kunne delta i samfunnet. De skal kunne ta del i reelle, demokratiske prosesser, der de gjennom å utøve makt påvirker egen hverdag og motiveres for videre deltakelse i samfunnet. I følge barnevernloven § 6-3 skal barn, som er fylt 7 år og yngre som er i stand til det, informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i en sak som berører ham eller henne. Barnet skal for eksempel si sin mening om valg av fosterhjem før det blir truffet vedtak om en plassering. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. Når barnet er fylt 12 år skal det legges stor vekt på hva barnet mener, for eksempel hvor barnet skal bo ved en plassering utenfor hjemmet og eventuelt ved senere flyttinger. I saker som gjelder tiltak for barn med atferdsvansker, skal barnet alltid regnes som part, bvl § 6-3. Et barn kan også opptre som part i en sak dersom det har fylt 15 år og forstår hva saken gjelder. Fylkesnemnda kan også

innvilge et barn under 15 år partsrettigheter. I praksis betyr dette at både foreldre og barn som defineres som part i saken skal gi sitt samtykke til iverksetting av hjelpetiltak etter barnevernlovens § 4-4. En 15-åring som er uenig i det tiltaket barneverntjenesten ønsker å iverksette, gjør det umulig for barneverntjenesten å hjemle tiltaket som frivillig hjelpetiltak – selv om foreldrene samtykker i dette. Barn over 15 år kan også motsette seg iverksetting av akuttvedtak, bvl § 4-6 når barnet er uten omsorg. Muligheter for ytterligere innflytelse ligger i ordningen med talsperson i saker som legges frem for fylkesnemnda, bvl § 7-4.

Det er opp til avgjørelsesorganet fra sak til sak å bestemme på hvilken måte barnets mening skal komme til uttrykk (Ofstad og Skar 1994). Formålet med bestemmelsen er å sikre at barnets standpunkt blir kjent for avgjørelsesorganet. Blir standpunktet formidlet av andre, må avgjørelsesorganet forsikre seg om at barnets uttalelser ikke er fortolket, men gjengis slik det er kommet til uttrykk. At det skal legges vekt på hva barnet mener, betyr at barnets standpunkt er et selvstendig argument når viktige avgjørelser som gjelder barnet skal tas. I praksis betyr dette at ansatte i barnevernet må snakke med barnet, og dersom barnet ikke blir hørt, er dette en saksbehandlingsfeil.

Å sikre barn og unges innflytelse handler om å:

- Synliggjøre deres behov og beskrive deres oppfatning av virkeligheten
- Kartlegge deres interesser
- Innhente deres synspunkter og
- La dem ta del i beslutningsprosesser.

Det betyr ikke at barn og ungdom skal ta avgjørelser helt på egenhånd, men at det skal tas hensyn til deres ideer, tanker og forslag både ved planlegging, politikktutforming og i det daglige arbeidet på ulike arenaer (St.meld. nr. 39:11).

4.3 Foreldres rett til medvirkning

Barneverntjenesten er underlagt et krav om at foreldrene skal medvirke i saksbehandlingen, og at tiltakene skal utformes i samråd med dem. Gjennomgangen av saker ved Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) har vist at prinsippet om foreldrenes rett til å delta i

saksbehandlingen står sentralt (Oppedal 2007). I barnevernloven er ikke prinsippet om foreldrenes brukermedvirkning nedfelt i selve lovteksten, men barneverntjenesten er underlagt et krav om at foreldrene skal involveres i saksbehandlingen, og at tiltakene skal utformes i samråd med dem.

- Barneverntjenesten har en alminnelig informasjons- og veiledningsplikt, fvl § 11
- Foreldrene har krav på å bli informert og få uttale seg om saken før vedtak treffes, fvl §§ 16 og 17.
- Foreldrene har rett til dokumentinnsyn, fvl §§ 18, 19.
- Barneverntjenesten skal innhente opplysninger i samarbeid med den saken gjelder, bvl § 6-4.

De fleste av foreldrene ønsker å bli involvert i løsningen av oppgaver og beslutninger knyttet til plasseringen. De vil bli respektert og regnet med som foreldre og med det restforeldreansvaret de har. Barneverntjenesten skal fra begynnelsen av plasseringen forholde seg aktivt til hvordan foreldrenes rolle skal være mens barnet bor utenfor hjemmet, og det må avklares hvordan foreldrerollen skal være mens det er plassert.

Foreldrenes selvfølelse kan styrkes ved at de opplever seg selv som betydningsfulle for barnet, for eksempel ved at de fortsatt skal ha klart definerte oppgaver knyttet til barnet, ved å ta aktivt del i barnets liv og føle seg som en respektert samarbeidspartner. I den senere drøftingen av hvordan foreldrene kan følges opp, gis det eksempler på hvordan brukermedvirkning kan gjennomføres i praksis.

4.4 Partsrettigheter gir rett til innflytelse

En part er en person som en avgjørelse retter seg mot eller som saken ellers direkte gjelder, fvl § 2. I en barnevernsak er det først og fremst barnet selv og foreldrene som er parter, men ofte må det vurderes konkret i den enkelte sak, avhengig av tilknytningen til barnet. Rett til å være part i saken innebærer at:

- Den barnet bor sammen med og som i tillegg har foreldreansvar for barnet vil alltid være part i en sak etter barnevernloven.
- Dersom omsorgen og foreldreansvaret for barnet overtas av barneverntjenesten, vil foreldrene fortsatt være parter i barnevernsaken, og kan kreve at vedtak om omsorgsovertakelse og fratakelse av foreldreansvar oppheves.
- Foreldre som bare har foreldreansvaret for barnet, mens barnet bor fast hos den andre av foreldrene, vil være part i sak om fratakelse av foreldreansvar. Foreldre som bare har foreldreansvar for barnet vil også være part i sak om omsorgsovertakelse, men vedkommende vil likevel ikke kunne kreve at omsorgen for barnet skal overføres fra den andre av foreldrene til seg selv.
- Dersom saken gjelder frivillige hjelpetiltak, f.eks. spørsmål om barnehageplass eller støttekontakt etter § 4-4, er det i utgangspunktet bare foreldre som har omsorgen for barnet som er part i saken. Foreldre som bare har foreldreansvar for barnet, vil ikke være parter i saker som gjelder denne type tiltak med mindre det aktuelle tiltaket retter seg mot eller direkte berører vedkommende, f.eks. ved at tiltaket griper inn i vedkommende foreldres samværsrett med barnet.

For nærmere utdypning vises det til Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene (http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/veiledninger_brosjyrer/2006/Rutinehandbok-for-barneverntjenesten-i-k.html?id=451230).

Normalt vil foreldre som ikke har foreldreansvar for barnet ikke være å anse som part i en sak etter barnevernloven. Gjelder saken omsorgsovertakelse, vil en mor eller far uten foreldreansvar ikke være part i en sak i fylkesnemnda, men er part i fylkesnemndssaken som gjelder avgjørelse av eget samvær etter § 4-19.

Foreldres partsrettigheter kan utøves selvstendig og uavhengig av barnets partsrettigheter. Foreldrenes partsrettigheter begrenses heller ikke av at barnet har selvbestemmelsesrett, f.eks. etter barnevernloven § 4-26.

Foreldre og foresatte som er part i en barnevernssak har:

- Rett til å la seg representere av advokat, fvl § 12
- Rett til forhåndsvarsel, rett til å uttale seg, fvl § 16
- Krav på supplerende informasjon under sakens gang, fvl § 17
- Rett til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter, fvl § 18
- Skal ha underretning om vedtaket og begrunnelse for dette, fvl § 27
- Klagerett, fvl § 28

Nærmere redegjørelse for partsrettighetene finnes i Retningslinjer for saksbehandling i barnenvernsaker (<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rundskriv/2002/Retningslinjer-om-saksbehandling-i-barneverntjenesten.html?id=279197>).

Barneverntjenesten skal bidra til å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter ved råd og veiledning, bvl § 4-4, 1. ledd. I følge forvaltningsloven har barnevernet en veiledningsplikt, fvl § 11 som skal gi partene adgang til å ivareta sine interesser på best mulig måte. Veiledningsplikten omfatter informasjon om:

- Gjeldende lover og forskrifter
- Vanlig praksis på saksområde
- Regler for saksbehandlingen, særlig om parters rettigheter og plikter
- Barneverntjenestens vurderinger av saken

Partsrettighetene innebærer rett til å bli varslet og til å kunne uttale seg før et vedtak fattes, fvl § 16. Barneverntjenesten har en plikt til å forelegge for parten til uttalelse opplysninger de har mottatt under saksforberedelsen. Barneverntjenesten skal påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes, fvl § 17. Partene har rett til å gjøre seg kjent med opplysningene og uttale seg om disse. Partene har også anledning til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter, fvl § 18, med unntak av de som er utarbeidet for intern saksforberedelse. I følge barnevernloven § 6-4 skal innhenting av opplysninger så langt som mulig innhentes i samarbeid med den saken gjelder eller slik at vedkommende har kjennskap til innhenting. Som part i saken kan både barn og foreldre benytte seg av rettighetene eller la det være, for eksempel retten til dokumentinnsyn, retten til å klage på vedtak, rett til å la seg bistå av advokat. De som er part i barnevernsaken har anledning til å klage over barneverntjenestens

vedtak og klageinstansen er fylkesmannen. Den som er part i saken kan også bringe fylkesnemndas vedtak inn for domstolene.

4.5 Foreldrene som aktive deltakere

Det finnes ulike måter for å beskrive områder som er gjenstand for brukermedvirkning. Individuell medvirkning handler om deltakelse og innflytelse i egen sak, for eksempel å definere hva problemer gjelder, hva som skal gjøres med problemet og å velge mellom ulike former for hjelp. Det vil ikke alltid være mulig for barna og foreldrene å kunne ta beslutninger på disse områdene. I mange tilfeller vil barna, foreldrene og de ansatte i fellesskap diskutere seg frem til hvilke avgjørelser brukerne kan ha innflytelse på. Det finnes ulike grader av medvirkning:

- Rett til informasjon og innsyn
- Talerett: Mulighet for å legge frem erfaringer og syn
- Forhandlinger: Mulighet for dialog med den andre parten
- Beslutningsmyndighet eller brukerstyring: Brukerne fatter selv avgjørelsene

Betegnelsen som brukes for å beskrive et ideal for samhandlingen mellom foreldre og de ansatte i barnevernet, er partnerskap (Sandbæk og Tveiten 1996). Det er imidlertid ikke avklart hva som ligger i begrepet partnerskap. Waterhouse og McGhee (1998) operer med følgende definisjon av partnerskap i en barnevernfaglig kontekst:

Partnership in day-to-day practice means involving parents and, where appropriate, children in decisions about the welfare of the child, offering real choices to families, sharing information and keeping families informed about progress and procedures. Partnership involves the sharing of responsibility between professionals and families, and recognising the imbalance in power which the statutory role may bring. Clarity about social workers' powers and duties, especially in the context of child protection, is vital to open communication and equalising the power balance between the local authority and the parent.

(Waterhouse og McGhee 1998:273)

Denne definisjonen av partnerskap legger vekt på brukermedvirkning og betydningen av å gi brukerne tilstrekkelig med informasjon om barnets utvikling og situasjon, og om de formelle og forvaltningsmessige sidene ved barnevernsaken. Familien skal, så langt dette er mulig,

tilbys reelle valgmuligheter, og samarbeidet skal foregå ved at ansvaret deles mellom familien og de profesjonelle. Partnerskap handler ikke om lik fordeling av makt, men at aktørene arbeider mot felles mål. Det betyr at brukerne kan forhandle om resultater og ta del i beslutningsprosessene, og at både brukernes livserfaringer og de ansattes fagkunnskaper skal vektlegges. I praksis vil dette bety at barn og foreldre skal være aktive deltakere i utviklingen av tiltaks- og omsorgsplaner, for eksempel at deres egne meninger nedfelles konkret i planene. Hovedregelen skal være at brukerne inviteres med på møter hvor deres sak blir drøftet, for eksempel i ansvarsgrupper.

Det er ulike måter barneverntjenesten kan bidra til at foreldrene blir aktive deltakere etter en plassering av barnet. På bakgrunn av åtte gruppeintervjuer med foreldre som hadde barn i fosterhjem i USA, fant Kapp og Propp (2002) at foreldrene vektla kommunikasjon, tilgjengelighet, respekt, medvirkning og informasjon om rettigheter i samhandlingen med barnevernet. God kommunikasjon og tilgjengelighet var viktige forutsetninger for at foreldrene opplevde at de ble behandlet med respekt og for at de fikk medvirke. Foreldrene oppga at de ønsket og trengte kontakt med barneverntjenesten fordi de manglet kunnskaper om hva som var deres rettigheter. De visste ikke hvordan de skulle navigere i barnevernet, hvem de kunne ta kontakt med for å få hjelp eller hvor de skulle melde fra om klager og problemer. Mange av dem savnet mer støtte.

En annen undersøkelse fra USA blant foreldre med barn under omsorg, viste at de indikatorene som ga størst prediksjon på foreldrenes tilfredshet med barneverntjenesten, var når barnevernarbeiderne:

- Arbeidet med foreldrene for å få barna hjem
- Hadde klare forventninger til foreldrene
- Forberedte foreldrene til og støttet dem på møter
- Viste respekt for foreldrenes kulturelle bakgrunn
- Undersøkte foreldrenes syn på problemene og tjenestene og inkluderte dem i beslutningsprosesser, og at
- Foreldrene kunne anbefale kontoret og barnevernarbeideren til andre

(Kapp og Vela 2004:203, min oversettelse)

Det er ikke tilstrekkelig å spørre foreldrene hva de mener, fagfolkene må også vise at de har forstått innholdet i budskapet. Det betyr ikke at foreldrene skal ha beslutningsmyndighet, men de skal få en faglig begrunnelse for hvorfor deres ønsker ikke kan tas hensyn til.

Barneverntjenesten kan bidra til at foreldrene blir aktive deltakere ved å:

- Lytte regelmessig til foreldrene og møte dem med respekt som foreldre og som personer.
- Gi foreldrene innsyn i sakens dokumenter og i innholdet i journalen.
- Vise interesse for og anerkjenne foreldrenes kunnskaper og erfaringer fra eget liv og med sitt barn.
- Involvere foreldrene i behandlingen av barnevernsaken, for eksempel ved endring av samværsrutiner.
- Spørre dem om de trenger mer informasjon om barnevernets organisering og hjelpetilbud, om regler og retningslinjer med mer.
- Be foreldrene om å evaluere plasseringen av barnet: Hva var bra og hva kunne ha vært gjort annerledes?
- Innhente foreldrenes oppfatning av problemene etter at barnet/ungdommen er plassert.
- Ta hensyn til foreldrenes forslag til hvordan barnet og foreldrene kan hjelpes etter plasseringen.
- Innhente foreldrene ønsker om hva de ønsker innflytelse på etter plasseringen.
- Sørge for at de kan delta på møter og i beslutningsprosesser der dette er mulig.
- Sørge for at foreldrene kan følge med og ta del i barnets gleder, sorger og bekymringer, barnets helsetilstand, skole- og fritidssituasjon, enten direkte eller som informasjon.
- Å bidra til å opprettholde dialog mellom foreldre og fosterforeldre/ ansatte ved institusjonen, samt saksbehandler og etterspørre og ta hensyn til foreldrenes ønsker.

Barneverntjenesten skal alltid spørre foreldrene om hva de mener. Det betyr ikke at foreldrene har beslutningsmyndighet, men de skal få en faglig begrunnelse når ikke foreldrenes ønsker kan innfris.

Uavhengig av graden av konflikt mellom familien og barneverntjenesten, kan barneverntjenesten som organisasjon lære mye ved å innhente brukernes erfaringer. I følge nye retningslinjer for internkontroll (<http://www.bufetat.no/filestore/Bufetatno-dokument/Barnevern/Q-1105-Internkontrollibarneverntjenesten-enveileder.pdf>) skal brukerne ha innflytelse på utformingen av det generelle tjenestetilbudet. I retningslinjene heter det at barneverntjenesten skal gjøre bruk av erfaringer fra barn og foreldre til forbedring av barneverntjenesten (§ 4, andre ledd bokstav e). Erfaringer fra barn og foreldre som er i kontakt med barneverntjenesten er sentral for å overvåke og forbedre tjenesten. Brukererfaringene skal ses i sammenheng med annen kunnskap virksomheten har om tjenesten, herunder erfaringer innhentet fra andre samarbeidspartnere.

Brukererfaringene kan innhentes på ulike måter, både gjennom skriftlige brukerundersøkelser, fokusgruppeintervjuer, dialogkonferanser, høringer osv, og ved registrering og systematisering av informasjon fra barn, foreldre, samarbeidspartnere som inneholder ros eller ris fremsatt muntlig, i brev, i formelle klager, i rapporter mv. Barneverntjenesten skal ha dokumenter som beskriver rutiner for gjennomføring av brukerundersøkelser, oppsummeringer fra gjennomførte undersøkelser og rutiner for å systematisere henvendelser fra brukere.

Når brukermedvirkning tas på alvor, må barneverntjenesten kunne vise hvordan ny innsikt har resultert i bedre rutiner ved plassering av barn og unge utenfor hjemmet, enten som et hjelpetiltak eller som en omsorgsovertakelse.

4.6 Oppsummering

Uavhengig av om saken gjelder hjelpetiltak i hjemmet eller en omsorgsovertakelse, er foreldrenes medvirkning viktig. Foreldrene kan ha ulike grader av individuell medvirkning i egen sak, men også kollektivt der formålet er å utvikle av det generelle tjenestetilbudet. Foreldrenes individuelle medvirkning er hjemlet i lov om barneverntjenester, mens kollektiv

medvirkning følger av nye retningslinjer for internkontroll i barneverntjenesten. Foreldrenes medvirkning vil alltid påvirkes av barnets selvstendige påvirkningsmuligheter.

Idealet for medvirkning i barneverntjenesten er et partnerskap mellom brukerne (både barn og foreldre) og de ansatte i barneverntjenesten. Partnerskap med foreldrene betyr at:

- Foreldrene får informasjon om rettigheter, organisering av tjenestene og hjelpetilbud.
- Både foreldrenes erfaringsbaserte og de profesjonelles fagkunnskaper legges til grunn for arbeidet.
- Ansvar et deles mellom foreldrene og de ansatte .
- Løsningene skal forhandles frem.
- Foreldrene får valgmuligheter og innflytelse der dette lar seg gjøre.
- Det er åpenhet om maktforskjeller.

I saker som gjelder hjelpetiltak i hjemmet og frivillige omsorgsovertakelser, har foreldrene gode muligheter for å medvirke. Den største utfordringen vil ofte være å finne frem til områder hvor foreldrene kan ha medinnflytelse i tvangssaker. Tvang og medvirkning er heller ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende i omsorgsovertakelser. Undersøkelser har vist at ikke alle barnevernsarbeidere benytter seg av mulighetene til medvirkning i disse sakene, og enkelte finner det enklere og riktigere å anta at de vet hva barnet og foreldrene mener, enn å invitere til synspunkter og meningsytringer (Larsen 2002). Selv om foreldre ikke har beslutningsmyndighet når det gjelder avgjørelser om barnet skal bo hjemme eller ikke, kan de likevel medvirke i mange av de andre beslutningene som må gjøres i den enkelte sak.

5 LEVEKÅR OG SOSIAL BAKGRUNN FOR BARNEVERN-FAMILIENE OG OMFANG AV TILTAK

Innholdet i oppfølgingen av foreldrene må ta utgangspunkt i problemene og målene i hver enkelt sak, samt lengden av plasseringen. Forskning har vist at familiene kjennetegnes av vanskelige levekår. Omfanget av barn og unge som plasseres utenfor hjemmet øker, og barnevernstatistikken viser at en plassering utenfor hjemmet ikke er ensbetydende med en stabil livssituasjon. Kunnskaper om kjennetegn ved familiene har betydning for hvilke problemer man kan møte i arbeidet med å hjelpe foreldrene til en bedre livssituasjon og hvilken kompetanse som trengs for å møte disse.

5.1 Sosial bakgrunn for barnevernfamilie

Det er forskningsmessig godt dokumentert at barn under omsorg kommer fra familier som på en rekke sosioøkonomiske områder er dårlig stilte (Andenæs 2004, Egelund og Hestbæk 2003⁵, Kristofersen, Clausen og Jonassen 1996). Sammenlignet med befolkningen for øvrig, vokser barna i kontakt med barnevernet ofte opp med enslige foreldre, dårligere økonomi, lavere utdanning og dårligere boforhold. I tillegg kjennetegnes familiene av en opphopning av sosiale problemer som misbruk, dårlig psykisk helse og vold i familien. Familiene tilhører således en gruppe som skiller seg ut fra barnefamilier i sin helhet. De har en rekke problemer og utfordringer å sloss mot. Dette tærer på foreldrenes overskudd til barna og deres hverdagsliv. Mange av familiene har derfor behov for et vidt spekter av tiltak for å støtte foreldrene i deres muligheter for å ivareta omsorgen for barna sine.

Barn under omsorg har uforholdsmessig mange problemer sammenlignet med andre barn. En longitudinell studie av 120 000 barnevernklinter i perioden 1990-2005, viser at det går bra med om lag en tredel av barnevernbarna som voksne sammenlignet med barn forøvrig (Clausen og Kristofersen 2008). Undersøkelsen viser at kun åtte prosent av de tidligere barnevernbarna har høyere utdanning, mot 80 prosent i sammenlikningsutvalget. Barn i fosterhjem har mer utdanning enn barn fra institusjon, og jenter mer utdanning enn gutter. De fant også at 70 prosent av barnevernbarna var registrert arbeidsledige etter fylte 18 år, mot 40

---

⁵ Tine Egelund og Anne Dorthe Hestbæk ved Socialforskningsinstituttet i København har utarbeidet en forskningsoversikt basert på 654 empiriske studier om omsorgsovertakelser i Norden og Storbritannia.

prosent i kontrollutvalget. Videre var det 55 prosent av de tidligere barnevernbarna som hadde en brutto inntekt på under kr. 200.000, mot 35 av sammenlikningsgruppen. Av de som hadde bodd i institusjon eller forsterket fosterhjem, hadde 65 prosent inntekt under 200.000. 70 prosent av alle barnevernbarna og 85 prosent av de som hadde vært i barneverninstitusjon, hadde mottatt sosialhjelp, mot 12 prosent i kontrollgruppen.

Det er påvist at barn som er plassert utenfor hjemmet har høy forekomst av psykiske problemer (Kjeldsberg og Nygren 2004). Det har vært lite oppmerksomhet rettet mot forekomst av psykiske vansker blant barn og unge som mottar hjelpetiltak i hjemmet, men en undersøkelse fra Bergen har rettet oppmerksomheten på psykiske helseproblemer i denne gruppen barn. Undersøkelsen baserte seg på svar fra både barn og foreldre til 4148 barn (tre årskull barn i Bergen og Sund kommuner), hvorav 82 av barna mottok hjelpetiltak fra barnevernet (Iversen, Havik, Jakobsen og Stormark 2008). Undersøkelsen viste at det var et betydelig omfang psykiske vansker blant barna som hadde tiltak fra barnevernet. Problemene som ble oppgitt var at de bekymret seg mye, hadde hodepine, vondt i magen, kvalme, var lei seg, følte seg isolerte og utsatt for mobbing. Selv når det kontrolleres for forhold i hjemmet som dårlig økonomi, lav utdanning og enslige foreldre, synes det å være en sammenheng mellom det å være barnevernklient og å ha psykiske problemer (Iversen, Jacobsen, Havik, Hysing og Stormark 2007). Det er dessuten en vesentlig høyere andel av barnevernbarn enn barn og unge i befolkningen for øvrig som mottar grunn- og/eller hjelpestønad for uførhet, og de risikerer oftere å dø i ung alder, og selvmordsdødeligheten er høyere (Kristofersen 2005).

Funnene fra de norske studiene av barnevernbarna samsvarer med resultater fra internasjonal forskning. Sammenlignet med andre barn, går det dårligere med barn som har vært under omsorg når det gjelder utdanning, arbeid, inntekter, sykelighet, foreldreevne, sosiale problemer, livskvalitet, dødelighet (Egelund og Hestbæk 2003:91). Noen lyspunkter finnes. Gode skoleerfaringer har for noen skapt et vendepunkt i barnas utvikling (Quinton og Rutter 1985). Familieplasseringer (plassering av barn i egen slekt) gir også grunnlag for oppmuntring. Barna utvikles like godt som barn i andre omsorgssituasjoner. De har lettere og mer adgang til kontakt med foreldre. Det mest positive er kanskje at det skjer færre utilsiktede flyttinger ved slektsplasseringer enn i fosterhjems plasseringer utenfor familien (Egelund og Hestbæk 2003, Holtan 2002).

Denne gjennomgangen viser at barnevernbarna har et vanskelig utgangspunkt. I tillegg til å være omsatt for omsorgssvikt og mishandling, kjennetegnes deres livssituasjon av svært vanskelige levekår. Disse kunnskapene gir samtidig innsikt i hvilke problemer som kjennetegner barnevernfamiliene og som de trenger hjelp til.

5.2 Omfanget av barn og unge i kontakt med barneverntjenesten

I alt 42 600 barn og unge tok i mot tiltak fra barnevernet i løpet 2007 (Statistisk sentralbyrå 2008). Det er en økning på 5,4 prosent i forhold til året før. De fleste barna med tiltak, nær 34 900 (82 prosent) tok imot frivillige hjelpetiltak, for eksempel besøkshjem, økonomisk hjelp, barnehage og støttekontakt. 7 710 (18 prosent) barn og unge var under omsorg og bodde henholdsvis i fosterhjem eller på institusjon. Det var 181 flere barn under omsorg per 31. desember 2007 enn ved utgangen av 2006. Det vil si en økning på 3,0 prosent siste året mot 1,8 prosent økning fra 2005 til 2006.

I alt var 10 500 barn og unge plasserte utenfor familiene sine per 31. desember 2007. De fleste av disse, i alt vel 7 600 barn og unge, eller 73 prosent av alle plasserte, var i fosterhjem. Om lag 1 400 barn hadde plass i barnevernsinstitusjon, og 200 var i andre behandlingsinstitusjoner. Vel 400 barn var i beredskapshjem, og 900 hadde hybel eller bolig med oppfølging (Statistisk sentralbyrå 2008). Lov om barneverntjenester (1992) introduserte muligheten av å benytte plasseringer utenfor hjemmet som et frivillig hjelpetiltak (§ 4-4,5. ledd), og uten at saken trengs å fremstilles i fylkesnemnda. En stor del av plasseringene i institusjon skjer som hjelpetiltak.

Det er bare vedtak etter barnevernlovens § 4-12 i fylkesnemnda som kan kalles en omsorgsovertakelse. En plassering i fosterhjem som omsorgstiltak går over til å bli et hjelpetiltak når barnet fyller 18 år. Barnevernstatistikken viser at blant barn som var plassert utenfor familiene sine, var 40 prosent registrert som frivillige hjelpetiltak, mens 60 prosent var omsorgstiltak.

Analyser av barnevernstatistikken har vist at barn og ungdom plassert på institusjon eller i fosterhjem ofte har en lang karriere bak seg. Som oftest har barn og unge som plasseres mottatt hjelpetiltak i hjemmet i fem år allerede (Kristofersen 2005). Dette er i tråd med barnevernlovens intensjoner om at tiltak hjemmet skal ha vært forsøkt før en vurderer en

omsorgsovertakelse. Foreldrene på sin side vil kunne innvende at de ikke har mottatt hjelpen de har hatt behov for, og at dette er grunnen til at de ikke har mestret omsorgen for barna.

Økningen i barnevernstatistikken kan forstås på ulike måter. Økningen kan være et uttrykk for at flere barn og unge lever i en vanskelig livssituasjon, men den kan også forstås som et uttrykk for at terskelen for å be om hjelp eller å henvise bekymringer til barnevernet er blitt mindre. Økningen kan ha sammenheng med utviklingen av tjenestetilbudet, og at kapasiteten og kompetansen er blitt bedre. I følge Statistisk sentralbyrå (2007) har det vært en jevn økning i antallet stillinger i barneverntjenesten, men statistikken viser også at antallet stillinger ikke holder følge med klientøkningen. Antallet stillinger i barnevernet ved slutten av året (2006) viste en økning på 3,6 prosent, mot en økning på 4,6 prosent barn som mottar tiltak av barnevernet, og en økning på 10 prosent når det gjelder i undersøkelsessakene.

Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO) har hevdet at det ikke er samsvar mellom økningen i klientporteføljen og andre pålagte oppgaver og personellressurser (Brev fra FO til Finanskomiteen av 22.10.2007). Analysen til FO baserer seg på nøkkeltall for barnevernet i perioden 1987 -2007 og som baserer seg på tall fra Statistisk sentralbyrå. Kartleggingen som ble foretatt i forbindelse med utarbeidelse av denne rapporten, viste at rådgivere med ansvar for barnevern hos Fylkesmennene og ansatte i Bufetats regionale fagteam, var bekymret for både kompetanse og kapasitet i mange kommunale barneverntjenestene, særlig i småkommunene. Misforholdet mellom oppgaver og stillinger er også blitt bekreftet av barne- og likestillingsministerens redegjørelsen for situasjonen i barnevernet i Stortinget 18.05.09 ([http://www.stortinget.no/no/Saker-og -/Publikasjoner/Referater/Stortinget](http://www.stortinget.no/no/Saker-og-Publikasjoner/Referater/Stortinget), lest 20.05.09). Hardt arbeidspress i kommunene kan føre til at erfarne barnevernarbeidere søker seg over i det statlige barnevernet hvor arbeidsforholdene oppleves som bedre. I en hverdag hvor ressursene er knappe, er barneverntjenesten nødt til å prioritere. Som følge av dette kan foreldrenes behov for oppfølging nedprioriteres til fordel for å løse barnas akutte behov.

De komplekse og sammensatte problemene til barn og familier i kontakt med barneverntjenesten utgjør en særlig utfordring for små kommuner. Her skal få tilsatte kunne mye på mange fagområder, og de sliter med å etablere et fagmiljø som kan håndtere de utfordrende og belastede oppgavene som arbeid med barnevernsaker ofte innebærer. I enkelte kommuner vil det være få plasseringer utenfor hjemmet, og dermed få foreldre som trenger

oppfølging etter en plassering. Det å skaffe seg spesialisert og erfaringsbasert kunnskap på dette feltet blir dermed uaktuelt med mindre man samarbeider med andre kommuner om slikt arbeid. Interkommunale samarbeidsordninger om løsning av administrative oppgaver, felles utøvelse av tjenester og tiltak kan være veien å gå for å få en mer kompetent og mindre sårbar barneverntjeneste. Forskning på interkommunalt samarbeid har vist at dette kan styrke fagmiljøene og forbedre kvaliteten på tjenestene (Brandtzæg 2006). Effekten har vært størst når det gjelder håndtering av de tunge omsorgssakene. Det er likevel langt de færreste av landets småkommuner som har valgt å samarbeide med andre kommuner på denne måten, og det er en politisk avveining mellom å ivareta og utvikle det kommunale selvstyret og samtidig sikre brukernes rettssikkerhet og faglige oppfølging.

5.3 Grunnlag og varigheten av plasseringene

Oppfølgingen av foreldre må ta utgangspunkt i hvor lenge det forventes at barnet skal være plassert, og om det i det hele tatt skal tilbakeføres. Studier i inn- og utland har vist at plasseringer utenfor hjemmet ofte er av kort varighet. Analyser av barnevernsdata (Norsk barnevernstatistikk 1990 – 1997) viste at halvparten av de plasserte barna er ute av plasseringen i løpet av ett år, og at en tredel av barna fortsatt er plassert etter tre år (Clausen 2000). To tredeler av barna i fosterhjem er plassert i tre år eller mer.

Mange av plasseringene i både beredsskapshjem og på institusjon er ment å være kortvarige. En studie av 109 barn plassert utenfor hjemmet⁶ dokumenterte at mange av barna som blir akutt plassert utenfor hjemmet, har vært kjent av barnevernet over tid før plasseringen, og at det som utløste plasseringen ofte var en akutt krise (Christiansen og Havnen 2003). I undersøkelsen mente mange av saksbehandlerne at barna burde ha vært plassert på et tidligere tidspunkt. Forfatterne drøfter ulike forklaringer på hvorfor barnevernet ikke plasserer barna før. De mener at dette kan ha sammenheng med at fagfolkene kan ha problemer med å vinne innpass i familien, men også være i tvil om hva som er riktig å gjøre. Ønsket om å gi foreldrene en ny sjans kan også være til stede. Forskerne fant at i 30 prosent av akutt plasseringene var det foreldrene selv som ba barnevernet om hjelp. De følte seg ikke lenger i stand til å ta hånd om barnet. De var utslitte og opplevde seg som maktesløse, og

---

⁶ Undersøkelsen er basert på intervjuer med ulike informanter: Barn, foreldre, saksbehandlere og andre og inngår i forskningsprosjektet "Barn plassert utenfor hjemmet – risiko og utvikling"

deres egne problemer og ulike belastninger var blitt for store til at de maktet å håndtere dem. De andre akutt plasseringene var relatert til åpenbare kriser der foreldrene var ute av stand til å ta seg av barna på grunn av rus og eller sykdom, eller av ulike grunner var blitt borte fra hjemmet. Den tredje gruppen akuttsaker var relatert til saker der barnevernets bekymring hadde eskalert og at en hendelse utløste en plassering, eller saker der barnevernet var nødt til å plassere for å forebygge en mulig risikofylt situasjon for barnet.

Christiansen og Havnen (2003:67) hevder at debatten om akutt plasseringene belyser et av de sentrale dilemmaene ved plassering av barn. På den ene siden oppfattes en plassering som en redning for barnet, mens det på den andre siden pekes på plasseringer som et tiltak som bør unngås. Sistnevnte syn gjenspeiles i Riksrevisjonens kritikk at det statlige barnevernet hvor barnevernet kritiseres for ikke å nå målene med å redusere andelen akutt plasseringer (Riksrevisjonen 2006).

Analyser av plasseringer, både som hjelpe-, omsorgstiltak og/eller atferdstiltak har vist at det er blant de yngste barna under omsorg vi finner flest langtidsplasserte. Dette er barn som ofte har foreldre som er rusmisbrukere, eller de som har vært utsatt for omsorgssvikt. Barn med atferdsproblemer er ofte blant de korttidsplasserte. For hvert år barnet er i tiltak minsker sjansen for at omsorgstiltaket opphører, uavhengig av om grunnlaget for omsorgsovertakelsen er omsorgssvikt eller barnas atferdsproblemer (Kristofersen 2003).

Ulike forhold påvirker lengden av plasseringen⁷. Barna i alderen tre til seks år har større sannsynlighet for å bli skrevet ut av tiltak etterfølgende år sammenlignet med spedbarn/småbarn, mens de eldste har betydelig høyere sannsynlighet for å bli skrevet ut av plasseringstiltak sammenlignet med barn i alderen null til to år. Barnets kjønn synes ikke å påvirke sannsynligheten for at omsorgen oppheves (Kristofersen 2003).

Kjennetegn ved foreldrene har betydning for om barnet blir skrevet ut av plasseringstiltak eller ikke. Sannsynligheten for at plasseringstiltaket oppheves er større hvis foreldrene lever sammen, når familiens viktigste inntektskilde er arbeid, og med økt utdanningsnivå hos mor. Tiltaksgrunnlag som omsorgssvikt og mishandling, foreldres rusmisbruk og foreldres psykiske lidelse bidrar til at barn ikke skrives ut av plasseringstiltaket etterfølgende år. Til

---

⁷ Målt ved om barnet forblir i plasseringstiltaket året etter.

tross for kartleggingsproblemer, er det mye som tyder på at foreldres rusmisbruk alene øker sannsynligheten for at plasseringen blir langvarig.

Sandberg (2003) har argumentert for at det bør finnes en mulighet for å bestemme at en fosterhjems plassering skal være varig. Muligheten for dette var forutsatt i forarbeidene til barnevernloven § 4-15, men foreldrenes mulighet til å fremme saken på nytt dersom det er gått ett år siden den siste avgjørelsen, skaper mye uro. Sannsynligheten for at barnet kommer hjem er dessuten begrenset. Grinde (2000a, 2000b) har studert kommunenes medholdsprosent⁸ i klagesaker ved omsorgsovertakelser i årene 1993-1998 og fant at denne var i gjennomsnitt 83 på landsbasis (Grinde 2000a). Til sammenligning har foreldre med barn i fosterhjem i USA atskillig kortere tid på seg til å vise en positiv utvikling i deres forsøk på å bli gjenforent med barnet (The Adoption and Safe Families Act). Det forventes at foreldrene skal ta aktivt del i utviklingen av en individuell plan, at de skal samarbeide med hjelpeapparatet og at de skal ha regelmessig kontakt med barnet. Myndighetene kan beslutte at foreldre som har mistet omsorgen for barna sine skal delta i undervisningsopplegg, selvhjelpsgrupper og veiledning. Hvis foreldrene ikke deltar aktivt i foreldreprogrammet de første seks månedene etter omsorgsovertakelsen, kan myndighetene vurdere om barnet skal adopteres bort. Målet er å unngå at det skal gå for lang tid før det etableres stabilitet og kontinuitet rundt barnets situasjon (Cameron og Birnie-Lefcovitch 2000).

Foreldrenes problemer representerer en stor utfordring for barneverntjenesten når det skal utvikles gode samværsordninger mellom barn og foreldre som har store problemer. Hva skal målet og innholdet være, og hvor mye kan barnet tåle av foreldrenes belastninger? Dette er spørsmål som drøftes senere i rapporten. Vi vet lite om hvilken effekt tiltak som skal kompensere for vanskelige levekår kan ha i familier hvor barnet allerede har vært plassert utenfor hjemmet.

Gjennomgang av forskningen i dette avsnittet viser at det er et stort omfang av problemer som barnevernet skal håndtere. I tillegg til foreldrenes følelsesmessige reaksjoner og sosiale vansker som følge av omsorgsovertakelsen, har familiene langt vanskeligere levekår enn det som kjennetegner hverdagen til de fleste familier.

---

⁸ Medholdsprosent refererer seg til om kommunene får medhold i sine forslag til tiltak.

5.4 Forhold som påvirker flytting hjem etter plassering

I Norge har vi forskning som beskriver kjennetegn ved foreldrene som har betydning for om barn blir skrevet ut av plasseringstiltak eller ikke, men vi har begrenset med kunnskaper om betydningen av andre forhold som kan påvirke flyttinger etter en plassering.

På bakgrunn av en studie av 74 barn plassert utenfor hjemmet over en periode på syv til åtte år, drøfter Havik og Christiansen (2009) faktorer som kan påvirke stabiliteten i fosterhjems plasseringer. De kommenterer fire forhold, nemlig barnets alder, barnets kjønn, antallet saksbehandlere og antall ganger saken har vært behandlet i fylkesnemnd og/eller domsstol.

I den svenske studien av "Barn i kris-prosjektet" fant de ingen sammenheng mellom barnets og foreldrenes utvikling under plasseringstiden, foreldrenes innstilling til plasseringen og deres holdninger til barneverntjenesten eller sosialarbeiderne, og barnets muligheter for tilbakeføring (Hessle 1989:118). Blant barna som flyttet hjem, var det bare en av fem (22 prosent) som opplevde at forholdene i hjemmet var forandret til det bedre sammenlignet med tidspunktet da de ble plassert. I 17 prosent av sakene flyttet barna hjem til familieforhold som hadde blitt verre etter to år. I 39 prosent av sakene fikk familiene en forverret livssituasjon mens barnet bodde i fosterhjemmet. I seks prosent av sakene ble situasjonen i hjemmet merkbart bedre, mens i de andre sakene var det vanskelig å bedømme om familiesituasjonen hadde endret seg til det bedre eller det verre i løpet av toårsperioden. Den eneste faktoren som kunne forklare hvorfor barn hadde flyttet hjem etter to år, var om foreldre og barn hadde holdt en tett og regelmessig kontakt under plasseringstiden. Dette er funn som støttes av undersøkelser i flere land (Fanshel og Shinn 1978, Farmer 1996). I en litteraturstudie om resultater fra forskning om fosterhjemsarbeid, konkluderer Triselotis (1989) at barnevernets støtte, oppmuntring og tilretteleggelse for foreldrenes deltakelse i barnas liv er avgjørende for om foreldrene opprettholder kontakten. Farmer (1996) undersøkte også forutsetninger for vellykkede tilbakeføringer til hjemmet. Undersøkelsen viste at blant ungdommene med atferdsproblemer, var flyttingen hjem påvirket av:

- Om barnet hadde hatt regelmessig kontakt med hjemmet.
- Om det hadde vært gjort forsøk på en tilbakeføring tidligere – noe som påvirket resultatene i negativ retning.
- Om barnet hadde tilgang til en utvidet familie/nettverk som ungdommene kunne bo hos.
- Om barnet hadde sluppet å skifte skole for mange ganger.

Blant de yngste barna var sannsynligheten for tilbakeføring til hjemmet knyttet til:

- Om det var utarbeidet en plan for at barnet skulle flytte hjem.
- Barnas alder, dvs. at jo yngre barnet var desto større var sannsynlighet for tilbakeføring.

Økt sannsynlighet for hjemflytting har sammenheng med ulike forhold, og ikke bare som følge av forandringer av hjemmeforholdene.

Andre faktorer kan være at fosterforeldrene ønsker at plasseringen opphører, at fosterforeldrene har en ekskluderende fremfor inkluderende holdning til så vel foreldrene som barnevernet, at sosialarbeiderne oppfatter fosterhjemmet som lite egnet, og at barneverntjenesten gir etter for foreldrenes eller barnets ønsker (Vinnerljung 1996 a:188).

Enkelte svenske studier tyder på at relasjonen mellom foreldre og fosterforeldre, samt mellom foreldre og sosialarbeidere har stor innflytelse på barnets utvikling og velferd (Andersson 1995, Andersson 2008), mens en annen studie konkluderte med at barnets relasjoner til foreldrene *før* plassering har betydning for deres utvikling etter plasseringen (Cederström 1990). I en kunnskapsoversikt over svensk forskning om fosterbarn konkluderes det med at økt kontakt mellom fosterbarn og foreldre har sammenheng med saksbehandlernes støttende innsats (Höjer 2007, Vinnerljung 1996 a).

5.5 Mulighetene for replassering i fosterhjem eller på institusjon

I Havik og Christiansens (2009) studie av stabilitet i plasseringen av 74 barn utenfor hjemmet, fant de at 42 prosent av barna hadde hatt 1-2 flyttinger, 34 prosent 3-4 flyttinger og 24 prosent

5-12 flyttinger. Av utvalget var det 19 (26 prosent) som ble tilbakeført foreldrene sine, og av disse var det tolv som erfarte at tilbakeføringen brøt sammen.

I USA har det vært gjennomført flere undersøkelser om hvilke forhold som påvirker sjansene for replassering av barn som hadde flyttet hjem etter en plassering. Festinger (1996) fant at om lag 27 prosent av barna som flyttet hjem, måtte replasseres. Grunnen til dette var mangel på foreldreferdigheter og mangel på sosialt nettverk, mens Jones (1998) fant i sin undersøkelse at faktorer som påvirket replassering var knyttet til fattigdom, økonomiske problemer og misbruksproblematikk.

Studier av alle 14-16 åringer i Sverige som kom under omsorg i 1991 viste at en tredel av tenåringsplasseringene endte med et brudd. Sjansene for brudd var lavest (17 prosent) for ungdom plassert i fosterhjem innen familien, selv etter at det var kontrollert for ungdommens bakgrunn (Vinnerljung, Sallnäs og Kyhle-Westermarck 2001).

I en svensk studie av 22 303 omsorgsovertakelser (vårdperioder) i en tiårsperiode (1989 – 1998) av barn (0 - 15 år) som ble tilbakeført til hjemmet etter en plassering (både frivillig og tvangsplasseringer), viste det seg at 31 prosent av barna ble plassert på nytt (Vinnerljung, Öman og Gunnarson 2004). I denne undersøkelsen til Vinnerljung, Öman og Gunnarson ble en replassering definert som en ny plassering påbegynt innen to år etter at omsorgsperioden slutt, under forutsetning av at oppholdet mellom avsluttet omsorg og tilbakeplassering var lengre enn 30 dager. De faktorene som økte sjansene for en replassering innen to år, var om det hadde vært korte plasseringsopphold tidligere, høy alder på barnet ved slutten av plasseringen og frivillige plasseringer. Sjansene for replassering var særskilt lav når barnet ble gjenforent med familien etter en meget lang tid under omsorg.

Vinnerljung, Hjern og Öman (2004) har analysert foreldrerelaterte faktorer som øker og minsker sjansene for replassering av hjemvendte barn fra omsorg. Utvalget bestod av 12 000 avsluttede omsorgsovertakelser for barn 0-15 år, dvs barn som ble gjenforent med sine foreldre noen gang i 1990-1996 etter å ha vært under omsorg i 15 dager. Det har vært anvendt foreldredata som er direkte relatert til mødrene og deres situasjon samme år som de ble gjenforent med sine barn. I analysen fant de forskjeller mellom mødrene til de yngste barna og tenåringene. De siste synes å tilhøre en mindre marginalisert gruppe. Flere av mødrene til

tenåringene var gifte/samboende, hadde høyere utdanning enn grunnskole og var i arbeid enn mødrene til de yngste barna.

Vinnerljung, Hjern og Öman (2004) fant at for mindre barn (0-9 år) finnes det tre faktorer som hadde stor sammenheng med at barna ble relassert, det vil si at de ble plassert på nytt etter at de hadde kommet hjem:

- Korte plasseringer (under seks måneder) øker risikoen for relassering sammenlignet med lange plasseringer (mer enn to år).
- Om moren er født i et annet land enn Sverige eller Finland halverte risikoen for relassering.
- Om moren har fått relativt mye sosialhjelp det samme året barnet flyttet hjem.

Grunnlaget for relassering av barn som har hatt korte plasseringer tidligere, kan være at det i utgangspunktet har vært en akutt plassering, og at barnevernet ved nærmere undersøkelse har klarlagt et mer omfattende hjelpebehov. Grunnen til at færre barn med innvandrer mødre ble relassert kan være at problematikken er forbigående, og at innslaget av rus og psykiatri er mindre. Stor utbetaling av sosialhjelp kan øke sjansene for relassering på to måter: Den ene er at mye sosialhjelp er en indikasjon på en rekke andre problemer og den andre at mødre som får sosialhjelp i høy grad er utsatt for kontroll og innsyn fra sosialtjenesten.

For barn i aldersgruppen 0-9 år pekte analysen på seks kjennetegn ved mødrene som økte sjansene for relassering, nemlig at:

- Mor bodde alene.
- Mor var født i Sverige eller Finland.
- Mor ikke var i arbeid.
- Mor hadde vært innlagt på sykehus noen gang under de tre årene som forut for gjenforeningsåret, enten med en alkohol eller narkotikarelatert diagnose eller med en psykiatrisk diagnose.
- Mor fikk minst kr. 50.000,- i sosialhjelp under tilbakeplasseringsåret og
- Barnet kom hjem etter en kort plassering (mindre enn seks måneder).

For aldersgruppen 10-15 år fant de fem bredt definerte risikofaktorer:

- At mor bodde alene.
- At hun fikk minst kr. 50.000,- i sosialhjelp i relasseringsåret.
- At barnet var en gutt.
- At barnet var en tenåring (sammenlignet med 10-12 år) ved relasseringen og
- At barnet kom hjem etter en kort plassering (mindre enn seks måneder).

(Vinnerljung, Hjern og Öman 2004)

Kjennetegn ved mødrene til de yngre barna som flyttet hjem var at de var aleneboende, uten høyere utdanning, arbeidsløse og avhengig av sosialhjelp (sosioøkonomisk marginaliserte), mens mødrene til tenåringene i større grad hadde de samme kjennetegnene som mødre til ungdommer flest.

Vinnerljung mfl (2004 a, b) har tolket resultatene av analysene dit hen at sjansene for relassering er lavere når barneverntjenesten har muligheter for å planlegge gjenforeningene. Korte plasseringer avsluttes ofte ad-hoc. De fant også at barn med innvandrerbakgrunn som kommer hjem, har en større sjanse for å bli boende hjemme hos foreldrene sammenlignet med etnisk svenske barn. En tolkning av dette funnet er at barneverntjenesten kan være mer uvillig til å gjøre nye plasseringer av hjemvendte innvandrerbarn enn svenske barn, men det kan også være andre grunner, for eksempel at familietilknytningen mellom barn og foreldre i innvandrerfamilier er sterkere.

Sjansene for relassering av barna i Farmers undersøkelse hadde sammenheng med om barn og foreldre hadde presset på for at barnet skulle flytte hjem. Dette gjaldt saker der barna og foreldrene ikke hadde vært aktive deltakere i beslutningsprosessene, der problemene hjemme ikke var gjort noe med og hvor det manglet planer for barnets fremtid (Farmer 1996). De fant at jo oftere barnet var blitt flyttet mens det var under omsorg, desto mindre sjanser var det for at hjemflytting skulle være vellykket.

Ustabilitet under omsorg utgjør ikke alltid en risiko for barnet. I en kunnskapsstatus for fosterhjemsarbeidet viser Havik og Backe-Hansen (1998) til forskning som indikerer at det er først når barnet utsettes for flere flyttinger (fire eller flere) at det representerer en risiko for

skjevutvikling. De viser til forskning som har konkludert med at plassering i fosterhjem via barnehjem/beredsskapshjem kan bidra til større stabilitet i fosterhjemmet.

5.6 Ettervern – betydningen av stabil voksenstøtte

Mange av barna som har vært under omsorg har en rekke sosiale behov når de skrives ut av barnevernet og som de ikke kan løse alene. Det dreier seg om behov for mer skolegang, utdanning, bolig, penger og helsetjenester. Det mest brukte etterverntiltaket er økonomisk støtte, noe som over halvparten av ettervernklientene fikk i 2005. Andre hjelpetiltak som blir mye brukt er bolig og støttekontakt (Clausen og Kristofersen 2008).

Når ungdom flytter ut av fosterhjemmet eller institusjonen, er de ofte overlatt til sine opprinnelige nettverk. Mange møter voksenverden uten foreldre som støtter dem. Noen kan få hjelp og støtte i nettverket, men dette er ikke gitt for alle ungdommene. En gjennomgang av ulike norske undersøkelser om ettervern viser at ungdommen trenger tilgang til god og stabil voksenstøtte i denne fasen og at de ønsker å være med i utformingen av etterverntiltak (Oterholm 2008). Ungdommer som har vært under tiltak av barnevernet kan få problemer med stoff eller alkohol, og mange sliter med psykiske problemer (Fransson 2003). De norske funnene samsvarer med internasjonal forskning som viser at ungdommene under ettervern ofte mangler et sosialt nettverk og praktiske ferdigheter i å organisere og mestre hverdagslivet (Egelund og Hestbæk 2003).

Et interessant funn fra undersøkelsen til Clausen og Kristofersen (2008) var at barn som fikk ettervern hadde høyere odds for å ta utdanning enn de uten. De konkluderer med at de som fikk ettervern oftere kommer i arbeid og at de går sjeldnere arbeidsledige. Som en konsekvens av dette er barnevernloven blitt styrket når det gjelder barneverntiltak for dem mellom 18 og 23 år. Barneverntjenesten skal også ta kontakt med de ungdommene som har takket nei til barnevern slik at de får anledning til å ombestemme seg.

5.7 Oppsummerende drøfting

Familier i kontakt med barneverntjenesten kjennetegnes av en opphopning av mange sosiale, helsemessige og økonomiske problemer. Barn som er, og har vært under omsorg, har mange

problemer sammenlignet med andre barn. Denne kunnskapen dokumenterer omfanget av problemene barneverntjenesten står overfor ved utvikling av hjelpetilbud til familiene. Problemomfanget krever bredde i faglig tilnærming, både når det gjelder utvikling av hjelpetiltak i hjemmet som skal forebygge en plassering utenfor hjemmet, og ved oppfølgingen av familien etter en plassering, uavhengig av om formålet er tilbakeføring av barnet eller ikke.

Bredden og omfanget av problemer i familiene viser at ulike deler av hjelpeapparatet må samarbeide og koordinere sin virksomhet for å gi barn og foreldre en best mulig hjelpetilbud. Når det gjelder oppfølging av foreldre etter en plassering, trengs det faglig kompetanse i barneverntjenesten på følgende områder:

- Oversikt om hva de ulike delene av hjelpeapparatet kan tilby av tjenester (NAV, rusomsorgen, psykiske og somatiske helsetjenester, bolig tjenesten mv).
- Evne til tverrfaglig- og tverretatlig samarbeid og samordning (case management).

I små kommuner kan det dessuten være behov for:

- Interkommunale barneverntjenester.

I tillegg trengs det kompetanse om hvordan ansatte i barneverntjenesten skal forholde seg til foreldre som ikke ønsker å samarbeide med barnevernet etter en plassering av barnet. Dette er utfordringer som drøftes nærmere i kapittel syv og i beskrivelsen av oppfølgings tiltak. Det kan være at en bedre oppfølging av foreldrene kan redusere foreldrenes sinne overfor barnevernet og deres behovet for å fremsette klager som skaper mye merarbeid og usikkerhet for alle parter.

Gjennomgangen av forskningen i dette kapitlet tyder på at barn og unge under tiltak av barnevernet kan klare seg bedre som voksne dersom de får hjelp til skole, utdanning og ettervern. Dette er aktuelle temaer som kan stå sentralt når foreldre og ansatte i barneverntjenesten skal forsøke å finne felles målformuleringer for oppfølgingsarbeidet.

Barnevernstatistikken viser at antallet barn og unge i kontakt med barnevernet øker og at dette også gjelder plasseringer utenfor hjemmet. Mange av barna som blir plassert utenfor hjemmet

har en lang karriere bak seg i barnevernet, og mange hjelpetiltak har vært forsøkt. Fra faglig hold pekes det på kapasitetsproblemer i barnevernets førstelinjetjeneste. I mindre kommuner skal utøverne kunne mye på mange fagområder. Det kan være vanskelig å bygge opp kompetanse på spesialiserte områder, for eksempel oppfølging av foreldre etter en plassering, fordi det gjelder få saker.

Undersøkelser fra blant annet Sverige og USA tyder på at hjemflytting etter en plassering kan ha sammenheng med at det har vært regelmessig kontakt mellom foreldre og barn under plasseringen, og en støttende innsats fra saksbehandler. Dette underbygger betydningen av god oppfølging av foreldre etter en plassering.

Grunnlaget for hjemflyttinger kan synes tilfeldig. Barneverntjenesten kan gi etter for press fra foreldre og barn uten at det kan dokumenteres endringer i familiesituasjonen. Selv om tallene varierer noe mellom de ulike undersøkelsene, ender om lag en tredel av tilbakeføringene med en ny plassering. Planlagt og god oppfølging av familien kan motvirke sjansene for replassering av barn som har flyttet hjem etter å ha vært under omsorg. Innvendingen er at vi også vet at det i disse familiene har vært gjennomført og utprøvd en rekke ulike støttetiltak i lang tid før barnet ble plassert.

Forskningen som er presentert i dette kapitlet viser at plassering av barn utenfor hjemmet i mange tilfeller ikke er identiske med stabile forløp der barnets familie erstattes med et omsorgsmiljø som kontinuerlig støtter barnet under omsorg. For en stor del av barna representerer en omsorgsovertakelse gjentatte skifter og brudd, noe som må betraktes som uheldig i mange tilfeller. Undersøkelsene viser at det er et komplekst samspill mellom ulike faktorer som påvirker graden av stabilitet ved en plassering, blant annet kjennetegn ved barnet, foreldrene, barneverntjenesten og fosterforeldrene.

Vi trenger forskning om ulike forhold som kan gi innsikt i graden av stabilitet som kjennetegner barnevernbarns karrierer og hva som forårsaker bruddene. I tillegg er det behov for ytterligere kunnskap om faktorer som kan motvirke en replassering av barnet. Et annet spørsmål er om og hvordan en bedre og systematisk oppfølging av foreldrene etter en plassering kan påvirke barnets livssituasjon og øke mulighetene for hjemflytting eller en stabil plassering i et fosterhjem.

6 FORELDRENE ER FØLELSER MED PLASSERING UTENFOR HJEMMET

De fleste av foreldrene har ambivalente følelser knyttet til en plassering utenfor hjemmet. Noen kan akseptere plasseringen fordi de har sett behovet for tiltaket. En plassering kan oppleves som en lettelse og som en trygghetsskapende faktor, og foreldrene kan se at plasseringen utenfor hjemmet kan gi barnet et bedre liv. Andre foreldre har kjent seg totalt overkjørt. De kjenner avmakt, og situasjonen kjennetegnes av krise. Kapitlet tar opp ulike temaer som frivillighet og tvang, samarbeid og konflikt, foreldrenes synspunkter og reaksjoner på plasseringen og på separasjonen fra barna og deres opplevelser av manglende oppfølging etter plasseringen. I kapitlet beskrives også hvilke behov foreldrene har for bedre oppfølging.

6.1 Samarbeid og konflikt om plasseringen

Barnevernstatistikken baserer seg ikke på lovhjemler når det skilles mellom ulike tiltak i barnevernet. Av denne grunn er det vanskelig å benytte denne til å drøfte spørsmål om bruk av frivillighet og tvang. En analyse av 109 barn plassert utenfor hjemmet i perioden 15.9.1998 – 31.12. 1999, viste at snaut halvparten (46 prosent) av plasseringene skjedde mot foreldrenes ønsker, mens 54 prosent ble betraktet som frivillige plasseringer (Christiansen og Havnen 2003). Studien baserte seg på intervjuer med både foreldre, barn og saksbehandlere. Undersøkelsen omfattet plasseringer som omsorgsovertakelse, hjelpetiltak og akutt plasseringer. Undersøkelsen gir en indikasjon på omfanget av konflikt mellom foreldre og barneverntjenesten i saker hvor barn plasseres utenfor hjemmet. Det er likevel vanskelig å fastslå omfanget av tvang og konflikt fordi barnevernets sanksjonsmuligheter kan fungere som ”riset bak speilet” og skjule tvang i saker som registreres som frivillige hjelpetiltak.

Det er ulike forhold som leder frem til plassering av barn og unge. Barnevernstatistikken viser at omlag en av fem henvendelser til barnevernet kommer fra foreldrene selv (SSB 2008). Mange av foreldrene har ventet på hjelpen og er derfor motiverte for å samarbeide med barnevernet og være aktive deltakere i planleggingen av barnets plassering. Det er foreldre som har opplevd at de er blitt sett og hørt og at deres bekymringer er blitt respektert og anerkjent. Det kan være mødre som har opplevd voldelige samboere, eller at deres egne rus-

og/eller psykiske problemer ikke har gjort dem i stand til å ha omsorgen for barna. Mange har sett at barna har fått det bedre i en annen omsorgssituasjon (Gellein 2008). Blant gruppen foreldre som har samtykket til plasseringen, finner vi ofte de som har barn med atferdsproblemer og hvor foreldrene av ulike grunner føler seg utslitt og opplever seg som maktesløse.

En del av foreldrene benekter eller bagatelliserer problemene i familien og er lite interessert i samarbeid. De føler seg ofte overkjørt og tilsidesatt. En tvangsplassering av barnet vil per definisjon være i strid med deres ønsker. Når foreldrene opplever at de blir pålagt tiltak som de ikke ønsker eller har tro på, reduseres tilliten til saksbehandler. Noen mener at andre tiltak i hjemmet burde ha vært forsøkt først. Kritikken av at barneverntjenesten ikke har forsøkt andre hjelpetiltak før en omsorgsplassering, stemmer ikke med det generelle bildet. Studier av barnevernstatistikken har vist at det vanligvis har vært iverksatt hjelpetiltak i ett til fem år før det ble aktuelt med en omsorgsovertakelse (Clausen 2000, Christiansen og Havik 2003). Foreldrene kan likevel ha rett i at det ikke alltid har vært de rette tiltakene som har vært forsøkt.

Foreldrene kan ønske at plasseringen av barnet kunne ha vært gjort på en annen måte, for eksempel at de kunne ha brukt mer tid på selve gjennomføringen av plasseringen. Felles for mange av synspunktene er at de ønsker at plasseringen kunne ha skjedd på en mer hensynsfull og skånsom måte, og at barneverntjenesten kunne ha lyttet mer til dem ved plasseringen av barnet.

Tvang og medvirkning er ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende i omsorgsovertakelser. Forskning har vist at ikke alle barnevernsarbeidere benytter seg av mulighetene til medvirkning fra barn og foreldre i disse sakene, og enkelte finner det enklere og riktigere å anta at de vet hva barnet og foreldrene mener, enn å invitere til synspunkter og meningsytringer (Larsen 2002). Selv om foreldre ikke kan bestemme om barnet skal bo hjemme eller ikke, kan de likevel medvirke i mange av de andre beslutningene som må gjøres. De har viktige kunnskaper om barnet, uansett om barnet skal bo hjemme eller ikke. Ved tvangsplasseringer ønsker foreldrene at disse kunnskapene i større grad blir etterspurt og tatt hensyn til, og at deres synspunkter blir vurdert. Dette samsvarer med undersøkelser i flere land hvor foreldrene etterlyser muligheten for å bli hørt, få innflytelse på plasseringsforløpet og få informasjon om formålet med plasseringen (Egelund og Hestbæk 2003). Som oftest er

samhandlingen mellom barneverntjenesten og foreldrene kjennetegnet av kombinasjoner av samarbeid og konflikt.

En må regne med at foreldrenes synspunkter på erfaringene med barneverntjenesten vil være påvirket av deres synspunkter på behovet for en plassering, hvordan denne ble gjennomført og valg av plasseringssted.

6.2 Foreldrenes reaksjoner på separasjonen fra barnet

Foreldre som får barn plassert i fosterhjem eller på institusjon reagerer som oftest følelsesmessig på separasjonen fra barnet. Dette gjelder ikke bare i sakene hvor barnet er blitt plassert med tvang, men også ved frivillige plasseringer. Intervjuer med norske foreldre viser at de opplever atskillelsen fra barnet på ulike måter, men ofte med fortvilelse, savn, sinne, sorg, skyld, maktesløshet og usikkerhet (Angel 2007, Haus 2005, Ingerslev 1999, Paulsen 1993, Slettebø 2004, 2007). De føler seg devaluert som foreldre og som mennesker. De blir usikre på foreldrerollen og opplever at selvfølelsen svekkes betydelig.

Gruppeintervjuer med elleve mødre og to fedre ved Foreldrestøtten 22. oktober 2007 (se pkt 1.2 i denne rapporten) bekrefter foreldrenes følelser av maktesløshet og umyndiggjøring etter en omsorgsovertakelse. Mange av foreldrene hadde opplevd å bli ekskludert av både familie, nettverk og nærmiljø da de mistet omsorgen for barnet, mens andre hadde erfart det motsatte, at familie og arbeidsgiver hadde vært de beste støttespillerne.

De norske foreldrenes opplevelser ved tvangsplasseringer samsvarer med reaksjonene til foreldre i andre nordiske land, England, USA og Canada (Cameron og Birnie-Lefcovitch 2000, Frame, Conley og Berrick 2006, Egelund og Hestbæk 2003, Kapp og Vela 2004).

Noen foreldre opplever at barneverntjenesten ikke anerkjenner deres følelser når barnet blir plassert, og at deres følelsesutbrudd ikke oppfattes som adekvate reaksjoner. Intervjuer med svenske foreldre med barn plassert utenfor hjemmet, har vist hvordan deres krisereaksjoner i form av utbrudd av fortvilelse, sinne og lite gjennomtenkte uttalelser er blitt tatt med i utredningen som lå til grunn for plasseringen (Höjer 2007:62). Foreldrene oppfattet dette svært krenkende fordi de ikke hadde vært ” seg selv” i møtene med barnevernsarbeideren. De

hadde ikke forstått hva som skjedde og konsekvensene av at barnet skulle plasseres utenfor hjemmet. De mente at deres reaksjoner i slike situasjoner ga et uriktig bilde av dem, og at de ble stående som aggressive, upålitelige og truende.

Krisen som foreldrene opplever i forbindelse med atskillelsen fra barnet, fører ofte til at de blir psykisk labile hvor de ikke er nærværende og ikke får med seg hva som skjer. I slike situasjoner er de ikke alltid i stand til å fatte beslutninger eller forstå konsekvensene av disse. Likevel kan fagfolkene forvente at de skal kunne tenke klart og opptre rasjonelt.

Foreldrenes uttrykk for protest og sinne kan også være et uttrykk følelser av skam og skyld (Festinger 1996).

Det kan være vanskelig for foreldre å samarbeide med barneverntjenesten og fosterforeldrene før de har fått hjelp til å bearbeide de følelsesmessige sidene ved å bli fratatt omsorgen for barnet. Ofte føler de seg sviktet av de profesjonelle fordi fagfolkene orienterer seg mot barnet. Barneverntjenesten må være seg bevisst at foreldrene i slike situasjoner kan være følelsesmessige ustabile som følge av krisen en plassering utløser. Hjelpeapparatet må forstå og kunne håndtere slike krisereaksjoner. Foreldrene er også redde for at fagfolkens oppfatninger av dem låses fast i de reaksjonene de viste ved starten av plasseringen og hvor de var opprørte og lei seg.

Foreldrenes krisereaksjoner må ses i forhold til de helseproblemer mange har før og som ofte er grunnlaget for plasseringen. Norske og internasjonale undersøkelser har vist at foreldrenes psykiske helseproblemer ofte er et viktig grunnlag for barneverntiltak (Kristofersen 2003). Foreldrene kan derfor mangle overskudd til å be om hjelp, eller til å gjøre noe i det hele tatt i situasjonen de befinner seg i. Det er forståelig at foreldrene i slike situasjoner etterlyser noen som de kan snakke med, noen som er til for dem og som kan ha bedre overblikk over deres totale livssituasjon enn hva de selv har (Höjer 2007). Foreldrene ønsker seg fagfolk som forstår deres følelser av å være verdiløse og udugelige som foreldre, og som kan gi dem støtte i en krisepreget situasjon.

6.3 Foreldrenes erfaringer med barneverntjenesten

Foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine, har over tid gitt uttrykk for misnøye med kontakten de har hatt med barnevernet. Intervjuer med foreldre i 1992 viste at de etterlyste et barnevern som arbeidet for at de skulle få til et godt samarbeid mellom dem og fosterforeldrene. De ønsket seg et mer oppsøkende barnevern der saksbehandlerne kom ut av kontorene sine og at de jobbet mer i familiene. De hadde behov for tiltak som kunne imøtekomme hele familiens behov og at barnevernet rettet mer av sin oppmerksomhet mot nettverksarbeid og nærmiljøet rundt familien. I tillegg savnet foreldrene bedre informasjon om barnets utvikling i fosterhjemmet (Pausen 1993).

Undersøkelser av nyere dato viser likende funn. Foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine er bekymret for at de skal miste kontakten med søsken, besteforeldre og andre slektninger. De etterlyser mer informasjon om foreldres rettigheter og plikter, og en tettere oppfølging av barneverntjenesten. Foreldrene savner barnevernarbeidere som har tro på dem og som viser vilje til å satse på å samarbeide med dem. De føler seg ikke hørt, og de etterlyser muligheter for å definere hva de trenger hjelp til (Slettebø 2004). Mødre med barn under omsorg opplever at barnevernet kun har oppmerksomheten rettet mot barnet, men ikke på mor og moderskapet (Ellingsen 2006). Intervjuer med norske mødre i kontakt med barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien, har vist at disse mødrene ble utelukket som ansvarlige og kompetente i spørsmål om hva som er til det beste for dem og barna (Aamodt 2004).

Mange foreldre beskriver barnevernet som et lukket system som ikke gir gjensvar og at de blir møtt med saksbehandlere som har en nedlatende holdning til dem. Mangel på tid, tilgjengelighet og kontinuitet i kontakten med saksbehandler, er andre problemer (Moldestad 2002, Paulsen 1993, Slettebø 2007). Foreldrene etterlyser kontinuitet i kontakten med barneverntjenesten og en langvarig relasjon til en saksbehandler de kommer overens med. Noen foreldre kritiserer barneverntjenesten for ikke å ha sett dem som foreldre for sine barn, og at de ikke blir regnet med som viktige personer for barna sine (Angel 2007). De føler seg stilt utenfor barnets liv og etterlyser hjelp fra barnevernet til å klare den ofte vanskelige kontakten med barn og fosterforeldre.

I USA har man lenge arbeidet med brukerundersøkelser i barneverntjenesten. Ved hjelp av gruppeintervjuer med foreldre med barn i fosterhjem fikk en kartlagt hvilke forhold brukerne

selv mener er viktig å få belyst (Kapp og Propp 2002). Undersøkelsen gir informasjon om hvilke temaer amerikanske barnevernsforeldre ser som sentrale når brukertilfredshet skal kartlegges i barneverntjenesten, og den gir innsikt i hva som skal til for å utvikle tjenestene på dette området.

Kapp og Propp (2002) fant at *kommunikasjon* ble vektlagt av de fleste av foreldrene. De var opptatt av den individuelle kommunikasjonen med saksbehandler. De kritiserte fagfolkene for mangel på gjensvar og mangelfull kommunikasjon med og mellom fagfolkene. Mangelfull kommunikasjon bidro til frustrasjon, opplevelse av hjelpeløshet og mangel på tillit. Som følge av stor gjennomtrekk, stor saksmengde og mangel på tid, etterlyste foreldrene bedre *tilgjengelighet*. Foreldrene etterlyste større grad av *respekt* fra fagfolkene. De opplevde at de aldri ble kvitt stemplet av å være dårlige foreldre. De etterlyste muligheter for *mer deltakelse* i barnevernsaken. Følelsene av hjelpeløshet, forvirring, mangel på kontroll og deltakelse fikk foreldrene til å stille spørsmål om hvilke *rettigheter* de har og om disse var innfridd. Kapp og Propp (2002) konkluderte med at et av de viktigste funnene var at foreldrene med barn i fosterhjem hadde behov for en tettere oppfølging. Selv om det kan være vanskelig å få til, trenger foreldrene kontakt med barneverntjenesten. De trenger informasjon om deres rettigheter som foreldre og de etterlyser økt respekt fra saksbehandler. For å lykkes i dette, etterlyste foreldrene i denne undersøkelsen beskjedne tiltak:

- At saksbehandler svarte på telefonhenvendelsen samme dag.
- At barneverntjenesten tok regelmessig kontakt for å høre om hvordan det stod til.
- At foreldrene alltid visste hvor de skulle henvende seg når de trengte å snakke med noen i hjelpeapparatet.

Selv om undersøkelsen ble gjennomført i USA har funnene mange fellestrekk med funn fra Norge. Norske brukerundersøkelser i barnevernet har vist at foreldre er tilfredse med tjenestene dersom de har god kontakt med og blir behandlet med respekt av saksbehandler, at deres egen problemforståelse blir lyttet til, at de får medvirke i utviklingen av tiltak og at de får tilstrekkelig med informasjon om rettigheter og hva slags hjelp de kan få (Sandbæk 2000). Tilsvarende er de kritiske når ett eller flere av disse elementene mangler. Foreldrene ønsker seg en mulighet for å kunne gi uttrykk for ting som de er misfornøyde med og problemene de strever med. De vil ha en nøytral instans som de kan henvende seg til når konfliktene med barnevernet er for store.

Foreldrene i kontakt med barnevernet føler seg stigmatiserte. Jo mer alvorlig foreldrene bryter med fastlagte normer, desto større blir sanksjonene. En undersøkelse blant et tilfeldig utvalg foreldre fra Storbritannia, Nederland og Spania i kontakt med ulike hjelpetjenester for familier, viste at foreldrene med barn under omsorg opplevde større grad av stigmatisering enn de andre foreldrene i kontakt med hjelpeapparatet (Scholte m. fl. 1999:388). Foreldrene som er fratatt omsorgen for barna sine, er ofte blitt betegnet med nedlatende karakteristikk som behandlingsudyktige, multiproblemfamilier, utilgjengelige og dysfunksjonelle (Kapp og Vela 2004:198).

Marginaliseringen av foreldre som har mistet omsorgen for egne barn, kan være en medvirkende faktor til at denne gruppens synspunkter og erfaringer kan bli oversett. Det kan svekke og føre til tap av rettigheter som fullverdige medborgere.

Foreldrenes opplevelse av mangelfull oppfølging av barneverntjenesten, støttes av Riksrevisjonens undersøkelse av oppfølging og tilsyn i barnevernet (Riksrevisjonen 2002-2003). Undersøkelsen fastslo at det var mangelfulle rutiner for kontakten med biologiske foreldre til barn som plasseres i fosterhjem eller institusjon. Vel 70 prosent av barneverntjenestene opplyste at de manglet rutiner/minstekrav for kontakten med foreldre ved fosterhjems- og institusjonsplasseringer. Manglende rutiner for oppfølgingen av barnet, biologiske foreldre og plasseringssted innebærer en vesentlig risiko for at oppfølgingen blir tilfeldig, personavhengig og lite målrettet, og for at arbeidet lettere kan bli nedprioritert.

Riksrevisjonen fant at barneverntjenestene vanligvis hadde hyppigere kontakt med foreldrene ved institusjonsplasseringen enn ved fosterhjemsplasseringer. Ved fosterhjemsplasseringer oppga om lag 64 prosent at de vanligvis hadde kontakt med foreldre fire ganger årlig eller mer, mens ved institusjonsplasseringer var det tilsvarende tallet 90 prosent. Mangelfull oppfølging kan bety at barneverntjenesten ikke får tilstrekkelig kunnskap for å kunne vurdere mulighetene for omfanget av samvær og eventuelt en senere vellykket tilbakeføring av barnet til foreldrene.

6.4 Fedrene blir ofte ikke medregnet

Foreldreskap tas ofte som gitt som et kjønnsnøytralt begrep, men foreldreskap består både av en mor og en far, og mødre som er fratatt omsorgen for barna opplever moderskapet som viktig (Holtan og Eriksen 2006).

Hennum (2002) har satt søkelys på dilemmaer mødre og fedre kan møte i utformingen og utøvelsen av sine oppgaver som foreldre, og barneverntjenestens forståelse av foreldreskap. Det er som regel mødre som har hovedansvaret for omsorgsarbeidet overfor barn. De fleste omsorgsovertakelsene skjer også overfor mødre. Om lag halvparten av alle barnevernbarn bor sammen med enten mor (47 prosent) eller far (fem prosent) som er eneforsørger, og bare en tredel med begge foreldrene (Jonassen, Clausen og Kristofersen 1997).

Fedrenes rolle i barnevernsarbeid har i begrenset grad vært tematisert i norsk barnevernforskning, men har i senere år fått økt interesse (Angel 2007, Backe-Hansen 2001, Sandberg 2003, Strandbu 2001). Barnevernets vurderinger handler ofte om mors atferd og relasjon til barna, mens faren medregnes bare unntaksvis. Når det refereres til familien som begrep i barnevernet, er det som regel mødrenes familier det vises til. Forskning fra Danmark har vist at fedrene i mange tilfeller ikke ble kontaktet i utredningsfasen av en barnevernsak (Egelund 1997). Egelund fant også at barnevernet arbeidet ut fra forestillinger om kjernefamilien som et ideal, og at de enslige mødrene, som kjennetegnet barnevernfamiliene, i utgangspunktet ble oppfattet som problematiske.

I vurderinger av omsorgssvikt blir mødre ofte fremstilt som utilstrekkelige og faren som fraværende (Backe-Hansen 2001), en konklusjon som også støttes av forskning internasjonalt (Farmer og Owen 1995, Featherstone 1999). Når en slik familieforståelse legges til grunn for definisjonen av problemer, er det forståelig at tiltakene rettes inn mot mødre.

Gruppeintervjuer med barnevernarbeidere i USA viste de var enige om at fedrene hadde en perifer rolle i barnevernet, men at det var stor uenighet mellom dem om fedrene skulle trekkes mer inn, og hvordan (O'Donnell, Johnson, D'Aunno og Thornton 2005).

Når fedre med barn under omsorg har kommet til ordet, har de gitt uttrykk for at de bryr seg om barna sine og at de ville ta hånd om dem hvis mødre ikke er aktuelle som omsorgspersoner (Angel 2007). Fedrene kan føle seg mistenkeliggjort og motarbeidet av

barnevernet, og de etterlyser mer informasjon om barnevernsaken. Fedrene til barn plassert utenfor hjemmet hevder at barnevernet hadde oversett deres egen og deres families betydning for barnet og som omsorgspersoner (Slettebø 2008). De mente at barnevernet ikke tok hensyn til deres følelser ved omsorgsovertakelsen. De opplevde at de hadde vært utsatt for en forskjellsbehandling av barnevernet, men også av mødrene som hadde ekskludert dem fra kontakt med barnet og barnevernet. På en annen side kan det jo også være at det var fedrenes mistro til barnevernet som holdt dem unna, og at det også er en god del fedre som ikke ønsker å ha kontakt med barna sine.

En forklaring på hvorfor fedrene kan oppleve at de blir holdt utenfor, kan være at de ikke har foreldreansvar og at de ikke er part i saken. Omsorgsovertakelsene kan ha foregått tilbake i tid, og i flere av sakene hadde foreldrene ikke vært gift. Situasjonen kan derfor være annerledes i dag hvor også samboende foreldre har foreldreansvar.

Barnevernet trenger å utvikle en familieforståelse som tar utgangspunkt i at begge foreldrene er viktige for barnet, og at begge foreldrene har et felles ansvar, selv om de ikke lever i en kjernefamilie. Dette støttes opp av en svensk studie av 26 barnevernsaker (Petterson 2006). Hun fant at vurderinger av omsorgssvikt som regel utgår fra et bilde av kjernefamilien der far arbeider og mor tar av seg hjem og barn.

Det er ulike grunner til at fedrene er fraværende i mange av barnevernsakene, og at dette kan ha sammenheng med egenskaper ved sakene, barneverntjenesten, mødrene og fedrene selv. Det kan også være at barnevernforskere i for liten grad har trukket fedrenes erfaringer og synspunkter med i studiene. Når det gjelder oppfølging av foreldre etter en plassering av barnet, er det viktig at både mødrene og fedrene får tilbud om oppfølging.

6.5 Behovet for sosial støtte etter plasseringen

I tillegg til de følelsesmessige problemene knyttet til plasseringen, opplever mange foreldre sosiale vanskeligheter i etterkant. De sitter ofte med en følelse av skam overfor barna, familien, venner, nettverk, naboer, arbeidskolleger, og de ikke kan forvente samme sympati som i andre krisesituasjoner. Spørsmål om hemmeligholdelse og dobbeltliv aktualiseres når de skal søke seg bolig og arbeid.

Foreldrene i Foreldrestøtten (jfr pkt 1.2) oppga at de hadde følt seg ensomme, isolerte og likegyldige etter omsorgsovertakelsen. De manglet noen å snakke med, og hverdagen ble opplevd som trist og tung. Foreldrene fant det vanskelig å finne mening i en ny hverdag, og overskuddet til å treffe venner manglet. Noen hadde opplevd at de ble utestengt fra sosiale nettverk. Andre hadde flyttet fra nærmiljøet fordi de følte seg mobbet. Flere oppga at de ikke hadde andre nære venner enn dem som de traff i Foreldrestøtten. Andre problemer som de oppga var konsentrasjonsvansker, samt søvn- og spiseproblemer. Foreldre med barn under omsorg er ofte bekymret for hvordan barna hadde det i fosterhjemmet, og de opplever at familien klandrer dem for hva som har skjedd (Selvik og Havnås 2006). Samtidig føler de at barna bebreidet dem for det som har skjedd, særlig etter hvert som barna blir eldre. Felles for mange av foreldrene er at de mangler strategier for hvordan de skal håndtere disse utfordringene.

I tillegg til sosiale og emosjonelle problemer, opplever foreldre som blir fratatt omsorgen for barna økonomiske problemer. De opplever at de blir straffet økonomisk fordi de mister ytelser som barnetillegg og barnetrygd når barnet blir plassert.

Undersøkelser fra Sverige viser at de norske foreldrene ikke er alene om sine opplevelser. I studien "Barn i kris" fant Hessle (1989) arbeidsledighet og sosial isolasjon var kjennetegn ved familiene hvor barna var plassert. Dette bidro til å skape en større kløft mellom familien og omverdenen. De var på mange måter avskåret fra samfunnslivet. Dermed mistet foreldrene sin funksjon som produktive samfunnsborgere. Hessle (1989) fant at det skjedde store forandringer i foreldrenes sosiale nettverk. Det var særlig betydningsfulle naboer og venner som ble skiftet ut. Over halvparten av foreldrene oppga at de hadde enten mistet sine venner eller fått nye. Slektingenes nærvær i nettverket var likevel påfattende stabilt i denne undersøkelsen. Foreldre som er avstengt fra sosiale og kulturelle kontakter og forbilder for foreldreskapet, kan stå igjen med et svakere nettverk og de nære slektingene som retrettpunkt fra en kaotisk tilværelse. Et mer defensivt nettverk skaper mindre rom for sosial utvikling og integrasjon ved at åpningen mot omverden beskjæres. Dette kan være et ledd i en sosial desintegrasjonsprosess – en utvikling mot sosial isolering av familiens medlemmer.

Foreldrenes forhold til andre familiemedlemmer varierer. Noen får støtte, mens andre blir utstøtt. Mange av mødrene i "Barn i kris prosjektet" følte seg sviktet og avvist av sine egne mødre, samtidig som de selv hadde sviktet sine egne barn. En studie av den norske

barnevernstatistikken viste at 43 prosent av mødrene i kontakt med barnevernet selv hadde vært i kontakt med barnevernet som barn (Jonassen 1996). Det er vanskelig å forstå at foreldre svikter sine egne barn mot sin egen overbevisning. For noen mødre kan en omsorgsovertakelse være en bekreftelse på sin egen udugelighet og verdiløshet (Hessle 1989). Konsekvensen kan bli en eskalerende undertrykkelseskjede: Ikke ønsket som barn, ikke ønsket som foreldre og ikke ønsket som samfunnsborger. I slike situasjoner kan det være en risiko for at barna mister kontakt med sin mor fordi det er vanskelig å motivere henne til dialog med barnet under slike omstendigheter. Barneverntjenesten kan, på sin side, la være å tilrettelegge for kontakt fordi de ønsker å bryte muligheten for at sosiale problemer skal gå igjen i generasjoner.

En undersøkelse fra USA har vist at foreldrene med barn i fosterhjem mangler støttepersoner og at tiden etter omsorgsovertakelsen er vanskelig for de fleste (Kapp og Vela 2004). Foreldrenes opplevelse av ensomhet og sosial isolasjon går også igjen i en kanadisk undersøkelse. Undersøkelsen hadde som hensikt å kartlegge betydningen av formelt og utformelt nettverk blant 61 foreldre i kontakt med barnevernet. Foreldrene oppga at venner var den vanligste kilden til sosial støtte, men de savnet kontakt med familien. Ingen av dem hadde opplevd at barnevernet hadde bidratt med nettverksbygging, eller at barneverntjenesten hadde gjort forsøk på å forbedre og utvikle relasjoner til personer i nettverket som de ønsket mer kontakt med. Barnevernet hadde oppmerksomheten rettet mot beskyttelse av barnet, mens foreldrene ble overlatt til seg selv i arbeidet med å utvikle det uformelle nettverket. Forfatterne konkluderte med at barnevernarbeidere må bidra til at foreldre knytter kontakter i lokalsamfunnet som kirken, selvhjelpsgrupper, venner og familie (Manji, Maiter og Palmer 2005). Slike tiltak kan bidra til å redusere følelsen av sosial isolasjon, og de kan representere ekstra ressurser for familien.

Det er likevel liten tvil om at kontakten med barnevernet oppleves som stigmatiserende, og dette har sammenheng med at foreldre i en slik situasjon bryter med en av samfunnets mest sentrale normer, nemlig verdien av barn skal vokse opp sammen med sine foreldre.

Foreldrene etterlyser sosial støtte, både fra profesjonelle og fra venner og familie under og etter plasseringen av barnet. De trenger hjelp til å utvikle selvtillit og en følelse av kontroll og styring av eget liv, og til å reflektere over hva som er det beste for barnet.

Flere studier har vist at støtte, enten fra andre foreldre eller profesjonelle, kan hjelpe foreldrene til å navigere seg gjennom det emosjonelle minfeltet de befinner seg i (Frame, Conley og Berrick 2006). Støtte til likemannsarbeid og selvhjelp for foreldre med barn under omsorg synes å være tiltak som i stadig større grad vinner innpass i, for eksempel USA og Canada. Likemannsarbeid kan bety at foreldre får hjelp av andre foreldre, enten enkeltvis (mentor) eller i gruppe. Målet med likemannsarbeid er å utvikle gjensidige relasjoner som kan gi emosjonell og praktisk støtte, og som reduserer følelsene av sosial isolasjon, ensomhet og stigma. Slike tiltak beskrives nærmere i kapittel 7.

Opplevelsen av stigma knyttet til omsorgsovertakelsen, aktualiserer behovet for å kunne møte andre foreldre i samme situasjon i selvhjelpsgrupper. Uavhengig av om målet er at barnet skal tilbakeføres eller ikke, har foreldrene krav på hjelp ut fra den enkeltes behov og ønsker. Foreldrene har med andre ord et selvstendig hjelpebehov. Denne innsatsen kan forstås i lys av teori om sosial støtte.

Sosial støtte er individets opplevelse av å bli omfattet med kjærlighet og omsorg, å bli aktert og verdsatt og å tilhøre et nettverk med gjensidige forpliktelser (Cobb 1976). I Hogan, Linden og Najarian (2002) sin gjennomgang av 100 studier om betydningen av sosial støtte, fant de store variasjoner. På bakgrunn av denne gjennomgangen har de beskrevet at sosial støtte består av tre hovedformer for aktiviteter:

- 1) Emosjonell støtte: Verbal og nonverbal kommunikasjon hvor målet er å vise omsorg og deltakelse for å styrke mottakerens selvfølelse og muligheter for å uttrykke følelser.
- 2) Informasjon: Råd og veiledning for å gi den enkelte muligheten av større grad av kontroll i situasjonen og utvikling av strategier som kan anvendes for å håndtere vanskeligheter.
- 3) Materiell hjelp: Transport, penger, fysisk hjelp som kan redusere opplevelsen av mangel på kontroll i situasjonen.

(Hogan mfl 2002)

Sosial støtte kan skaffes til veie gjennom både naturlige og formelle støttesystemer. Den naturlige sosiale støtten er den formen for hjelp som familie og vennskap kan bidra med. Den formelle sosiale støtten er hjelpen som brukerne kan få fra profesjonelle, av selvhjelpsgrupper og gjennom sosiale og lokale tilknytninger til interesseorganisasjoner og religiøse grupper.

Støtte gjennom selvhjelp og likemannsarbeid har vist seg å være betydningsfull for deltakerne på flere områder. Gjensidig utveksling av erfaringer kan bidra til at den enkelte forstår sin situasjon bedre, og en utvidelse av nettverk kan redusere opplevelsen av isolasjon. Utvikling av fellesskapsfølelse og sosial inklusjon er et sentralt kjennetegn. Selvhjelpsgrupper gir den enkelte anledning til å bevege seg ut av den passive rollen som ”mottaker” og utforske nye roller hvor de er ”hjelpere” og rollemodeller. Gjennom gjensidig støtte kan det legges til rette for at den enkelte kan utvikle selvbevissthet og nye ferdigheter. Det hevdes også at kognitive endringer kan stimuleres gjennom gjensidige støtteaktiviteter ved at deltakerne konfronteres med andre menneskers verdensbilder og ideologier (Davidson et al 1999). I tillegg gir deltakelse i selvhjelpsaktiviteter deltakerne anledning til å gi uttrykk for fortvilelse under trygge rammer. Dette kan bidra til å redusere trykket av smertefulle følelser, og det kan fremkalle bekymring og støtte fra andre og gi grunnlag for utvikling av empatiske relasjoner.

Foreldrene etterlyser sosial støtte, både fra profesjonelle og fra venner og familie under og etter plasseringen av barnet. De trenger hjelp til å utvikle selvtillit og en følelse av kontroll og styring av eget liv, og til å reflektere over hva som er det beste for barnet. Flere studier har vist at støtte, enten fra andre foreldre eller profesjonelle, kan hjelpe dem til å navigere seg gjennom det emosjonelle minefeltet de befinner seg i (Frame, Conley og Berrick 2006). Disse funnene er i tråd med annen forskning som har dokumentert at sosial støtte (også kalt sosial kapital) kan være en viktig beskyttelsesfaktor ved negative livshendelser (Dalgard 2006). Sosialt støtte kan virke modifierende ved en rekke former for stress og kan fungere som en ”buffer” (Cohen og Willis 1985).

6.6 Kontakt og samvær mellom barn og foreldre

Med mindre noe annet er bestemt, beholder foreldrene retten til samvær med barna når barneverntjenesten overtar omsorgen. Retten til samvær nedfelt i lov om barneverntjenester (§ 4-19), men samvær begrunnes også ut fra barns sosiale og psykologiske behov. Det er begrenset med retningslinjer for hvilke kriterier som skal legges til grunn for utvikling av samværsordninger, men en hovedregel er at det må være en sammenheng mellom samvær og planen for plasseringen, jfr. tiltaksplan eller omsorgsplan. Det må også være samsvar mellom mål og innhold i samvær.

Samvær kan ha flere mål:

- Å vurdere innholdet i kontakten mellom foreldre og barnet med tanke på tilbakeføring.
- Å opprettholde tilknytning mellom foreldre og barn med tanke på tilbakeføring.
- Å opprettholde kontakt og slektsbånd med familien og nettverk selv om barnet ikke skal tilbakeføres.
- Å hjelpe barnet over sitt savn og sorg etter familie og nettverk, og trygge barnet på hvordan foreldrene har det, samt lage seg realistiske bilder av foreldrene.

(Backe-Hansen 1993)

Muligheten for å være sammen med og ha kontakt med hverandre under en plassering er som regel av stor betydning både for foreldrene og for barnet. Betydningen er størst for barnet når det er etablert en tilknytning og en relasjon mellom barnet og foreldrene. Et barn, som er knyttet til og har levd sammen med sine foreldre og eventuelle søsken, vil i de fleste tilfellene føle et stort savn ved plasseringen. Foreldrene vil på sin side savne det daglige livet med barnet. Det er gjennom samvær og kontakt at relasjonen mellom foreldre og barn ivaretas og hvor de kan følge med og ta del i hverandres liv.

Forhold som må vurderes ved utvikling av en samværsplan er blant annet hyppighet, varighet, møtested, grad av kontroll, innhold og evaluering. Utviklingen av samværsavtaler vil dessuten påvirkes av barnets ønsker og aktiviteter, omfanget av personer barnet skal ha samvær med, fosterfamiliens fritidsplaner og deres holdninger til foreldrene, foreldrenes økonomiske, praktiske og helsemessige muligheter for å stille opp og til å følge avtaler. Både barn, foreldre, fosterforeldre/institusjon og saksbehandler vil ha synspunkter på samværsordningen. Samværsavtalene er ofte et grunnlag for konflikt og klager på vedtak, noe som skaper usikkerhet for alle partene involvert i en plassering.

En gjennomgang av ulike undersøkelser viser at fylkesnemnda i de fleste sakene beslutter at det skal være samvær og som oftest annenhver uke, men at samværsfrekvensen som regel blir noe mindre hyppig enn det som er bestemt (Havik og Backe-Hansen 1998).

Foreldre med barn plassert i fosterhjem oppga at de hadde liten eller ingen innflytelse på samværsordningen (Moldestad 2002). Fra foreldrenes side var målet med samværene å få være mest mulig som en familie, å sørge for at relasjonen til barnet ble opprettholdt og at muligheten for å ha kontroll over samværene var av betydning for å befeste deres rolle som

foreldre. Foreldrene opplevde ofte praktiske vanskeligheter med å gjennomføre samværerne. Dette gjaldt tiden som var tilgjengelig, men også geografisk avstand til fosterhjemmet. Flere hadde problemer med å komme seg til fosterhjemmene på besøk, eller å hente sine barn i fosterhjemmet og ta dem med seg hjem. De som mestret dette best var de som levde et ordnet liv med arbeid, bra inntekt og som hadde egen bil, eller de som hadde et nettverk som stilte opp med sjåfør eller et sted å være når det trengtes. Gjennomtrekk av saksbehandlere ble også nevnt som et problem. Foreldrene mente at noe av det vanskeligste i samhandlingen med barnevernet og fosterforeldrene var at de ikke følte seg verdsatt, og at det var i drøfting av samvær og under samvær at denne følelsen var mest fremtredende.

Forskning tyder på at spørsmål om samvær ikke blir viet nok plass i sakene om omsorgsovertakelse. I en gjennomgang av 16 fylkesnemndssaker fant Haugli (2000) at lovens vilkår for å frata foreldrene omsorgen for barnet var klart til stede, men at det var samværsspørsmålet som var det reelle problemet. Likevel var det omsorgsspørsmålet som ble gitt en inngående drøfting i premissene for vedtaket, mens samværsspørsmålet ble viet lite oppmerksomhet (Haugli 2000:137). Fastsettelse av samvær er en viktig og vanskelig avgjørelse fordi man har lite erfaring å bygge på og fordi avgjørelsen påvirker det fremtidige forløpet og oppfølgingen av barnevernsaken. Hvordan barneverntjenesten håndterer samværet, kan ha stor betydning for tilbakeføringsmulighetene. En varig plassering er ikke i seg selv en god nok grunn til å nekte samvær, eller foreta strenge begrensninger. Det trengs andre argumenter i tillegg som grunnlaget for plasseringen, barnets mening og relasjon til foreldrene.

Ved en omsorgsovertakelse er mye av organiseringen av foreldreskapet knyttet til samvær. Betydningen av kontakt med foreldre har vært gjenstand for mye debatt blant forskere og praktikere i de siste 15 årene. Selv om det er enighet om at separasjon mellom barn og foreldre nesten alltid utgjør en betydelig belastning for barnet, er det vanskelig å fastslå om separasjonen alltid medfører langsiktige og negative konsekvenser for barns utvikling (Havik og Backe-Hansen 1998: 46). Det er vanskelig å forutsi hvilke konsekvenser den enkelte samværsordning vil ha for hvilket barn, med hvilke foreldre i hvilket fosterhjem under hvilke betingelser (Bunkholdt 2003, 2004). Debatten har ofte dreid seg om hvordan man kan ivareta barnets behov for kontinuitet og stabilitet når det er under omsorg. Kontinuitet i denne sammenheng handler om at barnet har behov for å holde kontakt med sine foreldre og sin familie. Barnet skal vite hvem det er gjennom å kjenne til sin opprinnelse. Med stabilitet

menes at barnet gjennom lengre tid lever under rolig og stabile forhold hvor det ikke skjer store forandringer i relasjonen til betydningsfulle voksne i barnets liv. For barn under omsorg kan det oppstå motsetninger mellom å oppfylle barnets behov for kontinuitet og behovet for stabilitet. Kontinuitet forutsetter kontakt med foreldrene, mens det ikke alltid er gitt at foreldrene ivaretar behovet for kontinuitet.

Ulike enkeltstående undersøkelser har funnet positive effekter for barnets utvikling når han/hun opprettholder kontakt med foreldrene etter omsorgsovertakelsen. Det er også sådd tvil om disse resultatene. Ulvik (2002) har oppsummert forskning om antagelser om betydningen av kontakt mellom barn under omsorg og deres biologiske familie slik: Kontakt kan motvirke at barnet føler seg avvist eller anklager seg selv for plasseringen, og det kan bidra til at barnet får et mer realistisk bilde av foreldrene og forstår hvorfor det ikke kunne bo hjemme. Kontakt kan også ha negative konsekvenser ved at barnets utsettes for lojalitetskonflikter og at tilpasningen til fosterforeldrene blir vanskelig, og det kan gjøre det vanskelig for foreldrene å avfinne seg med situasjonen. Kontakten mellom foreldre og barn vil være påvirket av tilstedeværelse av konflikt mellom foreldrene, barnevernet og fosterforeldrene.

Bunkholdt (2004) vektlegger betydningen av tilknytning i drøftingen av samværsrett ved en omsorgsovertakelse. Hun skiller grovt mellom to aldersgrupper barn som flytter i fosterhjem; små barn som flytter før den grunnleggende tilknytningen har festnet seg (to til tre år), og barn som har levd så lenge med sine foreldre at de har fått tilknytning til dem og sitt nærmiljø, fra tre til fire år og oppover. De eldste barna har som oftest utviklet følelsesmessige bånd til foreldrene. I slike saker kan et mål være å sikre at barna utvikler tilknytning til fosterforeldrene samtidig som tilknytningen til foreldrene ivaretas. Dette forutsetter at foreldre og fosterforeldre kan samarbeide, og at foreldrene respektere hverandre.

Når det gjelder de yngste barna, må innhold og omfang av samvær ta utgangspunkt i målet med plasseringen (Bunkholdt 2004). Hvis målet er tilbakeføring, må en forsøke å få til en parallell tilknytningsprosess til foreldre og fosterforeldre. Dette krever som regel hyppige samvær og et godt samarbeid mellom partene. Ikke minst forventes det at begge foreldreparene kan gi den omsorg som barnet trenger i samværsituasjonen. Hvis foreldrene ikke ser barnet nok, ikke forstår signalene og ikke svarer godt nok, eller opptrer egosentrisk og svarer ut fra egne behov, truer fosterforeldre og vanskeliggjør deres arbeid med barna, må

en vurdere samværsordninger som ikke nødvendigvis tar sikte på tilbakeføring. I slike situasjoner må barnets tilknytning til fosterforeldrene prioriteres.

Betydningen av kontinuitet kan ikke ignoreres, hevder Gunvor Andersson (1991). Andersson er en av Sveriges mest kjente barnevernforskere, og hun har studert fosterhjemsarbeid i en årrekke. Grunnen til at mange av de små barna kommer under omsorg er fordi foreldrene ikke evner å ta vare på dem, kombinert med psykososiale problemer hos foreldrene. Det kan bety at det ikke er problemene med deres følelsesmessige relasjoner til barna som er grunnlaget for inngrepet. Relasjonen kan derfor være inntakt, selv om omsorgsevnen svikter og tilsier at barnet ikke skal bo hos foreldrene. Ut fra en slik forståelse kan det argumenteres for at kontinuiteten i kontakten med foreldrene bør bevares, men at det ikke tolkes som et forsvar for å unnlate å plassere barnet utenfor hjemmet.

Selv om fosterforeldrene eller andre omsorgspersoner ivaretar de viktigste foreldrefunksjonene som omsorg, tilsyn og muligheter for tilknytning til voksenpersoner, vil barna ofte ha og bli minnet om sine biologiske foreldre. Forskning har vist at kontinuerlig kontakt mellom barn i fosterhjem og deres foreldre er positivt for barnets selvfølelse og identitet (Andersson 1998). Kontakten må tilpasses foreldrenes restforeldreansvar og barnets rett til å kjenne til sin biologiske familie, men må også vurderes ut fra foreldrenes foreldrekompetanse. Barnets kontakt med foreldrene kan være alt fra å utvikle kontakten til å kjenne til dem. Det siste kan bety at barnet skal vite hva de heter, hvordan de ser ut og hvor de bor slik at barnet kan utvikle sine egne bilder av foreldrene. Mangel på kjennskap til foreldrene kan medvirke til at barna utvikler fantasier om foreldrene. Et problem for deres identitetsutvikling kan være mangel på bilder av sine foreldre fra virkeligheten (Körner 2006).

Ved vurdering av samvær kan det være viktig å ta utgangspunkt i hva som er begrensningene i foreldrenes foreldreskap. Körner (2006) peker på fem faktorer som trengs særskilt oppmerksomhet ved vurdering av samvær: Alvorlig psykisk sykdom, aktivt misbruk, kriminalitet, mishandling og "grenseløs" seksualitet. Slike kjennetegn begrenser foreldreoppgaven, og så lenge noen av disse forholdene er til stede må barnet beskyttes.

Ved regulering av samværsretten er det barnets beste som skal være styrende. Likevel er det uenighet om hva dette konkret innebærer. Etter en gjennomgang av dommer i Høyesterett og i Den europeiske menneskerettsdomstolen konkluderer Haugli (2004:40) med at ved vurdering

av samvær, skal det være en rimelig balanse mellom barnets interesser og foreldrenes, men at det skal legges spesiell vekt på hensynet til barnet. Ut fra en juridisk vurdering mener Haugli (2004) at følgende forhold må vurderes ved fastsettelse av samvær:

- Årsaken til omsorgsovertakelsen: Hvilken betydning for samværet har det at mor er en tung rusmisbruker eller mor mangler omsorgskompetanse?
- Barnets relasjon til foreldrene: Hva slags forhold har barnet til foreldrene?
- Barnets konstitusjon og sårbarhet: Hvor gammelt er barnet, hva har det opplevd tidligere, hvor robust er det, hvordan reagerer barnet på samvær osv?
- Barnets mening: Hva barnet mener skal også vektlegges ut fra alder og modenhet.

Til nå foreligger det ikke tilstrekkelig dokumentasjon for at kontakten med foreldre har den positive betydning som man ellers har antatt, men det er viktig å understreke at det heller ikke finnes dokumentasjon for det motsatte (Egelund og Hestbæk 2003). Det er rimelig å tro at barn under omsorg skal bevare forbindelsen med deres røtter, med mindre særlig viktige hensyn åpenbart taler for det motsatte. Usikkerheten om hva som kan være en god samværsordning, er en av de største og vanskeligste utfordringene i oppfølgingen av foreldrene, og det er ofte en kilde til konflikt.

6.7 Samarbeid mellom foreldre, fosterforeldre og barneverntjenesten

Ved en omsorgsovertakelse er det barneverntjenesten som har det overordnede omsorgsansvaret for barnet og sitter med de veiledende, støttende og kontrollerende oppgavene overfor både fosterforeldre og foreldre. De tre partene skal utforme et samarbeid som skal ivareta barnets behov for stabilitet og kontinuitet, og for trivsel og utvikling. Hva samarbeidet skal bestå i, og hvor omfattende det skal være, vil variere fra sak til sak. Samarbeidet vil være påvirket av grad av enighet om grunnlaget og varigheten av plasseringen, tilfredshet med samværsordningen og relasjonen mellom de voksne.

Relasjonen mellom de voksne aktørene ved fosterhjems plasseringer varierer. Intervjuer med 15 fosterbarn og deres foreldre, fosterforeldre og saksbehandlere viste at enkelte av sakene kjennetegnes av "gjensidig mistillit og åpen kamp" mellom foreldrene på den ene side og

fosterforeldrene og saksbehandlerne på den andre (Havik og Moldestad 2003). Andre saker ble karakterisert som ”samarbeid for barnet” og hvor de voksne aktørene opplevde at det var en samarbeidsrelasjon, selv om enkelte av foreldrene mente at de sjelden ble hørt. De minst vellykkede samarbeidsrelasjonene var mellom saksbehandlerne og foreldrene. Samarbeidet mellom foreldre og fosterforeldre ble for det meste opplevd som god, med unntak av de fire sakene som var kjennetegnet av ”kamp om barnet”. Graden av gjensidig tilfredshet og misnøye var som oftest knyttet til to forhold:

- 1) Det ene var om foreldrene erkjente og aksepterte at barnet opplevde tilhørighet i fosterhjemmet, og at de ikke hadde som mål at barnet skulle ha en eksklusiv tilknytning til dem.
- 2) Det andre var om fosterforeldrene forstod foreldrenes opplevelse av å komme til kort under samværene med barna.

Undersøkelsen viste at foreldrene i de sakene hvor det var vanskelig å få til samarbeid, hadde fått dårligere oppfølging av barneverntjenesten enn i de øvrige sakene (Havik og Moldestad 2003). Dårlig oppfølging var knyttet til skifte av saksbehandler, sykemeldinger og lite engasjement. Det som karakteriserte sakene der samarbeidet ble beskrevet som godt, var der fosterforeldre og saksbehandlere bestrebet seg på å gi foreldrene en opplevelse av betydning og fellesskap. Godt samarbeid var kjennetegnet av at fosterforeldrene og foreldrene hadde en vennlig og respektfull holdning til hverandre, og at det ikke var åpne konflikter. Å forebygge konflikter handlet om å vise hverandre vennlighet og omtanke. Det viktigste enkeltbidraget til dette var å overholde samværsavtalene, at barneverntjenesten ble brukt som beslutningstaker, at barnet ikke kom i klemme mellom de to foreldresettene og at barnet ikke ble satt i en sladreposisjon. Bare i et fåtall av sakene ble det holdt regelmessige samarbeidsmøter mellom de voksne aktørene, selv om disse møtene ble positivt evaluert.

Fosterforeldre og foreldre hadde i liten grad et reelt samarbeid der de snakket om hvordan barnet var og hvordan det kunne forstås, møtes og håndteres. De søkte sjelden råd hos hverandre, og de ga selv sjelden råd. Det er kanskje ikke så rart at fosterforeldrene ikke søker råd hos foreldrene for de er per definisjon desavuert gjennom omsorgsovertakelsen, men det kan også bero på holdninger. Selv om foreldrene ikke skal ha omsorgen for barnet, har de som regel mange kunnskaper om barnet og om barnets historie som er viktig å formidle til nye

omsorgsyttere. Undersøkelsen tyder på at problemene med å få til et reelt samarbeid var knyttet til at de ulike aktørenes posisjoner og forutsetninger var svært ulike. Dette kunne medføre risiko for konflikt. Foreldrene og fosterforeldrene hadde ofte ulike syn på hvordan barnet var og hvordan det burde møtes og håndteres. De opplevde og organiserte hverdagslivet sitt forskjellig. Å drøfte disse synene kunne føre til åpen uenighet. Et godt samarbeid til barnets beste synes i praksis å være et mål om ikke å ha konflikter.

På bakgrunn av denne studien stiller Havik og Moldestad (2003) seg kritisk til at det skal arrangeres samarbeidsmøter mellom foreldre, fosterforeldre og barnevernsarbeidere. Idealet om et reelt samarbeid om barnet vil virke forvirrende og skape uklarhet omkring posisjon, roller og oppgaver overfor barnet. De er redde for at slike forsøk på samarbeid vil skape konflikter, og de viser til erfaringer fra skilsmiseforskningen at konflikter mellom foreldre utgjør en betydelig risiko for barnets utvikling. Tillit til hverandres omsorgsutøvelse synes å være en forutsetning for et reelt samarbeid. Dette er problematisk når det er foreldrenes svikt i ivaretagelsen av barnets behov som er grunnlag for omsorgsovertakelsen. Fremfor samarbeidsmøter, mener de at det skal holdes informasjonsmøter der de kan dele informasjon om barnets hverdag og utvikling.

Intervjuer med svenske foreldre viser at slike samarbeidsmøter oppleves som vanskelige (Höjer 2007). Foreldrene opplevde det som vanskelig at de alltid skal være samarbeidsvillige og ikke si imot. De var redde for å være åpne og ærlige, og kunne ikke utfordre de andre aktørene i et slikt samarbeid fordi de var redde for sanksjoner, for eksempel i form av redusert samvær med barnet. Mange foreldre er usikre på hvordan og med hvem de skal ta opp forhold ved fosterhjemmet som de er bekymret for (Slettebø 2007).

Studien av "Barn i kris" (Hessle 1989) viste at en forutsetning for samarbeid med foreldrene var hvordan foreldrene ble møtt av sosialarbeiderne. Hvis de ble overkjørt, ble det skapt en vedvarende motsetning. Disse erfaringene synes også å samsvare med funn som Havik og Moldestad (2003) gjorde i sin undersøkelse. Hessle (1989) fant at noen av foreldrene opplevde tvangsinngrepet nærmest som en frivillig plassering, men det var foreldre som oppga at de var blitt behandlet med respekt. Med respekt mente de at de ansatte lyttet til hva de hadde å si og at de ble møtt på en åpen måte. Det må ikke oppfattes dit hen at frivillige plasseringer skal være et mål i barnevernsarbeidet, men forskning har vist at barna vil mestre plasseringen bedre dersom barneverntjenesten klarer å få til et samarbeid med foreldrene

(Schwartz 2007). I ”Barn i kris” studien viste det seg også at det var store motsetninger mellom foreldre og sosialarbeidere i halvparten av sakene. Konfliktene var knyttet til årsaken til plasseringen, om barnevernets tilnærming og fosterhjems plasseringen var en akseptabel løsning på problemet, eller ikke. Hessle (1989) konkluderte med at de ansatte i barnevernet ikke utnyttet foreldrenes kjennskap til barnet og ønsket om å være av betydning godt nok. Det er vanskelig for både foreldre, fosterforeldre og ansatte i barnevernet å få til konstruktive samarbeidsmøter, men gode tiltak for barnet er avhengig av at de voksne rundt det forsøker å få til et samarbeid.

Når det gjelder saker hvor barnet er plassert utenfor hjemmet, er det som regel innhold og omfang av samvær som er et stridsspørsmål. Erfaringer fra et prosjekt om bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer, viste at denne beslutningsmodellen egnet seg godt til å fatte beslutninger om samvær (Hyrve og Haug 2008). Familieråd sikrer at deltakerne får informasjon, at de blir hørt og erfaringer viser at deltakerne også blir gjort mer ansvarlige for utvikling av gode løsninger for barna. Fremfor å avvise muligheten av et samarbeid, kan det tenkes at forberedelsene og gjennomføringen av møtene bør endres på. Dessuten har mange foreldre gitt uttrykk for at de trenger hjelp til egne problemer før de kan bli konstruktive samarbeidspartnere. Noen foreldre kan ha behov for et kurs i hvordan de kan samarbeide med fosterforeldre og barnevern, på linje med fosterforeldre som lærere om samarbeid på PRIDE kurs⁹.

I en svensk longitudinell studie av 20 fosterbarn over 20 år tyder på at man har lagt for liten vekt på egenskaper ved fosterforeldrene når det gjelder vellykkede fosterhjems plasseringer (Andersson 2009). Indikatoren på en vellykket plassering var om fosterbarnet opplevde relasjonen til familien og fosterfamilien som trygg og stabil som ung voksen. Resultatene peker på at positive resultater har sammenheng med at fosterforeldrene la til rette for at barna fikk utvikle relasjoner til foreldrene og at de hadde en åpen holdning til foreldrene. I praksis betydde dette at fosterforeldrene forsøkte å opprettholde barnets kontakt med den utvidede familien hvis foreldrene var fraværende, at de omtalte foreldrene på en positiv og aksepterende måte, at de lyttet til barnas skuffelser osv. Hvis barnet flyttet hjem, opprettholdt de kontakten, og hvis det kom på tale med en ny plassering, ønsket de barnet velkommen tilbake. De unge voksne med de ustabile relasjonene hadde oftere fosterforeldre med en

---

⁹ I kapittel 9 presenteres en evaluering av PRIDE-kurs for foreldre med barn under omsorg og som arrangeres av Bufetat, region sør (Angel 2007, Haus 2005).

distansert eller en restriktiv holdning til foreldrene og som forsøkte å beskytte dem fra skuffelser som i møtet med deres familiebakgrunn. Foreldrene til barna med trygge familierelasjoner var mer positive til fosterforeldrene og til fosterhjems plasseringen enn foreldrene i den andre kategorien. Konklusjonen var at fosterforeldre – foreldre relasjonen syntes å være nært knyttet til fosterforeldre – fosterbarn relasjonen, og at fosterforeldrenes sensitivitet og aksepterende holdning har støtte betydning for vellykkete plasseringer enn det man tidligere har trodd.

6.8 Foreldrenes mestringsstrategier

I intervjuene med de 13 foreldrene i Foreldrestøtten ble de spurt om hva som hadde bidratt til at de, til tross for mye motstand, hadde mestret utfordringene i hverdagen (jfr avsnitt 1.2). Foreldrene oppga ulike svar, men flere svarte at de hadde holdt ut av hensyn til kjærligheten til barnet. Enkelte mente at deres humor og ”stå-på- evne” hadde reddet dem, mens for andre var det deres livssyn som hadde vært redningen. Mange pekte på betydningen av støtte fra familiemedlemmer og fra venner, arbeidsgivere og nettverket for øvrig. Noen av foreldrene la vekt på fosterforeldrenes evne til å vise dem oppmerksomhet, ved for eksempel å sende presanger til fødselsdager og til jul, samt å holde dem orientert om hvordan det gikk med barnet på skolen og i fritiden. Flesteparten av foreldrene som deltok i gruppeintervjuene etterlyste fosterforeldre med en inkluderende holdning til dem. Ingen oppga at de hadde mottatt støtte fra det profesjonelle nettverket, men enkelte hadde hatt en saksbehandler som hadde sørget for at de hadde fått en støtteperson i tiden etter omsorgsovertakelsen.

Selv om foreldrene i ”Barn i kris prosjektet” også opplevde stor maktesløshet og en vanskelig livssituasjon, var det noen som stilte seg optimistiske til fremtiden (Hessle 1989). Foreldrene utviklet en overlevelsestrategi. Disse strategiene bestod av: Å holde familien sammen, motstand mot forandring diktert utenfra, flukt i form av å bytte bolig, flukt fra familier, flukt til misbruk og retrett til kjente miljøer. En slik form for mestringsstrategi kan kanskje bidra til ytterligere marginalisering av foreldrene. En bedre oppfølging av foreldrene kan forebygge en slik utvikling.

6.9 Oppsummering

Foreldrene opplever plassering av barnet i fosterhjem eller på institusjon ulikt. For noen er plasseringen en lettelse, mens for andre oppleves den som et overgrep. Innslaget av konflikt og uenighet mellom foreldrene og barneverntjenesten varierer, og samhandlingen vil i de fleste tilfellene være kjennetegnet av kombinasjoner av samarbeid og konflikt.

For de fleste foreldre vekker plasseringen følelsesmessige reaksjoner som sorg, skam og svekket selvfølelse, og de er usikre på sin nye foreldrerolle. Foreldrene som er fratatt barn, er mest utsatt for stigmatisering, og de føler seg ekskludert, både av sitt offentlige og sitt private nettverk. For mange foreldre utløser plasseringen av barnet en psykisk krise, og som de ikke får hjelp til å håndtere. Foreldrene etterlyser tilgjengelighet og kontinuitet i kontakten med saksbehandler, og hjelp til å bearbeide de følelsesmessige reaksjonene på omsorgsovertakelsen. Mange av foreldrene makter ikke å samarbeide med saksbehandleren som stod for plasseringen av barnet. Likevel forventes det at foreldrene skal opptre som fornuftige samarbeidspartnere med barneverntjenesten, fosterforeldrene eller ansatte ved institusjonen hvor barnet bor. Foreldrenes videre kontakt med barnet vil ofte være avhengig av om de mestrer dette. Foreldrenes synspunkter på barneverntjenesten vil ofte være påvirket av om de var enig eller uenige i plasseringen, men også om de har fått tilbud om god oppfølging.

Foreldrenes opplevelse av stress og traume påvirker deres mulighet for å relatere seg til sine barn i den tiden de er plassert utenfor hjemmet, og det kan hindre dem fra å samarbeide med både barneverntjenesten og fosterforeldrene. Følelser som skyld og skam skaper ofte problemer i samhandlingen med andre, og mange foreldre isolerer seg, mens andre blir ekskludert. Hjelp med egne psykologiske og emosjonelle vanskeligheter vil ofte være en forutsetning for utvikling av foreldrekompetanse og relasjoner til barna.

Barnevernloven bygger på det biologiske prinsipp og på verdien av at samvær med foreldrene er viktig for barn. Vanligvis er barnets behov for stabilitet blitt sett på som viktigere enn kontinuitet. Det er ikke gitt at det alltid vil være en motsetning mellom disse to omsorgsprinsippene. Vektleggingen av at barnet skal vokse opp under rolige og stabile forhold kan ha ført til en nedprioritering av tiltak som kan legge forholdene til rette for

gjennomføring av gode samvær. Fastsetting av samvær er en faglig utfordrende oppgave fordi det knytter seg mye usikkerhet til hva som er den beste løsningen, samtidig som avgjørelsene i stor grad påvirker det fremtidige forløpet i saken. Beslutningene avgjøres på bakgrunn av kunnskaper innen psykologi, men også ut fra lovens verdigrunnlag og gjeldende rettspraksis, noe som innebærer et stort innslag av skjønn. Det er fortsatt mange uklarheter når det gjelder betydningen av kontakt og samvær mellom barn plassert utenfor hjemmet og deres foreldre. Spørsmålet som ble formulert i NOU 2000:12 synes å gjelde fortsatt: Hvilket omfang av samvær synes best for hvilke barn under hvilke omstendigheter?

Barneverntjenesten forholder seg ofte til familier slik de fremstår i svært sårbare faser, og som kjennetegnes av vanskelige levekår. Familiene er avhengige av hjelpeapparatet, samtidig som de føler seg stigmatiserte og skamfulle for situasjonen de er i. Grunnlagsforståelsen i barnevernet kan kritiseres for å vektlegge samspill og tilknytning og overse betydningen av andre forhold som kan bidra til forståelse av omsorgssvikt; kjennetegn ved barnet, ved samspillet, ved relasjonen mellom barn og foreldre, kjennetegn ved foreldrene og deres nettverk, samt egenskaper ved familiens sosiale og materielle livssituasjon.

Uavhengig av om barnet skal flytte hjem eller ikke, har barneverntjenesten en vesentlig rolle i arbeidet med å legge til rette for at foreldrene holder kontakt med barnet mens det er plassert. Barn under omsorg er også bekymret for manglende oppfølging av foreldre. Selv om relasjonen til foreldrene har vært preget av omsorgssvikt; avvisning, konflikter og avstand, er foreldrene betydningsfulle for barna og de ønsker at foreldrene skal få hjelp med egne problemer (Helgeland 2006). Noen foreldre trenger hjelp til å forstå at de har en viktig rolle i barnas liv og at de holder kontakt med barnet. Enkelte trenger hjelp til å planlegge og gjennomføre samvær i en vanskelig livssituasjon. Kvaliteten på det sosiale arbeidet er derfor viktig, og innsatsen må være den samme uavhengig av hvordan de profesjonelle vurderer foreldrenes kompetanse.

I praksis kan det være svært vanskelig for barnevernet å komme i posisjon overfor en del av foreldrene. Samarbeidet kan være vanskelig fordi det kan være vanskelig å oppspore på grunn av flytting innenlands og utenlands, eller fordi de er innlagt på en institusjon. Andre mangler tillit til barnevernet, og det vil ta lang tid før de i det hele tatt svarer på henvendelser. Fosterforeldrenes holdninger til foreldrene er en annen faktor som kan påvirke muligheten for kontakt mellom barn og foreldre.

For barnevernarbeiderne kan det være like vanskelig og tidkrevende å komme i kontakt med foreldrene, som å skjerme barn fra foreldre som ønsker mer kontakt enn det som vurderes som barnets beste. Foreldrenes erfaringer med en plassering av barnet utenfor hjemmet, viser at oppfølgingen av dem stiller stor krav til de som skal arbeide med dem. Det kreves evne til dialogisk kommunikasjon, til samhandling i konflikt, til tverrfaglig og tverretatlig samarbeid og en forståelse for at oppfølgingen av foreldrene som oftest vil komme barnet til gode.

7 HVORDAN KAN FORELDRENE FØLGES OPP?

I forbindelse med arbeidet med denne rapporten henvendte vi oss til ansatte med ansvar for barnevern ved Fylkesmannsembetene, samt fagteamene ved Bufetat. Vi ba dem om å henvise oss til kommuner og institusjoner som hadde utviklet særskilte rutiner for oppfølging av foreldre etter en plassering av barnet. Vi lyktes ikke å komme i kontakt med kommuner som hadde utarbeidet skriftlige og systematiske rutiner for dette arbeidet, men flere hadde gode erfaringer med ulike oppfølgingstiltak.

I dette kapitlet presenteres ulike tiltak som kan være aktuelle i oppfølgingen av foreldrene etter en plassering av barn/ungdom utenfor hjemmet. Beskrivelsen er ment å fungere som en idébank. Forslagene til oppfølging av foreldrene som foreligger, er ikke gjensidig utelukkende. De er ment som en sjekklister og som forslag til rutiner. Rekkefølgen på tiltakene vil variere fra sak til sak.

Før tiltakene presenteres, vises det til ulike forutsetninger for å lykkes med en god oppfølging etter en plassering. Mulighetene for samarbeid vil ofte være påvirket av hvordan foreldrene ble tatt i mot av barnverntjenesten. Formålet med oppfølgingen og foreldrenes rolle må være avklart.

Selv om familieråd primært ikke er et tiltak, har den vist seg å være en god beslutningsmodell, også i saker hvor barnet er plassert utenfor hjemmet (Hyrve og Haug 2008). Familieråd kan være et hjelpemiddel til å mobilisere nettverket i en familie, enten det gjelder hvordan foreldrene kan følges opp etter en plassering eller hvordan en kan tilrettelegge for en tilbakeføring av barnet. Familieråd kan også benyttes for å avklare innhold og omfang av samvær, og den kan fremme foreldrenes medvirkning i saker hvor de står i konflikt med barneverntjenesten.

Beskrivelsen av ulike oppfølgingstiltak spenner over et vidt register og berører temaer som kontaktetablering, informasjon, koordineringsansvar, behandling, veiledning, samvær, sosialt støtte og nettverksarbeid. Ofte kombineres institusjonsbehandling av barn og unge med foreldrebehandlingsprogrammer som er ment som hjelpetiltak i hjemmet. For eksempel benytter Multifunksjonell behandling i institusjon og nærmiljø seg av MST i foreldrearbeidet.

Av denne grunn er Marte Meo, Webster-Stratton, PMTO og MST også tatt med. Denne typen hjelpetiltak kan dessuten være aktuelle ved tilbakeføring av barn som har bodd i fosterhjem.

Eksemplene er hentet fra både Norge og andre land. Kapitlet avsluttes med en analyse og en drøfting av suksessfaktorer i arbeidet med oppfølging av foreldre som har barn plassert utenfor hjemmet.

7.1 Tiltak før plasseringen

Det er ulike tiltak før en plassering som kan legge til rette for en god oppfølging av foreldrene etterpå. Dette dreier seg om hvordan foreldrene er blitt tatt i mot av barneverntjenesten, og at de har fått kontakt med en barnevernsarbeider som de opplever at de kan samarbeide med og stole på. Den videre kontakten vil også være påvirket av om de i den tidligere prosessen har hatt innflytelse på å definere hva problemet gjelder, hvordan kartleggingen skal foregå og hvilke tiltak som skal utprøves osv.

Et av de mest konfliktfylte spørsmålene i oppfølgingen av foreldre etter en plassering av barnet, er omfang og innhold av samvær. Det er særlig under samvær at foreldrene får anledning til å utøve foreldreskapet når barna er plassert utenfor hjemmet. Det er derfor viktig at spørsmål om samvær vies tilstrekkelig oppmerksomhet i saken som går til Fylkesnemnda. Barneverntjenesten bør også drøfte med foreldrene før plasseringen hvordan de skal følges opp. I sakene som går til fylkesnemnda kan oppfølging av foreldrene etter en plassering også omtales i et eget punkt.

Formålet med oppfølgingen må avklares

Foreldrenes hjelpebehov etter en plassering av barnet, er ulike. Målene med oppfølgingen vil variere fra sak til sak, avhengig av grunnlaget og målet med plasseringen, og det kan være flere samtidig:

- Å klargjøre målet for plasseringen og ved dette skape større forutsigbarhet.
- Å etablere et godt samarbeid mellom foreldre, fosterforeldre/institusjon og barneverntjenesten.
- Å hjelpe foreldre slik at barnet kan flytte hjem.
- Å hjelpe foreldre til å forsone seg med at plasseringen av barnet blir langvarig.
- Å bidra til utvikling av foreldrerollen når barnet er plassert utenfor hjemmet.
- Å ivareta foreldres selvstendige behov for hjelp med egne problemer.

Hvilken rolle skal foreldrene ha?

Det er viktig å kjenne til hva som ligger i foreldreansvaret når familien mottar hjelpetiltak i hjemmet og når barnet er plassert i fosterhjem eller på institusjon. Foreldrene vil trenge informasjon om innholdet i dette, og foreldrenes rolle må avklares. Barnevernloven inneholder ikke egne regler om hva foreldreansvaret innebærer når omsorgen er overtatt. Avhengig av situasjonen i den enkelte sak, har foreldrene ofte behov for informasjon om forhold som gjelder:

- Valg av barnehage, skole og utdanning
- Informasjon fra barnehage og skole
- Religiøs oppdragelse og medlem i trossamfunn
- Avgjørelser rundt større medisinske inngrep eller behandlinger
- Vergemål
- Samtykke ved navnevalg eller navneendring
- Samtykke til adopsjon og ekteskapsinngåelse

Foreldrenes rolle må klargjøres i den enkelte sak og innarbeides i planarbeidet.

- Hvilke oppgaver kan foreldrene ta hånd om alene?
- Hvilke oppgaver kan foreldrene ivareta i samarbeid med fosterforeldrene eller institusjonen?
- Hvilke oppgaver skal foreldrene ikke ha?

Bruk av støtteperson

I saker hvor barnet plasseres utenfor hjemmet, vil foreldrene i de fleste tilfellene ha behov for å ha noen de kan støtte seg til under omsorgsovertakelsen, men også etterpå. Oppgaven til en støtteperson er å lytte og være til støtte for foreldrene. Vedkommende kan hjelpe foreldrene med å gå gjennom det skriftlige materialet og være med på møter som foreldrene deltar på. Støttepersonen må være en som foreldrene selv velger og som de har tillit til. Tilbud om en støtteperson kan være et viktig hjelpetiltak i saker hvor foreldrene mangler tillit til barneverntjenesten.

I Danmark skal kommunene kunne tilby foreldre en støtteperson i forbindelse med at et barn eller en ungdom er plassert utenfor hjemmet (Lov om Social Service § 54). I veiledningen til lovteksten står blant annet at: Kommunen skal tilby foreldrene med foreldreansvar en støtteperson i forbindelse med barnets plassering utenfor hjemmet. Kommunens tilbud gjelder utansett om barnet/ungdommen er plassert med eller uten samtykke. Det er foreldrenes oppholdskommune som skal bevilge støttepersonen og dekke utgiftene. Det er støttepersonens oppgave å lytte og være til støtte for foreldrene. En støtteperson kan være med på å dekke de behov som foreldrene har under plasseringen av barnet og kan dermed være med på å styrke foreldrenes samarbeid og involvering i arbeidet omkring barnet. Det forventes at det styrkede foreldresamarbeidet kan føre til større gjensidig respekt, mellom på den ene siden barneverntjenesten og plasseringsstedet og på den andre siden foreldrene. Tanken er at et slikt tiltak kan bidra til at barneverntjenesten og fosterforeldrene/institusjonen i høyere grad respekterer at foreldrene fortsatt er foreldre, og hvor foreldrene i større grad opplever at de fortsatt har betydning for barna etter at de ble plassert.

Støttepersonen kan bidra med å :

- Drøfte med foreldrene hvordan det offentlige hjelpeapparatet fungerer og hjelpe til med å forberede og evaluere møter.
- Hjelp til med å gå gjennom skriftlig materiale i forbindelse med omsorgsovertakelsen.
- Avklare spørsmål relatert til omsorgsovertakelsen.
- Hjelp foreldrene til å avklare hvilken rolle de skal ha som foreldre
- Hjelp foreldrene med planlegging og gjennomføring av samvær.
- Forberede foreldrene til møter og være med på dem og evaluere dem med foreldrene i ettertid.

En ordning med støtteperson skal være så fleksibel så mulig, men er ikke ment å gå inn i behandlingsopplegg med foreldrene. Støttepersonen skal medvirke til at foreldrene får hjelp til å få drøftet sine følelser og frustrasjoner forhold til omsorgsovertakelsen og plasseringsstedet, barneverntjenesten og dem selv.

Tilbud om en støtteperson skal være frivillig. Foreldrene selv skal kunne velge hvem de ønsker seg hjelp fra. Støttepersonen skal være i en uavhengig posisjon og skal ikke ha kontakt med fosterhjemmet eller institusjonen hvor barnet er plassert. Hun eller han har ingen innflytelse på beslutningen om plassering og plasseringssted, og vedkommende har taushetsplikt. Foreldrene får en støtteperson fra det tidspunkt hvor det kommer på tale å plassere et barn utenfor hjemmet, under selve plasseringen og i en kort periode etter at barnet har kommet hjem.

Det er kommunen som foretar en konkret vurdering av om den foreslåtte personen er egnet som støtteperson. Det er ikke ment at støttepersonene skal være nære familiemedlemmer eller andre fra foreldrenes nære personlig nettverk. Støttepersonen skal komme i tillegg til advokatbistand og hjelp fra bisitter. Behovet for en støtteperson kan være særlig aktuelt i de sakene hvor foreldrene har store konflikter med barneverntjenesten.

Tenk på:

- Kan formål, innhold og hyppighet av samvær være avklart før plasseringen?
- Trenger foreldrene en støtteperson før, under eller etter en plassering av barnet?
- Kan oppfølgingen av foreldrene avklares før plasseringen, for eksempel som et eget punkt i saksfremstillingen?

7.2 Bruk av familieråd som beslutningsmodell

Familieråd er ikke en behandlingsmodell, men en måte å fatte beslutninger på. Bruk av familieråd bygger på frivillig samtykke. Modellen tar sikte på å involvere og aktivisere den utvidede familie og barnet selv til å finne gode løsninger på vansker i barnets hverdag (Horverak 2006, Schjelderup og Omre 2005). Ved å benytte familieråd kan beslutninger som gjelder barnet tas med bakgrunn i kjennskap, ansvar og innsatsmuligheter som finnes i familien og nettverket totalt sett.

Familieråd bygger på blant annet systemteori, sosial nettverksteori og empowerment. Gjennom dialog og argumentasjonsutveksling mellom personer som bryr seg om barnet, skal familierådet fremme et forslag til handlingsplan overfor barneverntjenesten. Barneverntjenesten må godta handlingsplanen hvis familien har funnet en forsvarlig løsning.

Målet er å finne best mulige løsninger for barnet i forhold til det som oppfattes som vanskelig. Den utvidede familien får anledning til å vise medansvar og delaktighet, og blir involvert i det å hjelpe barnet direkte eller indirekte. Det er viktig å finne løsninger som er holdbare på sikt for barna. Barneverntjenesten må uansett følge opp det ansvaret den har etter loven.

Samarbeidet mellom barneverntjenesten og familien fremmes gjennom bruk av familieråd, og forskning har vist at familieråd er et godt virkemiddel for å inkludere familien i beslutningsprosesser i barnevernsaker (Falck mfl 2006).

Familieråd kan benyttes som en beslutningsmodell i saker hvor barnet er plassert utenfor hjemmet. I saker med en omsorgsovertakelse benyttes familieråd til å fatte beslutninger om hvor barnet skal plasseres. Modellen anvendes også til å beslutte hva slags oppfølging foreldrene trenger etter at barnet er plassert. Familieråd kan være et nyttig hjelpemiddel til å drøfte og avklare spørsmål om samvær og hvordan kontakten mellom foreldre og andre

familiemedlemmer skal være mens barnet er plassert. Familieråd kan også anvendes i drøftingen av hvordan en tilbakeføring kan gjennomføres.

I et samarbeidsprosjekt mellom seks kommunale barneverntjenester og Fagteam Hamar har det i en toårsperiode vært gjort forsøk med bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer (Hyrve og Haug 2008). Rapporten viser at familierådet greier å mobilisere det sosiale nettverket i familien. Erfaringene viste at familieråd kan brukes i alle faser ved en fosterhjems plassering; det være seg plassering, oppfølging av barn i fosterhjem og ved utflytting. I prosjektet ble familieråd også benyttet for å avklare gjennomføring av samvær mellom foreldre og barn etter flytting. I dette prosjektet opplevde de også at bruk av familieråd bidro til å fremme samarbeidet mellom familien og barneverntjenesten, noe de mente kunne ha sammenheng med at familiens syn på saken kommer bedre frem i familieråd enn ved tradisjonelle beslutningsprosesser.

Det bør vurderes om bruk av familieråd kan være aktuelt når det gjelder:

- Plasseringen av barnet.
- Oppfølging av foreldre etter plasseringen.
- Innhold og omfang av samvær.
- Avklaring av forhold relatert til tilbakeføring av barnet til hjemmet.

I en kunnskapsoversikt om hjelpetiltak i barneverntjenesten i Norge, Sverige, Danmark, Finland, Island, England, USA, Canada og Australia ble det konkludert med at metoder og tiltaksformer som meldingsmøte, familieråd, flippover var *lovende* (Kristofersen, Sverdrup, Haaland og Andresen 2006:13). Når tiltakene ble beskrevet som *lovende*, kan dette bety at barn, foreldre og det private nettverket får mer informasjon om barnevernet og at de kommer mer til orde og blir aktive deltakere i løsningsprosesser. En litteraturgjennomgang av den internasjonale forskning om familieråd viser at det mangler forskning om langsiktige effekter for barna og ungdommene, men at de fleste studiene har vist at de voksne deltakerne stor sett er godt fornøyd med prosessen (Backe-Hansen 2006).

7.3 Individuell oppfølging etter plasseringen - ulike tiltak

Hver enkelt familie er unik, og strategiene for å få kontakt med foreldrene vil være forskjellige fra sak til sak. Det er likevel noen egenskaper som kreves av saksbehandler, og uavhengig av sakstype. Dette er egenskaper som fleksibilitet, åpenhet, evne til å anerkjenne foreldrenes livserfaringer, og ikke minst, evne til å stå i konflikt. Det er et mål i hver enkelt sak at foreldrene skal kunne føle seg akseptert, uavhengig av hva som ligger til grunn for plasseringen av barnet. Oppfølgingen av foreldrene er derfor et forsøk på å skape verdighet i en vanskelig livssituasjon. Anerkjennelse handler om å legge til rette for utvikling av sosiale relasjoner, medborgerskap og verdsetting av individuelle evner og ressurser. Det er ikke gitt at barneverntjenesten er den instansen som kan tilby hjelp på alle disse områdene, men de skal legge til rette for at foreldrene får dekket disse behovene gjennom kontakt med andre i sitt private eller i det offentlige nettverket.

Foreldrene står overfor mange utfordringer når de har barn plassert utenfor hjemmet og de kan trenge hjelp til:

- Å bearbeide krisen og sorgen over at barnet er plassert og at de ikke har maktet oppgaven som foreldre. De skal leve med savnet og helst akseptere at barnet er plassert.
- Å vise barnet aksept og støtte selv om barnet ikke bor hjemme.
- Å holde kontakten med barnet og sikre at barnet fortsatt opplever å være en del av familien der det er aktuelt.
- Å klargjøre hvem i nettverket som skal informeres om at barnet er plassert og hvordan, for eksempel familie, venner, arbeidskolleger m fl.
- Å snakke med andre om barnet og om at barnet ikke bor hjemme, om bakgrunnen for plasseringen og om hvordan samværet skal foregå.
- Å kjenne til barnets og egne rettigheter.
- Å samarbeide om endringer slik at de får muligheten for å kunne bo sammen med barnet eller til å få mer samvær med det.

- Å mestre egen hverdag som kan bestå av mange problemer, samtidig som de skal ta seg av eventuelt hjemmeboende barn og holde kontakten med familie og nettverket for øvrig.
- Å finne nye og andre måter å være foreldre på når barnet er plassert. De skal blant annet kunne dele foreldreskapet med fosterforeldre, miljøarbeidere og saksbehandlere.

Disse utfordringene kommer i tillegg til de problemene som ligger til grunn for plasseringen av barnet, for eksempel å ta i mot hjelp til behandling av psykiske problemer og/eller for misbruk av rusmidler.

Den første kontakten etter plasseringen

Hensikten med den første henvendelsen etter at barnet er plassert kan være:

- Å introdusere seg selv.
- Å spørre foreldrene om hvordan de har det.
- Å klargjøre og gi informasjon, for eksempel om hvordan barnet har det i fosterhjemmet/på institusjonen.
- Oppmuntre foreldrene til å holde samværsavtalen. Trenger de hjelp med transport?
- Å avklare hva foreldrene (sammen eller hver for seg) ønsker hjelp til og hva barneverntjenesten og andre instanser kan hjelpe til med.
- Å klargjøre for foreldrene rollen som både hjelper og kontrollør.
- Å avklare hvilken rolle barneverntjenesten skal ha i den videre kontakten når det gjelder veiledning og oppfølging. Det er på bakgrunn av foreldrenes ønsker og egendefinerte behov at barneverntjenesten kan foreslå aktuelle tiltak. Oppfølgingen skal skje i samarbeid med foreldrene.
- Å starte et samarbeid og tilby regelmessig kontakt.

Det er i første rekke saksbehandler i barneverntjenesten som kan bidra med veiledning av foreldrene i denne fasen. De kan også sørge for at andre, for eksempel en psykolog, kan hjelpe

foreldre som ønsker det. Mange vil søke støtte i sitt private nettverk, men enkelte kan også føle av de har ”brukt opp” nettverket sitt allerede. Advokaten som har bistått dem under fylkesnemndsbehandlingen kan være en annen støtte, men dette tilbudet er ofte begrenset til de juridiske sidene ved barnevernsaken og vil være begrenset i varighet.

Det er viktig at:

- Foreldrene trenger hjelp til å beholde et håp om forandring, samtidig som forventningene må være realistiske.
- Oppmerksomheten må også rettes mot hva foreldrene lykkes med, og det må settes ord på deres kompetanse.
- Foreldrenes bekymringer må respekteres og tas på alvor ved planlegging av det videre arbeidet.
- Det kan være viktig at foreldrene får anledning til selv å bestemme hvor de skal møte saksbehandler første gangen etter plasseringen. Ønsker foreldrene at samtalen skal foregå hjemme hos foreldrene, på kontoret, eller på et nøytralt møtested?
- Det er en forutsetning for etablering av tillit er at barneverntjenesten holder sine løfter og gir beskjed hvis ikke de kan holde dem.
- Foreldrene må bli oppmuntret til aktiv deltakelse i barnevernsaken.
- Foreldrene skal tilbys en samtale med ansatte i barneverntjenesten snarest kort tid etter at plasseringen fant sted, for eksempel innen to uker.

Når foreldrene ikke ønsker kontakt?

Etter en plassering av barnet vil mange av foreldrene ha behov for ulike former for hjelp. Støtten fra familie og nettverk kan variere fra betingelsesløs støtte til fordømmelse eller manglende forståelse. I noen tilfeller lykkes barnevernarbeidere med å utvikle et samarbeid

med foreldrene, mens i andre tilfeller er dette vanskelig. Den individuelle oppfølgingen fra barneverntjenesten kan være påvirket av tidligere konflikter. Det sier seg selv at det er vanskelig å være åpen om egne behov og å søke hjelp fra noen som oppfattes som en motstander. Samtidig er det mange foreldre som er misfornøyde med barneverntjenesten nettopp fordi de ikke har fått tilbud om oppfølging etter plasseringen av barnet.

Det kan også være vanskelig å få tak i foreldrene. De kan oppholde seg i utlandet eller de er av ulike grunner ikke i stand til å samarbeide. Foreldrenes holdninger til barnevernet kan endre seg etter hvert, og de kan på et senere tidspunkt være mottakelige for et samarbeid, noe som ikke er uvanlig når folk gjennomlever kriser. En må derfor ikke gi opp forsøk på kontaktetablering.

En måte å nå foreldre som ikke svarer på henvendelser, kan være å få dem i tale når det skal gjøres avtaler om samvær.

I saker som kjennetegnes av konflikt, kan følgende tiltak vurderes:

- Tilbud om oppfølging av en annen saksbehandler ved kontoret.
- Gjennom interkommunalt samarbeid tilby oppfølging av en annen barneverntjeneste.
- Bistand av familievernkontoret om megling mellom foreldrene og ansatte i barneverntjenesten i den enkelte sak.
- Kan foreldrene tenke seg å snakke med andre foreldre som har vært i en tilsvarende livssituasjon, kontakt med foreldre i støttegrupper?
- Kan familieråd benyttes for å etablere en oppfølgingsavtale mellom foreldrene og barneverntjenesten?
- Har foreldrene selv forslag til fagfolk eller andre som kan følge dem opp og hva som kan gjøre situasjonen lettere for dem?

I enkelte tilfeller må en akseptere at foreldrene ikke ønsker å ha noen form for kontakt med barneverntjenesten. De ønsker ikke en forsoning med barneverntjenesten, og de må leve med beslutninger som de er uenige i. Selv i disse sakene må fagfolkene være seg bevisste hvordan de skal forholde seg til foreldrene, og ikke forverre foreldrenes muligheter for samvær, telefon- og brevkontakt. Disse faglige utfordringene er det forsket lite på, og det trengs mer

kunnskap om hvordan barneverntjenesten kan og skal forholde seg til foreldre som ikke ønsker kontakt.

Informasjon

Informasjon er en viktig forutsetning for å kunne medvirke aktivt. Ofte vet ikke foreldrene hvilke spørsmål de skal stille i situasjonen. Det kan være vanskelig for foreldrene å få med seg alt som blir sagt fordi vanskelige følelser kan skape forvirring og gjøre inntaket av informasjon vanskelig.

Det er en utfordring å nå frem med tilstrekkelig informasjon til foreldre med et annet morsmål enn norsk. Bruk av tolk er viktig i oppfølgingen av denne gruppen foreldre.

En stund etter plasseringen av barnet, kan foreldrene ha behov for at informasjon gis på nytt. Situasjonen rundt plasseringen og krisen mange av foreldrene opplever, kan hindre dem i å få med seg informasjonen som gis. Det er ikke nok å gi informasjon, men barneverntjenesten må også sørge for at den er forstått. Noen foreldre vil trenge en støtteperson som kan formidle og repetere informasjonen som er blitt gitt til dem.

Etter en plassering er det naturlig at barneverntjenesten undersøker om foreldrene har behov for ytterligere informasjon om:

Plasseringen

- Grunnlaget for plasseringen.
- Innholdet i plasseringen og konsekvensene for foreldrene.

Plikter, rettigheter og organisering

- Foreldrenes rettigheter og plikter når barna ikke bor hjemme. Foreldrene må kjenne til innholdet i foreldreskapet.
- Foreldrene trenger informasjon om lov om barneverntjenester, saksbehandlingsregler, klageordninger, innsynsrett og barnevernets organisering.
- Hvordan skal foreldrene kunne ta opp bekymringer de har for barnet i fosterhjemmet eller på institusjonen?

Barnets utvikling etter plasseringen

- I fosterhjemmet/institusjonen
- I barnehage/på skolen
- I fritiden

Orientering om ulike hjelpetiltak

Foreldrene vil ofte trenge informasjon om hva som er vanlig praksis når det gjelder oppfølging av foreldre etter en plassering. Foreldrene kan ha behov for informasjon og veiledning om aktuelle instanser og tiltak, og til formidling av kontakt:

- Hjelp til å bearbeide sine vanskelige følelser i situasjonen og hjelp til å utvikle foreldreskapet når barna ikke bor hjemme.
- Formidling av kontakt med NAV, psykiatrien, rusomsorgen og familievernkontoret.

Formidling av kontakt til andre hjelpeinstanser kan bare skje i et nært samarbeid med foreldrene, og bare opplysninger som foreldrene selv har samtykket til, kan oversendes annen hjelpeinstans.

Barneverntjenestens vurdering av saken

Foreldrene føler seg ofte usikre på hva barneverntjenesten tenker om saken. Fagfolkene må være åpne og ærlige om sine vurderinger av barnevernsaken. De må orientere om:

- Barneverntjenestens løpende vurdering av saken ut fra plandokumentene (Tiltaksplanen eller omsorgsplanen).
- Hva skal til for at barnet skal flytte hjem igjen? Hva forventes av foreldrene?
- Hvorfor kan foreldrene ikke regne med at barnet skal flytte hjem?

Koordinering av ulike instanser og deltakelse i ansvarsgrupper

Foreldrenes behov er ofte sammensatte og omfattende. En god og helhetlig oppfølging vil kreve at flere etater og hjelpeinstanser samarbeider og bidrar med sitt. I formidlingen av kontakt kan det ligge en anbefaling eller en oppfordring til andre hjelpeinstanser om å bistå foreldrene. Barneverntjenesten kan, om foreldrene ønsker det, ha en koordinerende rolle.

I mange av barnevernsakene er det flere instanser som er inne i bildet, og en måte å koordinere arbeidet på er å opprette ansvarsgrupper. En ansvarsgruppe består av brukeren selv eller en som representerer han/henne og alle tjenesteutøverne som yter eller er ansvarlig for tilbud og tjenester til brukeren. Ansvarsgruppen har som oppgave å planlegge, følge opp og samordne enkelttiltakene fra ulike tjenester og tilbud.

I samarbeid med familien oppnevnes en av ansvarsgruppens deltakere til koordinator. Gruppens sammensetning må være tilpasset brukernes hjelpebehov og ønsker. Det er ikke lovpålagt å etablere en ansvarsgruppe for det enkelte barn, men det anbefales som en god arbeidsform i saker hvor det er hensiktsmessig.

Saksbehandler skal delta i ansvarsgrupper etter behov. Hovedprinsippet er at foreldrene og barna etter alder, modenhet og egen interesse inviteres til å delta i ansvarsgruppemøter. Både barn og foreldre kan trenge hjelp til å forbedre seg til møtene, og ofte trenger de støtte under møtene. Fagfolk kan snakke over hodet på brukerne og en må forsikre seg om at alle har forstått innholdet av det som er blitt sagt. Det er viktig at ansvarsgruppene evalueres regelmessig og med utgangspunkt i brukernes erfaringer med møtene.

Behandling, terapi og veiledning

Foreldre som har plassert et barn i fosterhjem viser symptomer på en psykisk krise. Noen ønsker og trenger akutt behandling og terapi, mens andre kan klare seg med veiledning og støtte. Enkelte vil avvise slike behov. For mange kommer den mentale påkjenningen i tillegg til de psykiske problemene som lå til grunn for plasseringen.

Noen trenger også hjelp og veiledning til hvordan de skal forholde seg til barnet etter plasseringen, for eksempel barn som anklager foreldrene for ikke å ha gitt dem tilstrekkelig med omsorg. Andre ønsker hjelp for å kunne forberede seg på at barnet skal flytte hjem. Mange av foreldrene har derfor behov for behandling, terapi og veiledning.

Lang ventetid på ulike behandlingstjenester som foreldrene har behov for etter en plassering, for eksempel voksenpsykiatriske tjenester psykologer og terapeuter, er ofte et problem. Barneverntjenesten kan i slike tilfeller forsøke å utvikle faste avtaler med hjelpeinstanser innen rusbehandling og psykisk helsevern slik at foreldre kan komme raskere til når de trenger hjelp og er tilgjengelige for det.

Familievernkontorene kan være en annen viktig samarbeidspartner. Flere av familievernkontorene vi var i kontakt med etterlyste et nærmere samarbeid med barneverntjenesten. Et slikt samarbeid er naturlig siden familievernkontorene er underlagt Bufetat på linje med det regionale barnevernet. De ansatte ved familievernkontorene har særlig kompetanse knyttet til parrelasjoner, konfliktløsning/mekling i parforhold, støtte etter samlivsbrudd, styrking av foreldrekompetanse, samarbeid mellom foreldre om samvær, avklaring av roller i nye familiekonstellasjoner, hjelp til å komme videre etter en alvorlig hendelse, generelle informasjon og råd og veiledning i samlivsspørsmål. Familievernkontorene bør kunne hjelpe foreldrene med å tilpasse seg et nytt og vanskelig foreldreskap når barnet ikke lenger bor hjemme.

I mange kommuner er det utviklet foreldreveiledningsprogram mersom har som mål å styrke omsorgen og oppveksten for barn og unge. Det retter seg mot alle foreldre og andre omsorgspersoner med barn i alderen 0-18 år. Foreldreveiledningen bygger på ICDP-programmet (International Child Development Programme). Foreldreveiledningsprogrammet

gir foreldrene anledning til å drøfte spørsmål om barna og om foreldrerollen med andre foreldre og med fagfolk, og det er et tilbud til alle foreldre som ønsker det. Tilbudet bør også kunne rettet mot foreldre som ikke har barnet boende hjemme, men som trenger hjelp for eksempel til å takle barnets reaksjoner på dem som foreldre. Likevel kan det være vanskelig for foreldre med barn plassert utenfor hjemmet å delta i kursvirksomhet på linje med foreldre med hjemmeboende barn. Av denne grunn må særskilte tiltak vurderes.

Familieveiledningsprogrammet er også tilpasset familier med minoritetsbakgrunn. Bufetats hjemmeside har mer informasjon om ICDP-programmet

<http://www.bufetat.no/?module=Articles;action=ArticleFolder.publicOpenFolder;ID=1844/>).

I enkelte kommuner finnes det et familiesenter. Det er som regel en del av kommunens helsestasjons- og skolehelsetjeneste. Tilbudet er gratis og tilbys foreldre med barn 0-18 år som ønsker bedre samarbeid med barna. Formålet med familiesenteret er at barn sikres gode oppvekstkår og mestring i familien. Foreldrene kan ta kontakt med et familiesenter for eksempel når de har behov for å snakke om grensesetting, foreldrerollen og uenighet om samvær. Senteret kan tilby samtaler og veiledning, hjemmebesøk og grupper. Vi har ikke funnet informasjon om familiesenterne har samarbeidet med foreldre med barn plassert utenfor hjemmet, men som trenger hjelp til bedre kontakt med barna.

Ulike tiltak som i hovedsak er beregnet som hjelpetiltak mens barnet bor hjemme, kan være aktuelle når foreldrene trenger hjelp når barnet skal tilbakeføres til hjemmet etter en plassering. Ofte foregår foreldrearbeidet parallelt med at barnet er plassert på en institusjon. De utrolige årene: Webster-Stratton familiebaserte behandlingsprogram (DUÅ), Parent Management Training Oregon (PMTO), Multisystemisk behandling (MST) og Marte Meo er metoder i foreldrearbeidet i familier med barn med atferdsvansker. Målet med foreldrearbeidet er å forbygge plasseringer utenfor hjemmet. Disse metodene benyttes også i saker hvor barnet er plassert i fosterhjem og på institusjon med tanke på tilbakeføring. Av denne grunn vies DUÅ, PMTO og MST plass i rapporten.

Behandlingsprogrammet "De utrolige årene" (DUÅ) retter seg mot familier med barna i alderen tre til åtte år med atferdsforstyrrelser (Fossum og Mørch 2005). Hensikten med metoden er å styrke foreldrenes oppdragsferdigheter, problemløsning og konflikthåndtering og gjennom dette øke barnas sosiale kompetanse og redusere forekomsten av aggressiv og regelbrytende atferd. Programmet er gruppebasert og metodene basert på

moderne atferdsanalyse, utviklingspsykologi, sosial læringsteori og kunnskap om gruppeprosesser. Programmet er videobasert og danner utgangspunkt for diskusjoner i gruppen. Intervensjonene i introduksjonsprogrammet er knyttet til lek, ros og belønning, grensesetting og aggresjonshåndtering. I oppfølgingsprogrammet er oppmerksomheten rettet mot å lære foreldrene økt selvkontroll, bedre ferdigheter i kommunikasjon, bedre ferdigheter i problemløsning og strategier for å styrke sosial støtte og egenomsorg.

PMTO er rådgivning for foreldre til barn mellom 3 og 12 år som viser tydelige tegn på høyt aggresjonsnivå, og som hyppig kommer i konflikt med andre barn og voksne (Christiansen 2005). Foreldrene får tilbud om opplæring slik at de skaffer seg bedre oppdragerferdigheter for å fremme sosial atferd hos barna og redusere avvikende atferd. Gjennom ukentlige samtaler og telefonsamtaler gis foreldrene råd og veiledning. Foreldre trenes i hensiktsmessige metoder for å hjelpe sitt barn i hverdagen. Foreldrene deltar i opplæringen individuelt eller i grupper. Studier viser at PMTO medfører betydelig reduksjon av barnets atferdsvansker både i hjemmet og på skolen (Christiansen 2005). Det er påvist positive langtidseffekter av behandlingen både for det atferdsvanskelige barnet og søsken. PMTO som metode brukes også i fosterhjem og på barneverninstitusjoner.

MST er en metode som retter seg mot barn og unge med alvorlige atferdsvansker i alderen 12 til 18 år (Mikkelsen 2005). Metoden fokuserer på de ulike arenaene som er viktige i unges liv som individ, familie, skole, venner og nabolag. Målgruppen er ungdommer som skulker skolen, begår lovbrudd, ruser seg, rømmer hjemmefra og ligger i konstant konflikt med foresatte, lærere eller politi. Metoden forutsetter at den unge har foreldre eller andre foresatte som bor sammen med ungdommen og som vil ta del i behandlingen. Målet med behandlingen er blant annet å styrke foreldrenes oppdragelsesferdigheter, styrke samhold og omsorg i familien, gjenopprette kontakt med venner, bedre ungdommens prestasjoner i skole eller arbeidsliv, øke ungdommens deltakelse i fritidsaktiviteter, styrke kontakten mellom familien og omgivelsene og hjelpe familien til å løse fremtidige problemer. MST representerer en av de sterkeste satsningene som har vært gjennomført overfor ungdom med atferdsproblemer i Norge. Forskning har vist at MST-terapi som baserer seg på intensiv oppfølging i 4-5 måneder, har en langvarig effekt (Mikkelsen 2005, Ogden og Amelund-Hagen 2006). MST benyttes også som en metode i oppfølgingen av foreldre mens barnet er plassert i fosterhjem eller på institusjon.

Marte Meo er en annen metode som benyttes i foreldreveiledning. Marte Meo er en kommunikasjonsbasert veiledningsmetode som gjør bruk av video i veiledning av foreldre og av personale som arbeider med barn, unge og deres familier (Skilbred 2005). Hovedprinsippet i metoden er å finne den enkeltes egne ressurser og potensial for utvikling og forandring, og de som kan kalles utviklingsstøttende kommunikasjon. Den bygger på to elementer; en analysemodell og en veiledningsprosess. Den er ikke utledet fra en spesifikk teori, men bygger på systematiske observasjoner og analyse av velfungerende foreldre/barn-samspill og kliniske erfaringer. Gjennom informasjon, felles refleksjon og understøtting av mestringsopplevelser, har veiledningen vist seg å være nyttig for å bryte negative samspillsmønstre, utvikle positive tilknytninger og gi foreldre økt selvtillit. Marte Meo er evaluert som en lovende metode (Skilbred 2005).

Kristofersen, Sverdrup, Haaland og Andresen (2006) konkluderte med at metoder som Marte Meo, Webster-Stratton, Parent Management Training og multisystemisk behandling var *virkningsfulle*, hvilket betyr at de kunne vise til resultater om bedring i barnas atferd. En annen gjennomgang av effekter av ulike hjemmebaserte tiltak i barnevernet konkluderer med foreldreopplæringstiltak synes lovende, men at det likevel er vanskelig å trekke generelle slutninger fordi studiene er for små (Halvorsen m. fl 2005). Enkelte av metodene er omdiskuterte. På bakgrunn av en gjennomgang av systematiske forskningsoversikter etter Campell's retningslinjer (Littell et al. 2005), hevder flere (Egelund 2006, Sundell m. fl 2006) at en metode som multisystemisk behandling ikke nødvendigvis har bedre effekt enn andre metoder. Ogden og Amlund-Hagen (2006) stiller seg kritisk til disse innvendingene, og de viser til norske evalueringer som har vist at MST i større grad enn andre barneverntiltak, forebygger plasseringer utenfor hjemmet og reduserer problematferd (Ogden og Halliday – Boykins 2004). Det må bemerkes at dette er metoder som i hovedsak er blitt benyttet som hjelpetiltak i hjemmet og som skal forebygge plasseringer av barnet utenfor hjemmet, men vi vet lite om hvordan disse metodene fungerer som hjelpemidler til bedring av foreldrefunksjoner i barnevernsaker som ikke primært gjelder barn med adferdsvansker.

Enkelte steder vil også *menighetene* (prest og diakon) og *frivillige organisasjoner* (Røde kors, Frelsesarmeen, Fransiskushjelpen, Kirkens Bymisjon osv) kunne tilby samtale enkeltvis eller i grupper til foreldre som trenger oppfølging i for eksempel en sorgfase. De frivillige organisasjonene er et supplement til det offentlige tjenestetilbudet.

Det foreligger begrenset forskning om betydningen av tiltak som et møtested, familiehus/sentre, familievernkontor, støtteperson og støttesenter for oppfølging av familier hvor barnet er plassert utenfor hjemmet.

Oppfølging i forbindelse med samvær

Samvær med barnet er viktig for foreldrene fordi det her at foreldrene utøver mye av sitt foreldreskap når barna ikke bor hjemme. Barn og foreldre har, med mindre ikke annet er bestemt, rett til samvær med hverandre når barnet bor utenfor hjemmet som følge av et vedtak etter barnevernloven, bvl § 4-19.

Er barnet plassert utenfor hjemmet som et frivillig hjelpetilbud, har ikke avgjørelsesorganet adgang til å avgjøre spørsmål om samvær. I slike tilfeller gjelder prinsippet om at barn og foreldre har rett til samvær med hverandre fullt ut. Samværsordningen skal avtales med foreldrene, og barneverntjenesten har ikke anledning til ensidig å begrense eller endre samværet.

Når det treffes vedtak om omsorgsovertakelse, skal fylkesnemnda samtidig ta stilling til omfanget av barnets og foreldrenes rett til samvær med hverandre. Det er bare barnets foreldre som har rett til samvær, men fylkesnemnda kan bestemme at andre skal ha rett til samvær ut fra barnets beste. Fylkesnemnda kan overlate til barneverntjenesten å utforme det nærmere innholdet i samværet. Det kan gjøres ved at barnverntjenesten i samarbeid med foreldrene og fosterforeldrene avtaler hvordan samværet skal gjennomføres i praksis. Til tross for fylkesnemndas beslutning om samvær, kan barneverntjenesten bestemme at samværet praktiseres i større omfang eller mer fleksibelt enn det som er fastsatt. Dersom barneverntjenesten ønsker å begrense samværsretten, må den legge frem forslag til nytt vedtak for fylkesnemnda.

Oppfølging av samvær må ta utgangspunkt i hva som er målet med samværet i den enkelte sak. En samværsordning kan ha flere mål:

- Å vurdere innholdet i kontakten mellom barn og foreldre med tanke på tilbakeføring.
- Å opprettholde tilknytning mellom foreldre og barn med tanke på tilbakeføring.
- Å opprettholde kontakt og slektsbånd med familien og nettverk selv om barnet ikke skal tilbakeføres.

Å hjelpe barnet over sitt savn og sorg etter familie og nettverk, og trygge barnet på hvordan foreldrene har det, samt bidra til at barnet har et realistisk bilde av foreldrene.

Samværsplanen skal evalueres regelmessig.

- Barnas, foreldrenes, fosterforeldrenes, miljøarbeidernes synspunkter på og erfaringer med planen skal høres og tas hensyn til der dette er mulig. Ny samværsplan skal sendes ut til berørte parter.
- Det kan avholdes regelmessige møter mellom foreldre, fosterforeldre/ miljøarbeider og saksbehandler når dette er mulig. Møtene har som mål å utveksle informasjon, avklare uklarheter og planlegge samt evaluere samværsavtaler.
- Barn og foreldre kan trenge hjelp til å forberede, gjennomføre og oppsummere samvær. Barneverntjenesten må avklare hvem som skal ivareta disse funksjonene når de selv ikke har anledning til det.

Før og etter et samvær kan en ta opp følgende punkter med foreldrene:

Før samvær

Hvordan har foreldrene det? Er det noe foreldrene bør vite om barnet på forhånd, for eksempel i rapporten fra tilsynsfører? En telefon til fosterforeldrene vil gi informasjon om hva barnet har opplevd i den senere tid. En orientering om barnets situasjon kan gi foreldrene nyttig informasjon for å forberede samvær. Hva er rammen for neste samvær? Hva skal til for at samværet skal bli så godt som mulig? Hva planlegger foreldrene å gjøre sammen med barnet? Er det temaer som foreldrene ønsker å ta opp, men som de trenger hjelp til å forberede seg til? Hvordan ønsker foreldrene å informere barnet om hvorfor det ikke bor hjemme?

Gjennomføring av samvær

Når det er behov for ekstra hjelp og kontroll ved gjennomføring av samvær kan, for eksempel familiehus/familiesentre og frivillige organisasjoner, tilby et møtested hvor profesjonelle kan være til stede under samvær.

Etter samvær

Hvordan har foreldrene det? Hvordan opplevde foreldrene det siste samværs møtet? Hva gjorde de? Hvordan fungerte det? Hva var barnets reaksjoner på ting som ble sagt og gjort? Hva var foreldrene fornøyde med, og hva kunne ha vært gjort annerledes?

De vanskelige samværene

Hvordan kan en sørge for at barnet får møte foreldre som ikke klarer å gjennomføre samvær? Er det muligheter for telefonkontakt, e-post, brev, kort, fotografier osv? Hvordan kan det legges opp til samvær der hvor foreldrene har mer behov for å snakke med voksne enn med barnet?

Ved gjennomføring av samvær kan det være behov for ekstra hjelp og kontroll. I Oslo og Trondheim tilbyr Kirkens Bymisjon *et møtested*, kalt ”Myrsnipa”, hvor profesjonelle er til stede under samvær. Myrsnipa har som formål å tilrettelegge for gode samvær/møter mellom foreldre og barn, og hvor barna er under barnevernets omsorg. Prosjektets målgruppe er foreldre som har mistet omsorgen på bakgrunn av en livssituasjon preget av rusavhengighet og psykisk sykdom, men også for samvær i saker der foreldrene ikke klarer å samarbeide om samværsavtaler for barna, eller for foreldre som sitter i fengsel og hvor møtene trenger mer normale rammer enn det et fengsel kan representere. Myrsnipa utfører oppdrag på forespørsel fra barneverntjenesten. Barneverntjenesten må betale for tjenesten.

I mange av landets kommuner er det etablert *familiehus/familiesentre*. Tjenestene som tilbys ved familiehusene/familiesentrene er som regel jordmortjenesten og helsestasjonen, men enkelte steder gis det også andre tilbud. Familiehus/sentrene har som mål å støtte foreldrene i foreldrerollen, og de kan tilby familiestøttende og veiledende tjenester som Home-Start og Marthe-Meo. Det foreldrestøttende arbeidet vektlegger mestringsarbeid og nettverksarbeid og foregår ofte i grupper. Sentrene tilbyr ofte samtaler/veiledning, hjemmebesøk, gruppertilbud og undervisning og temamøter. Ved enkelte familiehus/sentre kan ansatte være til stede ved samvær mellom foreldre og barn som ikke bor sammen til daglig.

Familievernkontoret kan også bidra med råd og veiledning når det gjelder gjennomføring av konfliktfylte samvær mellom barn og foreldre.

For noen vil *regelmessige møter mellom foreldre, fosterforeldre og saksbehandler* være en måte å sørge for utveksling av informasjon, drøfting av uklarheter og planlegging av samvær. Samarbeidsmøter kan være krevende for alle parter, og særlig for foreldrene, og ikke alle foreldre mestrer denne formen for samarbeid.

Ved fosterhjems plasseringer kan det gjennomføres *oppfølgende familieråd*. Et av temaene kan være å drøfte grunnlag for endring i innhold og omfang av samværsavtalene.

Bedring av foreldrenes levekår

Mange av foreldrene i kontakt med barneverntjenesten har vanskelige levekår. Noen opplever at økonomien forverres når barnet flytter ut av hjemmet fordi de mister ytelser som følger barnet. Foreldrene går over i en annen skatteklasser, og i noen tilfeller blir det avkrevd bidrag. Slike økonomiske belastninger kan oppleves som en ytterligere straff for foreldrene.

I oppfølgingen av foreldrene må en spørre om foreldrene trenger hjelp til bedring av levekår, herunder hvordan foreldrene vurderer situasjonen når det gjelder:

- Økonomi
- Utdanning og arbeid
- Boligsituasjonen
- Helse
- Sosial kontakt
- Andre forhold

Barneverntjenesten kan initiere samarbeid med andre hjelpeinstanser som Arbeids- og velferdstjenesten (NAV), boligkontoret og ulike deler av helsetjenestene. Formålet med sosialtjenesteloven er blant annet å fremme økonomisk og sosial trygghet, bedre levekårene for vanskeligstilte, bidra til økt likeverd og likestilling, og å forebygge sosiale problemer. For

å oppfylle dette formålet kan sosialtjenesten yte økonomisk stønad eller iverksette andre støttetiltak.

Boligkontoret har som oppgave å jobbe med boligpolitiske virkemidler for husstander som har behov for det. Boligkontoret behandler blant annet søknader om rett til å leie kommunale boliger, startlån og boligtilskudd til kjøp av bolig, om lån og tilskudd til utbedring av egen bolig for eldre og funksjonshemmede og om rett til statlige og kommunale bostøtteordninger.

- Trenger foreldrene økonomisk hjelp til reiser, kost, overnatting og aktiviteter under samværene?

7.4 Sosial støtte, selvhjelp og nettverksarbeid

Foreldrene skal tilpasse seg til en ny hverdag uten å ha den daglige omsorgen for barnet. De er ofte ensomme og triste, og de sliter med å finne en mening med livet. Noen opplever at de blir ekskludert av nærmiljøet. Andre foreldre flytter som følge av fordømmende holdninger i nabolaget.

Mange har behov for hjelp til å utvikle sitt sosiale nettverk, enten det gjelder familie, venner eller begge deler. Noen trenger hjelp til å kontakte eller å bearbeide et allerede eksisterende nettverk, mens andre trenger hjelp til å etablere nye. Ansatte i barnevernet kan aktivt bidra til at foreldre knytter kontakter i lokalsamfunnet som kirken, frivillige organisasjoner, selvhjelpsgrupper, venner og familie. Noen trenger også hjelp til hvordan de kan forholde seg til arbeidskolleger etter plasseringen. Nettverksbygging kan bidra til å redusere følelsen av sosial isolasjon som følge av den stigmatiseringen og ekskluderingen de kan være utsatt for. Som tidligere nevnt, har bruk av familieråd har vist seg å ha en positiv virkning når det gjelder å mobilisere brukernes sosiale nettverk (Hyrve og Haug 2008).

Støttegrupper for foreldre kan både være egenorganiserte og igangsatte av profesjonelle. Enkelte grupper har sett det som viktig at profesjonelle deltar i gruppene slik at de kan bidra til organisasjonslæring og utvikling av tjenestene.

Det kan også være aktuelt å opprette en støttekontakt for foreldre i tiden etter en plassering. Foreldrene kan trenge hjelp til å komme seg i gang med ulike aktiviteter.

Støttegrupper

Dette avsnittet beskriver bruk av dialogmøter, støttegrupper, støtteperson og støttesenter for foreldre som har barn plassert utenfor hjemmet i Norge og i andre land.

Opplevelsen av stigma knyttet til omsorgsovertakelsen, aktualiserer behovet for å kunne møte andre foreldre i samme situasjon. Foruten å møte andre foreldre, er målet med støtte- og selvhjelpsgrupper at de tilbyr en aktivitet hvor nettopp de er velkomne. I gruppene får foreldrene informasjon, emosjonell støtte og omsorg, samt praktisk hjelp og veiledning i konkrete saker. På møtene kan de fortelle om sine erfaringer og dele sine frustrasjoner med hverandre. Slike tiltak har vist seg å ha en god effekt på bedring av foreldrenes livskvalitet (Cameron og Birnie-Lefcovitch 2000). Dette inntrykket er blitt bekreftet av observasjoner i Foreldrestøtten. Mange av foreldrene i Foreldrestøtten tillegger gruppa stor betydning for deres opplevelse av positive endringer i livskvalitet. Mange oppgir at de har fått økt selvtillit og at de ser lysere på livet etter at de begynte i støttegruppa.

Støttegrupper kan drives av barneverntjenesten, men også av andre, for eksempel Kirkens Bymisjon, familiesentre, familiehus osv. Det regionale barnevernet bør også kunne drive slike grupper. Om fanget av denne type støttegrupper er begrenset i Norge. Av denne grunn kan det være aktuelt at barneverntjenesten selv setter i gang slike grupper, gjerne i samarbeid med andre tjenester.

Barneverntjenesten i Drammen arrangerte et høringsmøte for foreldre med barn i fosterhjem i april 2003. Syv foreldre kom på møtet. På høringen fikk foreldrene fortalt om sine erfaringer med barnevernet, og de fikk komme frem med hva de ønsket seg av endringer. Ett er forslagene var å etablere en gruppe for foreldre som var fratatt omsorgen for barna sine. Dette var starten på "Brukergruppa" hvor foreldre, fosterforeldre og ansatte i barnevernet i over fire år har møttes hver 6. uke for å utveksle erfaringer og for å drøfte behovet for organisasjonsendringer. Det har i alt vært nærmere 30 foreldre som har kommet på møtene.

Evalueringen av Brukergruppa pågikk over fire og viste at foreldrenes motiver for å komme var behovet for å møte andre foreldre i samme situasjon (selvhjelp og sosial støtte) og ønsket å bruke sine erfaringer til å utvikle barneverntjenesten (Slettebø 2008). Tiltaket ble positivt evaluert av foreldrene, og de mente at et slikt gruppetilbud bør være tilgjengelig over hele landet. Foreldrene som kom på møtene tilhørte de sakene som barneverntjenesten har hatt størst konflikter med. Det betyr at det er mulig nå frem til mange foreldre som i utgangspunktet ikke ønsker å ha noe med barnevernet å gjøre, men det fordrer at barneverntjenesten forsøker nye former for samarbeid.

En viktig interessant erfaring fra Brukergruppa var at det var den kommunale barneverntjenesten som har arrangert møtene og de ble avholdt på barnevernkantoret. Dette viser at barneverntjenesten kan lykkes i utvikle egne tiltak overfor en gruppe foreldre som de har hatt et vanskelig samarbeid med. Ved å tilby foreldrene en rolle som samarbeidspartnere i Brukergruppa, ga barnevernet gitt dem en anledning til å vise andre egenskaper enn de som ble vektlagt ved omsorgsovertakelsen. Opplevelsen av å bli respektert av barnevernet og sett som personer med ulike ressurser, betydde mye for foreldrenes selvfølelse.

Våren 2006 etablerte Kirkens Bymisjon i Oslo en støttegruppe for foreldre som ikke lenger har omsorgen for sine barn. Møtene holdes en gang i måneden. Gruppa kalles "Foreldrestøtten". I Foreldrestøtten får foreldrene anledning til å møte andre foreldre i samme situasjon og til å snakke om erfaringer fra å være "deltidsforeldre", leve med savnet etter barna, om samværsordninger osv, samtidig som det legges vekt på å gi informasjon (Selvik og Havnås 2006). Det er også gitt tilbud om behandling i gruppe av en familieterapeut i Foreldrestøtten, men dette har vist seg å være vanskelig å få til. Det kan være at foreldrene i denne gruppen har mer behov for sosiale aktiviteter enn for behandling. På hvert av møtene kommer mellom seks og 14 foreldre, mest mødre. Et liknende gruppetilbud er blitt igangsatt av Kirkens Bymisjon i Bergen, "Foreldrestøtten i Bergen". Det første møtet ble holdt i november 2007.

Ved Familehuset Villa Adler i Tønsberg har de hatt et gruppetilbud til foreldre med barn under omsorg siden august 2007. Her møtes foreldrene siste onsdagen i måneden. Hvis de ikke ønsker å delta i gruppeaktivitetene, tilbys foreldrene individuelle samtaler. De ansatte kan også være behjelpelig ved avvikling av samvær mellom barn og foreldre. Det er ikke avklart om tilbudet eksisterer fortsatt.

I andre land har de hatt mer erfaring med støttegrupper for foreldre i kontakt med barnevernet. I København er det etablert et tilbud til foreldre som ikke lenger har omsorgen for barna sine, Foreldrestøtten (<http://www.foraeldrestoetten.dk>). Senteret ble åpnet i 1994 med støtte fra København kommune og drives i samarbeid med ForældreLANDSforeningen. Målet med senteret har vært å hjelpe foreldre til å få et bedre forhold til sine barn (Ingerslev 1999). Et annet mål har vært å gjøre foreldrene bedre i stand til å samarbeide med barnevernet samt bedre deres generelle livskvalitet. Foreldrestøtten ledes av en bruker, og det er en psykolog og en sosialarbeider knyttet til senteret. Foreldrene tilbys samtaler, både individuelt og i gruppe, og det arrangeres temakvelder og ulike sosiale aktiviteter. Senteret kan også hjelpe til med å skaffe foreldrene en støtteperson som de kan snakke med og som kan være med på møter med barnevernet. Foreldrestøtten bygger sin virksomhet på betydningen av selvhjelp og at foreldrene skal kunne møte andre foreldre med barn under omsorg. De ansatte forsøker å legge til rette for at foreldrene blir involvert i det som skjer med barnet sitt, at deres tanker, følelser og meninger blir lyttet til, og at deres rettigheter som foreldre blir respektert. I Norge mangler vi et tilsvarende støttesenter.

Sosialtjenesten i Trollhättan kommune i Sverige har hatt et gruppetilbud til mødre med barn under omsorg siden februar 1996. Av og til arrangeres det sosiale aktiviteter hvor både mødre og barn deltar. Gruppen er kalt CaféQul. Målet med CaféQul er:

- Å gi foreldrene en mulighet for å treffe andre i samme situasjon
- Å tilby dem en aktivitet hvor nettopp de var velkommen
- At personalets oppgave skulle være å bry seg om mødrene som mennesker og uten krav
- At personalet skal tilby hjelp og støtte selv eller å sluse dem videre når foreldrene ønsket det

Betingelsen for å være med i CaféQul er at mødrene bor i Trollhättans kommune, at de har barn under 18 år og at barnet er plassert i fosterhjem eller på institusjon. Mødrene får ikke komme til møtene beruset, og de får heller ikke lov til å låne penger til hverandre. Gruppen møtes hver mandag, og deltakerantallet har vært mellom fem og ni mødre. På møtene benyttes også anledningen til å diskutere erfaringene med barnevernet; hva som er bra, hva som er vanskelig, hva er rett og feil, hvilke rettigheter og plikter har foreldrene.

En internevaluering i 2006 viste at både mødrene og fagfolkene evaluerte CaféQul positivt. I tillegg til å intervjuer syv mødre og fem fagfolk som hadde deltatt som gruppeledere, ble tre av mødrenes barn spurt om sine synspunkter. Barna var også fornøyde. De la vekt på verdien av å kunne møte andre barn i samme situasjon, samtidig som de mente av mødrene hadde godt av å møte andre foreldre i samme situasjon og at de mottok mye nyttig informasjon. Fagfolkene mente at barna følte seg tryggere i situasjonen når de opplevde at foreldrene fikk støtte og oppfølging (Björnberg og Andersson 2006).

O'Connor (1996) har beskrevet og evaluert en støttegruppe for foreldre med barn i fosterhjem i Irland. Evalueringen bygger på både individuelle- og gruppeintervjuer med medlemmene i gruppa. Foreldrene vurderte gruppa positivt fordi de opplevde å bli akseptert og at deres rolle som foreldre ble verdsatt. Dette bidro til å øke deres selvfølelse. De verdsatte også den uformelle kontakten de fikk med fagfolkene. Innholdet i gruppeprosessen var i hovedsak knyttet til terapeutiske mål, men fagfolkene påpekte at de også fikk nyttig tilbakemelding på hvordan tjenesten kunne forbedres. Sosialt gruppearbeid med foreldre til barn i fosterhjem i Storbritannia og USA gjorde likende erfaringer (Gibbs og Thorpe 1975 og Levin 1992).

Bruk av selvhjelpsgrupper har vist seg å være effektive i oppfølgingen av foreldre etter omsorgsovertakelser (Frame, Conley og Berrick 2006). Her presenteres noen av erfaringene fra USA og Canada.

I USA har Parents Anonymous (PA) eksistert i mange år og har som formål å forebygge omsorgssvikt (<http://www.parentsanonymous.org>). PA bygger på prinsippet om selvhjelp og rekrutterer foreldre, som både er og ikke er, i kontakt med barnevernet. Allerede i begynnelsen av 1990-årene ble det gjort forsøk med gruppetilbud for foreldre som hadde barn i fosterhjem i New York (Levin 1992). Gruppen ble beskrevet som en åpen støttegruppe for foreldre hvor de kunne dele sine erfaringer med hverandre.

I Canada er det gjennomført en omfattende evaluering av støttegrupper for foreldre i kontakt med barnevernet i tre kommuner (Cameron og Birnie -Lefcovitch 2000). Gruppene kalles "Parent Mutual Aid Organizations" (PMAO) og er basert på frivillighet. Hver gruppe ledes og drives av en profesjonell i samarbeid med foreldrene. Gruppene arbeider ut fra følgende retningslinjer:

1. Stor grad av tilgjengelighet. Deltakerne kan delta i aktiviteter flere ganger i uken.
2. Tilbud om varierte hjelpetilbud og aktiviteter, for eksempel informasjon, selvutvikling og emosjonell støtte.
3. Opplevelse av trygghet og nettverksbygging; Deltakerne skal føle seg trygge og få anledning til å knytte kontakter med andre i samme livssituasjon.
4. Utvidelse av sosialt nettverk utenfor gruppen; Deltakerne oppmuntres til å bli kjent med hverandre og holde kontakt utenfor gruppen.
5. Det legges til rette for selvhjelp ved at deltakerne skal både gi og få hjelp.
6. Kompetanseheving ved at deltakerne skal ta ansvar for å drive og utvikle organisasjonen.
7. Deltakerne oppmuntres til å ta del i sosiale aktiviteter og de støttes i utviklingen av ferdigheter, for eksempel som gruppeledere.

Utviklingen av innholdet PMAO-gruppene var basert på en erkjennelse av at mange av familiene som kom i kontakt med barneverntjenesten har sammensatte problemer. Sosial isolasjon er et av kjennetegnene ved familiesituasjonen. Studier har vist at utvikling av sosialt nettverk har redusert omfanget av vold i hjemmet, og at sosial integrasjon har en positiv effekt på identitetsutvikling og livskvalitet (Cameron og Lefcovitch 2000).

PMAO gruppene har ulike aktivitetstilbud. I starten tilbys ulike fritidsaktiviteter, mens etter hvert legges det mer vekt på aktiviteter rettet mot ferdighetstrening og selvutvikling, samt drift av gruppene. PMAO er et av de få tiltakene hvor det har vært gjort forsøk på effektmåling. Evalueringen av gruppene var basert på individuelle intervjuer med deltakerne og en tilfeldig trukket kontrollgruppe som ikke deltok i PMAO-gruppene, men som hadde kontakt med barneverntjenesten. Etter at deltakerne hadde deltatt i programmet i over ett år, ble det i løpet av det påfølgende året gjennomført tre intervjuer med i snitt 77 deltakere i PMAO gruppen og 58 i kontrollgruppen. Evalueringen pågikk over en periode på tre år. Cameron og Birnie-Lefcovitch (2000) fant tiltak som støttegrupper lovende fordi, sammenliknet med kontrollgruppen, rapporterte deltakerne i PMAO-prosjektet oftere om en

positiv endring i selvfølelse, om økt mestring, om en positiv utvikling av foreldreferdigheter, om økt sosial støtte. Dessuten var det færre plasseringer av barn utenfor hjemmet blant familiene som deltok i PMAO-prosjektet enn i kontrollgruppen, og deltakerne trengte mindre oppfølging av de profesjonelle. I Canada ble PMAO-prosjektet beskrevet som svært forskjellig fra den tradisjonelle måten å hjelpe familier på i barnevernet. Konklusjonen var at et gruppetilbud kan øke mulighetene for utvikling av samarbeid og partnerskap mellom foreldrene og fagfolkene, men at forutsetningen for å lykkes var at fagfolkene har tro på slike tiltak og at de gjennomførte dem i praksis.

I følge den amerikanske barnevernlovgivningen (The Adoption and Safe Families Act) har foreldre med barn i fosterhjem kort tid på seg til å vise en positiv utvikling i deres forsøk på å bli gjenforent med barnet. Det forventes at foreldrene skal ta aktivt del i utviklingen av en individuell plan, at de skal samarbeide med hjelpeapparatet og at de skal ha regelmessig kontakt med barnet. Myndighetene kan beslutte at foreldre som har mistet omsorgen for barna sine skal delta i undervisningsopplegg, selvhjelpsgrupper og veiledning. Hvis foreldrene ikke deltar aktivt i foreldreprogrammet de første seks månedene etter omsorgsovertakelsen, skal myndighetene vurdere om barnet skal adopteres bort. Målet er å unngå at det skal gå for lang tid før det etableres stabilitet og kontinuitet rundt barnets situasjon. Samtidig påpekes det at foreldrenes følelser av sorg og sinne over plasseringen av barnet ofte gjør det vanskelig for foreldre å ta del i slikt endringsarbeid (Frame, Conley og Berrick 2006).

Ved Mendocino County Family Service Center, California (MCFSC) har de, i samarbeid med brukerne, utviklet en modell for oppfølging av foreldrene (Frame, Conley og Berrick 2006). Det gis tilbud om foreldreundervisning, selvhjelpsgrupper, veiledning i forbindelse med samvær, samt ulike former for praktisk hjelp.

Ved senteret erfarte de at mange foreldre ikke var i stand til å starte med å utvikle sin nye foreldrerolle rett etter en omsorgsovertakelse. Følelsene av sorg og sinne over plasseringen av barnet, hindret dem i å tenke langsiktig. Den første fasen var kjennetegnet av benektning og sinne. Den andre av depresjon og den tredje var kjennetegnet av bevissthet og ansvar. Ved Senteret har forsøkt å utvikle tjenester som kan imøtekomme foreldrenes behov i de ulike fasene. Foreldrene tilbys først terapi i åtte uker og før de kan delta i gruppeaktiviteter sammen med andre foreldre. I tillegg til terapi, får foreldrene informasjon om hva som er deres rettigheter og plikter. De oppfordres også til å samarbeide med de ulike delene av

hjelpeapparatet. Etter at foreldrene har deltatt i introduksjonskurset, kan de bli med i en tidsubegrenset selvhjelps- og empowermentgruppe. I gruppen får foreldrene ukentlig støtte fra profesjonelle og andre foreldre som skal hjelpe dem i endringsprosessen. Gruppene består gjerne av syv foreldre og to fagfolk som tilretteleggere.

Tilretteleggerens funksjon er å gi støtte, omsorg og vise aksept for den enkelte deltaker. Målet er å skape et trygt miljø for foreldrene. Fagfolkene intervensjoner på ulike måter, blant annet ved å hjelpe deltakerne til å klargjøre deres følelser, å bli proaktive, å utfordre dem, å gi uttrykk for bekymring, å fremheve foreldrenes ressurser og positive endringer.

Tilretteleggerne oppmuntrer foreldrene til å ha blikket rettet mot barnas behov. De forsøker å klargjøre barnevernets rolle, og de imøtekommer foreldrenes behov for praktisk hjelp.

Foreldrenes rolle er todelt: De støtter hverandre ved å vise interesse, bekymring og ved å gi emosjonell støtte i og utenfor gruppa, samt å yte praktisk hjelp og informasjon. I tillegg oppmuntrer de hverandre til å ta ansvar.

En evaluering av tilbudet¹⁰ har vist at foreldrene verdsetter å møte andre i samme situasjon, at de kan få anledning til å dele humor med hverandre, at de i fellesskap kan feire positive endringer i situasjonen (Frame, Conley og Berrick 2006). Tiltaket blir beskrevet som lovende fordi mange av foreldrene ble mer oppmerksomme og følsomme på barnas behov og relasjonen til barnet ble bedre. De fant at familiesituasjonen ble mer stabil, at foreldrene utviklet seg som foreldre og at de besøkte barna oftere (s. 516). Noen av foreldrene endret seg ikke. De fortsatte med misbruk, og de ønsket ikke å samarbeide med barneverntjenesten, men også disse foreldrene opplevde at de fikk støtte og hjelp ved å være med i gruppa.

Evalueringen av gruppetilbudet ved Family Service Center i California er av en eksplorerende karakter, og funnene kan ikke generaliseres. En svakhet ved undersøkelsen er at vi ikke kan ta for gitt at en bedring av foreldrefunksjonene er kongruent med barnets behov imøtekommes bedre. Likevel synes tiltaket å være lovende ved å dokumentere hvilket behov foreldre som har barn under omsorg har for emosjonell og praktisk støtte, og hvordan likemannsarbeid og støtte fra fagfolk kan være et viktig hjelpemiddel til å styrke foreldrenes opplevelse av mestring i situasjonen. Deltakelse i gruppen syntes å gi foreldrene en form for trygghet som de trengte for å komme videre i livene sine (Frame, Conley og Berrick 2006).

---

¹⁰ Evalueringen baserte seg på individuelle – og gruppeintervjuer med foreldrene, deltakende observasjon av gruppeprosessen og intervjuer med foreldrenes kontaktpersoner i hjelpeapparatet.

Dialogmøter

Det har vært gjort flere forsøk med å utvikle ulike former for gruppetilbud til foreldre som er fratatt omsorgen for barna sine. I Bergen ble det i 1994 gjennomført fem seminarer der foreldre, fosterforeldre, saksbehandlere og tilsynsførere møttes for å utveksle erfaringer og diskutere ulike sider ved fosterhjemsoppholdet (Havik og Røed 1995). Formålet med prosjektet var å utforske ulike erfaringer og synspunkter på fosterhjemsarbeidet og innhenting av informasjonen gjennom dialog med de ulike aktørene.

Seminarene ble vurdert positivt av de ulike partene. Møtene ga deltakerne anledning til å bli kjent med hverandre og til å vise hverandre respekt gjennom gjensidig informasjons- og meningsutveksling. De mente at fellesmøter mellom barneverntjenesten, fosterforeldrene og foreldrene var viktige slik at de kan lære av hverandres erfaringer. Møtene ble beskrevet som opplysende og løsningsorientert, fremfor konfronterende og konfliktorientert, og at de bidro til utvikling av ny kunnskap og forståelse. Informasjonen ble også opplevd og forstått på en annen og bedre måte enn de var vant med fordi den ble gitt av aktørene selv og i dialog, og i en situasjon der den enkelte deltaker viste respekt for hverandre.

I 1998 ble det gjort forsøk i tre kommuner der ansatte fra barnevernet, og ungdommer var samlet for erfaringsutveksling (Follesø 1998). Poenget med disse møtene var å utvikle innsikt og ny kunnskap gjennom dialog og erfaringsutveksling. Erfaringene fra dialogmøtene var positive, og de ga barnevernet verdifull informasjon om hvordan foreldrene opplevde barnevernet.

Tenk over:

- Hvordan beskriver foreldrene sitt sosiale nettverk?
- Er det aktuelt å tegne et nettverkskart?
- Har de behov for hjelp til å utvide eller utvikle nettverket sitt?
- Kan familieråd benyttes til å reetablere brutte relasjoner med familie, venner og andre personer som kan være foreldrenes støttespillere i tiden fremover?
- Finnes det en støttegruppe som foreldrene kan henvises til?

- Kan det være aktuelt å etablere en støttegruppe selv, eventuelt i samarbeid med andre kommuner/bydeler/Bufetat/Frivillige organisasjoner?

7.5 Oppfølging av foreldre fra institusjoner hvor barna er plassert

Flere institusjoner for barn og unge har utviklet rutiner for oppfølging av foreldre, og det legges stor vekt på å få til et godt samarbeid med barnas foreldre. De ansatte på institusjonene opplever at de ofte lykkes med å få til en dialog med foreldrene, selv om foreldrene er uenige i omsorgsovertakelsen og ofte i konflikt med saksbehandler. Det kan være ulike forklaringer på dette. Mye tyder på at foreldrene ikke opplever de ansatte ved institusjonene som en like stor trussel som fosterforeldrene. Målet for kontakten er i første rekke å innhente informasjon om barnet, og at kontakt med foreldrene kan bedre hverdagen til barnet.

Oppfølging av foreldre ved ungdomshjem og familiesentre

I kartleggingsarbeidet (jfr pkt 1.2) kom vi i kontakt med flere ungdomshjem og familiesentre som arbeider systematisk med oppfølging av foreldrene når barna er innlagt. Riksrevisjonens gjennomgang av barnevernet i 2003 konkluderte også med at oppfølgingsrutinene for foreldrene er bedre for barn som bor på institusjon enn de som bor i fosterhjem. I det følgende beskrives kort rutiner som finnes ved enkelte ungdomshjem og familiesentre og som beskriver familiearbeidet de utfører.

Før inntak og innflytting arrangeres det som oftest et inntaksmøte med barn/ungdom og familie, og familien blir på forhånd avlagt besøk hjemme. På bakgrunn av denne kontakten utvikles det mål for og innholdet av familiearbeidet. Den individuelle planen for familiearbeidet skal nedfelles i handlingsplanen. Foreldrene inviteres til å delta på ansvarsgruppemøtene. De motiveres også til å komme på familiesamlinger, der dette finnes, og foreldrene inviteres til å komme på besøk i avdelingen. Bruk av genogram og nettverkskart kan være nyttige verktøy for å få oversikt over familieforholdene.

I arbeidsfasen kan foreldre og foresatte inviteres til å delta på nettverksmøter og foreldresamlinger. Evaluering og utvikling av samværsavtalen får ofte mye oppmerksomhet,

og for øvrig oppfølgingen av den individuelle planen for familiearbeidet. Oppmerksomheten rettes også mot utflytting.

I utflyttingsfasen skal det foreligge en plan for hva som skal skje. Roller og funksjoner må avklares i det videre arbeidet. Ansatte ved institusjonen skal være tilgjengelige for foreldre i en tidsbegrenset periode.

Enkelte institusjoner har ansatt en egen familiekonsulent, og som skal sikre fremdriften av familiearbeidet. Innholdet i stillingen varierer, men målet er som oftest å utvikle et samarbeid om et felles prosjekt om å hjelpe barnet og familien til en bedre tilværelse. Familiearbeidet bygger på en tro på at de fleste foreldre er sentrale personer i barnas liv og at de ønsker å være aktive deltakere. Familiekonsulentene skal ha jevnlig samtaler med foreldrene og sikre at familiearbeidet, som er nedfelt i planene, evalueres og følges opp. Familiekonsulenten deltar på ansvarsgruppemøter, og de følger opp samarbeidet med familie og nettverk. Ofte er konsulentene en brobygger mellom foreldre og andre deler av hjelpeapparatet. Mye av arbeidet består av å gi emosjonell støtte og hjelp til den enkelte familie og i vanskelige livssituasjoner. De kan også tilby foreldrene hjelp i arbeidet med egenutvikling og klargjøring av foreldreskapet. Innsatsen dreier seg ofte om å evaluere og utvikle samværsplaner, samt å samarbeide med det lokale hjelpeapparatet.

Ved enkelte institusjoner forsøkes det nå ut en institusjonsbasert omsorgs- og oppvekstmodell som inkluderer familien, blant annet ved Heggeli barnehjem, Kirkens Bymisjon, i Oslo. Bakgrunnen for tiltaket er en erkjennelse av at foreldrene trenger en mer systematisk oppfølging når barna er plassert på institusjon. Mange barn under omsorg beholder et nært forhold til sin familie under barnevernkarrieren. Ofte vender barna tilbake til familien når de er blitt voksne og skrevet ut av barnevernets omsorg. Fra institusjonens side har de erfart at det ikke er tilstrekkelig å behandle en person i familier med omsorgssvikt, men at hele familien må integreres i arbeidet. Målet med arbeidet er å utvikle en institusjonsbasert omsorgs- og oppvekstmodell som inkluderer familie i et "delt foreldreskap", utvikle metoder for å optimalisere familierelasjoner rundt barnet som er plassert og hjelpe foreldre til å være gode deltidsforeldre. De forsøker å utvikle en modell for oppfølgingen av barnet der foreldrene er inkludert.

Ved Heggeli barnehjem forsøkes ut systematisk samtaleterapi, sporadiske samtaler knyttet til hendelser og milepæler, indirekte kontakt gjennom telefon og e-post og enveiskommunikasjon /informasjon til personer som ikke vil eller skal ha kontakt. En av ideene bak arbeidet er å utforske betydningen av delt foreldreskap om samarbeidet mellom foreldre og barnehjem, men også mellom foreldre og fosterforeldre. Gjennom deltakelse i Foreldrestøtten får de ansatte innsikt i foreldrenes ønsker om støttetiltak, samtidig som de får en bredere forståelse av deres situasjon. I de tilfellene hvor barna plasseres i fosterhjem, kan institusjonen også følge opp fosterforeldrene. I veiledningen av fosterforeldre forsøker de å være mer bevisste på betydningen av relasjonen til foreldrene, men de har også økt fokus på familien i møter med samarbeidende instanser.

En foreløpig oppsummering av erfaringene fra samarbeidet med foreldrene¹¹, viser at arbeidet er av betydning. Foreldrene har behov for å kunne snakke med noen om sin sorg og fortvilelse og at noen kan lytte til deres livshistorier. Etter hvert synes innholdet i samtalene å endre seg i form, og de blir mer konstruktive og fremtidsrettet. Ikke minst føler foreldrene seg møtt med respekt. De ansatte opplever at det er av betydning for barna at fagfolkene er opptatt av og bryr seg om foreldrene. På denne måten får barna informasjon om hvordan det går med foreldrene, og de opplever at barna blir roligere. Fra institusjonens side håper de på at oppfølgingen av foreldrene kan bedre kvaliteten på samværene, at innholdet i samværene har fokus på barna og hva de kan gjøre sammen, fremfor at foreldrene skal dele sin sorg og frustrasjoner med barna.

I Danmark er det opprettet nærmiljøinstitusjoner for barn og unge som er under omsorg. Disse er lokalisert i barnas eget nærmiljø. Et mål med nærmiljøinstitusjonene har vært å unngå at barna skal bli isolert. De skal kunne bevare sin kontakt med sitt opprinnelige oppvekstmiljø mens de er under omsorg. Barna skal kunne fortsette i den samme barnehage, skole og fritidsklubb selv etter at de må flytte ut av hjemmet, og foreldrene skal få en bedre anledning til å bevare kontakten med barnet. I stedet for at barna skal fjernes fra hele sitt nærmiljø og skilles fra foreldrene, legges det opp til at barna skal ha nær kontakt med foreldrene mens de bor på institusjon. Uavhengig av familiens forhistorie og aktuelle livssituasjon, er foreldrene betydningsfulle for barna (Schwartz 2007:17).

---

¹¹ Deltakelse på et oppsummeringsmøte om prosjekterfaringer ved Heggeli barnehjem 29.2.08

Det er ikke uvanlig at barn som kommer under offentlig omsorg må flytte langt vekk fra hjemmet og sitt miljø. Familien blir skilt, og det kan være vanskelig å ta fatt på de problemer som var årsaken til omsorgsovertakelsen. Nærmiljøinstitusjonene går den motsatte veien, og representerer et tilbud til familiene som bor i nærheten. Dette gir fagfolkene en anledning til å arbeide med problemene der hvor de oppstår, nemlig i familien og i nærmiljøet. Målet er å bringe familien sammen igjen, fremfor å atskille den. Tanken er at barn og foreldre skal få hjelp til å klare hverdagen sammen. Foreldrene gis anledning til å være med i behandlingsforløpet, og de kan ofte komme på besøk på institusjonen for å være sammen med barna sine og for å snakke med fagfolkene. Likeledes er deres søsken, besteforeldre, klassekamerater og andre som barnet kjenner godt, velkommen på besøk. Det legges opp til at foreldre og barn forblir viktige personer i hverandres liv, og foreldrene er fortsatt ansvarlige for å gi omsorg til barna i så stort omfang som de makter (Schwartz 2007:97). I de tilfellene der barna blir plassert i fosterhjem, er det ansatte ved institusjonen som rekrutterer og står for opplæringen av fosterforeldrene. De ansatte fører tilsyn med barnet i fosterfamilien, og skal medvirke til å skape et samarbeid mellom foreldrene og fosterforeldrene. Dette kan bety at nærmiljøinstitusjonene følger opp barn og foreldre over lange perioder av deres liv.

Schwartz (2007) har i sitt doktorgradsarbeid i sosialpedagogikk fulgt ni barns opphold ved Solhøy nærmiljøinstitusjon i om lag to år. Hun studerte hvordan de profesjonelle lykkes med å få til samarbeid med barna og deres foreldre, samtidig som de yter en faglig begrunnet ”udviklingsstøtte” til barnas kompliserte hverdagsliv. Hun har samlet inn data ved bruk av deltakende observasjon, samt intervjuer med barna, foreldrene og fagfolkene.

Et av temaene til Schwartz er hvordan foreldrene involveres i omsorgen for barna og hvordan de samarbeider med pedagogene i døgninstitusjonens hverdagsliv. Ved institusjonen anses foreldrene som barnas betydningsfulle voksne. De betraktes ikke som ”dårlige foreldre”, men som noen som har det dårlig fordi de befinner seg i en vanskelig livssituasjon. Mange av foreldrene har, i likhet med barna, også bruk for omsorg. Som barnas foresatte deltar de i de fleste beslutningene som gjelder barna deres, men det kan også være perioder hvor foreldrene ikke makter å delta aktivt. Pedagogikken bygger på en forståelse av foreldre og barn i de fleste tilfeller har en stor betydning for hverandre, uavhengig av om barnet skal flytte hjem eller ikke. Foreldresamarbeidet står sentralt i arbeidet, og det legges stor vekt på barn og foreldres muligheter for å være sammen, selv om familien har alvorlige problemer. De fleste av barna er også på regelmessige besøk i hjemmet. Foreldrene oppfordres til å være med på

besøk hos legen og i foreldresamtaler på skolen eller i barnehagen, innkjøp av klær osv, men det er ikke alltid at de makter å være med. Foreldrene blir kontaktet når barna er syke, og de blir invitert til å komme og passe på dem. Institusjonen gir også foreldrene anledning til å delta i et sosialt fellesskap, for eksempel ved at de kan delta i de praktiske gjøremålene knyttet til omsorgen for barnet, for eksempel opprydding på rommet og tilstedeværelse ved leggetid.

I de fleste tilfellene er foreldrene daglig i kontakt med barna, enten ved besøk eller via telefon. Pedagogikken bygger på en ide om at omsorgen for barna utvikles gjennom omsorgen for deres foreldre, og at barnas trygghet ved institusjonen ofte er avhengig av om foreldrene føler seg velkommen og anerkjent. De har erfart at barna er tynget av bekymring for foreldrenes livssituasjon, og at barnas trivsel er avhengig av om barna opplever at det er noen som tar vare på foreldrene. Foreldrene kommer jevnlig til samtaler på institusjonen med pedagoger eller sosialarbeidere hvor de diskuterer deres rolle som foreldre, om problemer i livssituasjonen og om familiens fremtid, sammen eller hver for seg. De mottar ofte hjelp til å ordne praktiske og økonomiske problemer. Dette er samtaler som ikke betegnes som terapi, men som omsorg for foreldre i vanskelige livssituasjoner, og som kommer barna til gode i form av foreldrenes tillit til institusjonen. Intervjuene med foreldrene viste at deres mulighet for å bli involvert i omsorgen for deres barn økte deres opplevelse av å bli respektert og anerkjent.

Kontakten med foreldrene kan også være utfordrende. Barna kan ringe hjem når de vil, og på denne måten takler de savnet av foreldrene. Samtalene gleder og trøster, men det kan også vekke mange følelser og kan skape savn og sinne. Hvis barna ønsker det, tilbyr de ansatte å ringe foreldrene opp på forhånd. Hvis foreldrene er beruset, velger barna ofte ikke å snakke med foreldrene. Selv om det er mye usikkerhet knyttet til kontakten med foreldrene, gir barna i denne undersøkelsen gir klart uttrykk for at kontakten med foreldrene betyr mye for dem. Det er av betydning at foreldrekontakten skjer i omgivelser hvor barna føler seg trygge. Barna trenger at andre voksne hjelper dem nå følelsene overfor foreldrene er ambivalente. Institusjonen kan for noen fungere som en del av familiens nettverk og gjør det mulig for barn å møte deres foreldre, selv om familien er i en krise og under oppløsning.

Noen av foreldrene mente at oppdragelsen av barna på institusjonen var for løs, for eksempel at toleransen for rot på rommet var for stor. Andre var utilfredse med at lekselesningen fant

sted for sent på kvelden. Miljøarbeiderne mente at noen av foreldrene var for strenge og at de straffet barna for mye, mens de selv er mer opptatt av å skape trivsel.

Gjennom deltakelse i institusjonens hverdagsliv kunne foreldrene opprettholde deres foreldreskap, noe som barna oppga var viktig for dem. Barna hadde mange personer som var betydningsfulle for dem, men som ofte var fordelt i adskilte verdener som følge av familiens konfliktfylte livssituasjon. Institusjonen kan derfor fungere som en felles møteplass og skape større sammenheng i barnets liv fordi den støtter familien til å være sammen til tross for konflikter.

Barnas kontakt med deres foreldre er et omdiskutert spørsmål i forskning og blant praktikere, og konklusjonene er ikke entydige. Schwartz (2007:204) viser at mulighetene for en god kontakt er avhengig av mange ulike forhold, blant annet hvordan profesjonelle legger til rette for foreldrenes deltakelse i omsorgen for og samværet med deres barn. Hun mener at det er viktig å vise forståelse for foreldrenes livssituasjon, og det er gjennom en slik tilnærming de kan lykkes med å få til et samarbeid. Det skjer ofte og raske endringer i familienes liv. Ved Solhøj ser de det som viktig å følge med i foreldrenes liv, og dette er en forutsetning for å skape kontinuitet og mening i barnas liv. Fagfolkene må derfor forholde seg til foreldrene på en fleksibel måte. Ved Solhøj er det ikke et spørsmål om enten eller, men heller hvordan og med hvilken støtte kontakten mellom barn og foreldre skal være. Institusjonen skal bidra til å binde sammen barnets nettverk, fremfor å atskille det. Ved å involvere foreldrene i et samarbeid om omsorgen for barna, får fagfolkene en anledning til å følge barnas liv på tvers av institusjonen og hjemmet, noe de ser som en forutsetning for å tilrettelegge for en fleksibel og helhetlig støtte.

7.6 Familiearbeid når barn og unge trenger behandling - MultifunC

Familiearbeid inngår som regel som en del av behandlingsopplegget for barn og unge med atferdsvansker (§§ 4-24 og 4-26). Et av disse tiltakene er ”Multifunksjonell behandling i institusjon og nærmiljø” (MultifunC) som er et behandlingstiltak for ungdom med alvorlige atferdsvansker. I dette avsnittet beskrives MultifunC fordi familiearbeidet ofte baserer seg på Parental Management Training (PMT).

MultifunC er rettet mot ungdom mellom 14 – 18 år med alvorlige atferdsvansker som ikke kan nyttiggjøre seg hjemmebaserte tiltak, og som viser problemer innen flere områder som atferd, skole, relasjoner til jevnaldrende og familie. Modellen bygger på sosialøkologisk systemteori, empirisk forskning om årsaker til atferdsvansker, systemisk familierapi og kognitiv atferdsmodifikasjon. Atferdsproblemene forstås som et resultat av risikofaktorer ved ungdommen og ungdommens omgivelser og behandlingen rettes derfor mot både ungdommen selv, men også familie, relasjoner til jevnaldrende, skole (Andreassen 2005). Modellen er ikke aktuell for behandling av problemområder som ikke er relatert til atferdsvansker.

Behandlingstiltaket består av et opphold på institusjon i om lag seks måneder og hvor ungdommene følges opp like lenge etter utflytting fra institusjon. Planlegging og konkretisering av mål for behandlingsopplegget utvikles i samarbeid med ungdom, familie, og innsøkende innstans. For enkelte ungdommer er det ikke aktuelt å vende tilbake til sine familier etter avsluttet institusjonsopphold. Dersom det planlegges flytting til fosterhjem, kan fosterforeldre få samme oppfølging som foreldre ellers ville fått. Behandlingen på institusjon er rettet mot forandring av atferd, trening i sosiale ferdigheter og påvirkning av holdninger til rus og kriminalitet, og metodene er strukturerte og basert på kognitiv atferdsteori og sosial læringsteori.

Behandlingsmodellen er utviklet som et norsk-svensk samarbeidsprosjekt finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet (Norge), Statens Institusjonsstyrelse og Institutet för utveckling av Metoder i Socialt arbete (Sverige). De norske tiltakene er lokalisert i Ås, Bergen, Sandefjord, Stjørdal og Tromsø, og inntak av ungdommer til institusjonene startet høsten 2005 – våren 2006 (Andreassen 2003).

Foreldrene vurderes som viktige personer for ungdommene og skal involveres i forandringsarbeidet. Ofte vil de selv ha behov for hjelp til forandring av foreldrestrategi for å bedre ungdommens atferd. Et oppfølgingsteam støtter foreldrene i etablering av samarbeidsrutiner med instanser som skole og barnevern, og de ivaretar kontakt med foreldre ved telefon og hjemmebesøk til faste avtaler. Foreldrene har til enhver tid anledning til å ta kontakt med oppfølgingsteamet for å drøfte problemer.

Behandlingsmodellen er utviklet på bakgrunn av internasjonal forskning og som har gjort det mulig å beskrive den meste effektive behandlingsmetoden for ungdommer med antisosial

atferd i institusjon. Utviklingen av behandlingsmodellen er således forskningsbasert, men det foreligger ikke forskningsresultater om effekten av modellen i norsk sammenheng. Dette har sammenheng med at selve utprøvingen av modellen er kommet for kort, men det er lagt opp til en evalueringstudie som har til hensikt å undersøke modellens evne til å påvirke forandring av atferdsproblemer.

7.7 Undervisningsopplegg for foreldre med barn i fosterhjem

Ved langvarige plasseringer kan formålet med oppfølgingen være å legge til rette for at samværet mellom barnet og foreldrene skal gjennomføres på en best mulig måte. Foreldrene kan ha behov for hjelp til å utforme sin nye foreldrerolle. En måte å imøtekomme disse behovene på er å tilby foreldrene et kurs om det å være foreldre med barn under omsorg.

I en avhandling om slektsplasseringer i barnevernet, anbefaler Holtan (2002) at foreldre bør få tilbud om kurs på linje med tilbudene som fosterforeldre gjør. De trenger ofte hjelp som kan gjøre dem i stand til å mestre ansvaret ved å være foreldre uten omsorgsansvar. Det er mange sider ved situasjonen som foreldrene kan oppleve som vanskelige, blant annet gjennomføring av samvær, grensesetting, å uttrykke sin mening overfor fosterforeldrene, hva de skal fortelle barnet om eget liv. Mange foreldre strever med sitt ansvar, med skyldfølelse og de har sjelden noen i samme situasjon som de kan dele sine erfaringer med. Å oppgi omsorg, oppleves som et nederlag som griper sterkt inn i foreldrenes opplevelse av egenverdi, en følelse som kan hindre dem i å forsone seg med situasjonen.

I november 2006 arrangerte fosterhjemstjenesten ved Barne-, ungdoms- og familieetaten i Region Sør et kurs for foreldre med barn i fosterhjem. I alt seks mødre og tre fedre deltok på kurset. Kurset gikk over tre kveldssamlinger og en helgesamling. Kurset er bygd opp etter mange av de samme prinsippene, metodene og temaene som gjelder for PRIDE-opplæringen av fosterforeldre. Kurset gjennomføres av to kursledere, en erfaren barnevernsarbeider og en erfaren forelder. Temaene på kurset var blant annet å være foreldre uten daglig omsorg, hvordan de skulle takle vanskelige følelser, barneoppdragelse, samarbeid og håndtering av at barnet skal ha to familier. Evalueringen viste at foreldrene hadde et stort behov for informasjon, blant annet lurte de på: Hvilke rettigheter har foreldre uten daglig omsorg? Kan de kreve å være med i en ansvarsgruppe? Hva legges i begrepet barnets behov for tilknytning

ved en omsorgsovertakelse? Hvorfor blir foreldrene behandlet som motstandere? Hva skjer når fosterforeldre ikke vil samarbeide? Hva skjer når barna fyller 18 år? Foreldrene evaluerte kurset positivt, og de ønsket å fortsette med å treffe hverandre (Angel 2007).

Fosterhjemstjenesten i Region Sør har fortsatt med å tilby kurs for foreldre med barn i fosterhjem.

I Enköping kommune i Sverige ble det arrangert et kurs for foreldre med barn under omsorg i 2006¹². De hadde i alt 46 barn plassert i fosterhjem eller på institusjon. Barneverntjenesten inviterte 17 foreldre til et første informasjonsmøte. I alt seks foreldre kom, og kurset ble arrangert som en studiesirkel for foreldrene. I tillegg var tre gruppeledere med. Tiltaket bar mer preg av å være en erfaringsutveksling enn et kurs. Deltakerne møttes en gang per uke i syv uker. Temaet på møtene var:

1. Introduksjon – presentasjon av deltakerne, utvikling av en samarbeidskontrakt
2. Visning av film, om foreldrerollen, om å være foreldre på avstand
3. Samvær med barna, hvordan kan barn og foreldre få egen tid sammen?
4. Hvordan er det å være barn som vokser opp i fosterhjem?
5. Barn, foreldre, fosterhjem; om organiseringen av barneverntjenesten. Foreldres rettigheter og plikter. Mange av foreldrene etterlyste mer informasjon.
6. Hvordan skal rollen som foreldre være hvis barnet flytter hjem?
7. Avslutning, erfaringer og evaluering. Andre behov

Det finnes ikke en systematisk evaluering av tilbudet i Enköping, annet enn at saksbehandlerne beskrev kurset som vellykket. Foreldrene var glade for å møte andre foreldre i samme situasjon, og de ansatte opplevde at de hadde mye å lære av foreldrenes erfaringer.

7.8 Interesseorganisasjoner for foreldre

Mange foreldre trenger et sted å henvende seg for å få hjelp til å takle situasjonen og for å få hjelp av andre. Flere etterlyser en interesseforening for foreldre med barn under omsorg. Ofte

---

¹² Muntlig orientering v/Margareta Nilsson, Enköping kommune på seminar ved Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 19. november 2007.

har slike interesseorganisasjoner et tosidig mål om å gi råd og veiledning til den enkelte og om å være en pådriver for påvirkning i utformingen av politikk og tjenester. I dag er det kun barna i kontakt med barnevernet som har sin egen interesseorganisasjon, Landsforeningen for barnevernbarn. Landsforeningen har for øvrig også vært opptatt av at foreldre til barn under omsorg skal få en bedre oppfølging. Både Landsforeningen for barneverns barn og Barneombudet ser at foreldrene har behov for en interesseorganisasjon¹³ .

I august 1991 ble det etablert en forening for foreldre i kontakt med barnevernet (NOU 2000:12). Denne het ”Foreningen for foreldres rettigheter” (LFFR) og ble dannet av foreldre som hadde fått barna sine plassert av barnevernet. LFFR så som sin viktigste rolle å gi støtte i de situasjoner der en familie kom i konflikt med barnevernet (Paulsen 1993). Foreningen ble nedlagt etter kort tid, blant annet som følge av interne konflikter. På slutten av 1990-tallet ble foreningen ”Det Norske Familievern” etablert (Ingerslev 1999). Dette var en forening som stod for en ensidig kritikk av barnevernet, også denne foreningen fikk en kort levetid.

Det er i senere år gjort flere forsøk på å organisere interesse- og støttegrupper for foreldre som har blitt fratatt omsorgen for barna sine, men organisasjonene har ofte hatt et kortvarig liv, og de har i begrenset grad nådd fram til offentligheten. ”Foreningen for foreldre med barn i fosterhjem” (FABAFO) ble startet høsten 2002 med hjelp fra Norsk Fosterhjemsforening. Etableringen av FABAFO ble mottatt av fagfolk som et velkomment bidrag til organisering. Driften ble lagt på is fordi organisasjonen ikke fikk støtte til drift, og de sentrale personene i organisasjonen ble utslitt. FABAFO er et eksempel på delvis profesjonelt igangsatt brukermedvirkning som ble nedlagt, blant annet i mangel på økonomisk støtte til drift av organisasjonen.

Det finnes i dag ulike nettsteder som for foreldre og familier som har kontakt med barnevernet. Et av disse er ”BarnasRett”. Bak nettstedet finnes flere personer med variert faglig bakgrunn på ulike områder relatert til barn og familie. Foreningens nettsted har mye informasjon om barnevernet, om lovgivning og om barn og foreldres rettigheter. Den bistår enkeltpersoner som er i konflikt med barnevernet, blant annet gjennom aksjoner og kontakt med politikere og presse. De har valgt kontroversielle virkemidler, blant annet har

---

¹³ Møte hos Barneombudet 24. februar 2009 hvor Barneombudet, Landsforeningen for barnevernsbarn og undertegnede var til stede og drøftet ulike behov som kan støtte opp om foreldre som har plassert barn utenfor hjemmet.

foreningens nettsted utgitt en omstridt liste med konkret informasjon om hvilke profesjonelle utøvere foreningen mener foreldre i kontakt med barnevernet bør holde seg unna. Slike virkemidler kan øke motsetningene mellom foreningen og barnevernet.

Et liknende nettsted heter ”Redd Barna Våre”. Det står lite om hva som er formålet med foreningen, men nettstedet har lagt ut en god del informasjon og inneholder mange leserinnlegg som ensidig kritiserer barnevernet. Formålet med nettstedet er å få nedlagt dagens barnevern, noe som neppe bidrar til å øke samarbeidet med myndighetene. Et nystartet nettsted er ”Gruppe for et bedre barnevern”. Gruppen har som mål å være en pådriver for endringer av barnevernet og en støttegruppe.

Det er lite som har vært skrevet om norske støttegrupper for foreldre i kontakt med barnevernet. Støttegruppene har vært og er av svært ulik karakter. Mens noen av dem har hatt som mål å artikulere foreldrenes interesser og å fungere som pressgruppe, har andre fungert mer som selvhjelpsgrupper der deltakerne har fått anledning til å møte andre med de samme problemene. Enkelte har forsøkt å ivareta både behovet for økt innflytelse og selvhjelp. Andre har hovedfokus på å bruke gruppen som terapeutisk virkemiddel for å hjelpe foreldre fylt av sorg, sinne og hjelpsløshet. Ulike mål og funksjoner kan ha sammenheng med hvordan og av hvem gruppene har vært initiert av.

I Danmark ble det allerede i 1969 stiftet en interesseorganisasjon for foreldre som har barn under omsorg, ”ForældreLANDSforeningen” (FBU). Denne har som formål å samle, støtte og gi råd til blant annet foreldre med barn plassert utenfor hjemmet, og aktivitetene er kursvirksomhet, aktiviteter og samtalegrupper.

I Barnbyn Skå ble det i 1981 etablert en interesseforening for foreldre som hadde opplevd omsorgsovertakelser med tvang. Foreningen kalles ”Riksförbundet för Familjers Rättigheter” (RFFR) og har som mål å ”väcka opinion, medverka till att sprida kunskap i fråga om vikten av att ta tillvara barnens naturliga nätverk” (<http://www.rffr.se/stadgar.htm>). RFFR ønsker å styrke barn og foreldres rett til kontakt med hverandre og barnets kontakt med øvrige slektninger. Foreningen skal ut fra barnets perspektiv ivareta familiers interesse i saker med omsorgsovertakelse, og skal gi støtte og råd til familier i slike situasjoner. RFFR har mottatt driftsmidler av Socialstyrelsen i Sverige.

I Storbritannia ble "Family Rights Group" (FRG) etablert i 1974" to provide advice and support for families whose children are involved with social service". Family Rights Group er finansiert gjennom veldedighet. Family Rights Group arbeider for å endre lovverket, politikken og praksis, og legger stor vekt på betydningen av både individuell og kollektiv brukermedvirkning og at medvirkningen skal gi resultater. Målene med FRG er:

- To promote full participation by families in planning and decision making about their own children;
- To promote full participation by service users and potential service users in the design, delivery and evaluation of local child and family welfare services;
- To develop and improve practices by lawyers, social workers and other relevant groups; and
- To campaign for improvements in relevant policy and legislation

<http://www.frg.org.uk>

Family Rights Group arbeider for å endre lovverket, politikken og praksis og skriver:

Family Rights Group knows that what the adults in a family want and need will not always be the same as what the children want or need. But we also know that parents usually want what is best for their children. We are campaigning for families who use and need services to be placed at the heart of planning and delivering services. We want to see duties on local authorities to:

- Fully include families in making decisions about their children
- Take into account the views of all sections of the community
- Ensure that planning groups are representative of the local community, and always include service users
- Pay service users who sit on planning groups or committees
- Show how they take account of families' views and how these views lead to changes in services

<http://www.frg.org.uk>

Family Rights Group legger stor vekt på både individuell og kollektiv brukermedvirkning og at medvirkningen skal gi resultater. Det er dessuten FRG som har stått for innføringen av familierådsmodellen i barneverntjenesten i England.

Det finnes interesseorganisasjoner som kan være aktuelle for foreldrene å ta kontakt med, for eksempel ADHD-foreningen, Funksjonshemmedes fellesorganisasjon, Morild, IKS, Krisesenteret, LMS, Mental Helse, Taperforeningen, Voksne for barn, Rådet for psykisk helse, Angstringen, Nettros (spiseforstyrrelser), Anonyme Alkoholikere, Anonyme Narkomane, Blå Kors, Handikappede barns foreldreforening, Norsk Foreldrelag for funksjonshemmede, Dysleksiforbundet, Landsforeningen for pårørende innen psykiatrien, Landsforeningen for voldsofre, Landsforeningen for barnevernsbarn med flere.

7.9 Forskningens betydning for praksis og videre forskningsbehov

Riksrevisjonen (2003) undersøkelse av oppfølging og tilsyn i barnevernet konkluderte med at kommunenes barneverntjeneste har mangelfulle rutiner for oppfølging av foreldre til barn som plasseres i fosterhjem eller institusjon. Videre dokumenterte Riksrevisjonens at foreldre som har barn plassert på institusjon får en mer systematisk og tettere oppfølging enn ved en fosterhjemsplassing. Kartleggingen som ligger til grunn for denne statusrapporten, bekrefter Riksrevisjonens funn. Flere av institusjonene vi har vært i kontakt med har utarbeidet skriftlige retningslinjer for hvordan familiearbeidet skal drives. Vi har ikke lyktes i å finne frem til tilsvarende skriftlige rutiner i den kommunale barneverntjenesten.

Mangel på rutiner for oppfølgingsarbeidet kan svekke mulighetene for en senere vellykket tilbakeføring til foreldrene, samt arbeidet med å hjelpe foreldrene med å forsone seg med en langvarig plassering av barnet og bedring av foreldrenes levekår.

Generelt vet vi at foreldre i kontakt med barnevernet er tilfredse med tjenesten dersom:

- Den er tilgjengelig og at kontakten med saksbehandler er god.
- Deres egen problemforståelse blir lyttet til.
- De får medvirke i utviklingen av tiltak.
- De får tilstrekkelig med informasjon om rettigheter og hva slags hjelp de kan få.

Arbeidet med oppfølgingen av foreldre etter en plassering, må ta utgangspunkt i disse generelle indikatorene på brukertilfredshet i barnevernet. Foreldrenes erfaringer vil være påvirket av om plasseringen av barnet er et frivillig hjelpetiltak eller en påført

omsorgsovertakelse. Uavhengig av dette vil foreldrenes behov for hjelp ofte være de samme, men det er særlig barnevernets muligheter for å få til et samarbeid med foreldrene som påvirkes av innslaget av tvang og frivillighet.

Selv om mange av studiene er små og ikke bygger på representative utvalg, har de frembrakt viktige kunnskaper. For mange foreldre representerer en plassering av barnet et tap og en krenkelse av deres selvfølelse, og plasseringen kan utløse en psykisk krise. Krisereaksjonen kan forsterkes av foreldrenes følelser av sorg og skam. Foreldrene reagerer forskjellig, men følelser som kaos, sinne og panikk er vanlige. I krisesituasjoner er praktisk hjelp og støtte fra slektninger og venner avgjørende for hvordan krisen blir bearbeidet.

Ved tvangsplasseringer utsettes foreldrene for fordømmende holdninger fra omverdenen fordi de har brutt med verdien av at barn skal vokse opp hos sine foreldre. Foreldrene opplever at personer i sitt private og offentlige nettverk trekker seg tilbake i kontakten med dem, og at de blir overlatt til seg selv. Mange står uten den støtte og hjelp som familie og venner kan tilby i et kriseforløp, og de får ikke bearbeidet krisen og forsonet seg med situasjonen. Vanskelige levekår, samt psykiske problemer og rusproblematikk, bidrar til å gjøre situasjonen enda vanskeligere. I tillegg strever mange foreldre med å avklare innholdet i den nye foreldrerollen. Omfanget av disse problemene hos foreldrene vil variere, men i oppfølgingen av foreldrene må det tas høyde for de spesielle utfordringene som kjennetegner mange av familiene i en slik livssituasjon.

Forskningen som er presentert i denne rapporten viser at mange foreldre opplever at:

- Tilgjengeligheten til barnevernet som vanskelig.
- De stadig må bytte saksbehandler
- De blir overlatt til seg selv etter plasseringen av barnet/ungdommen
- De får en psykisk krise etter plasseringen
- De er usikre på sin nye foreldrerolle
- De mangler informasjon og kunnskaper om plikter og rettigheter
- De blir sosialt ekskludert.
- De trenger hjelp fra ulike instanser.
- De trenger behandling og sosial støtte.

Når foreldre plasserer et barn utenfor hjemmet opplever mange en psykisk krise og de går gjennom ulike faser i denne perioden: Benektning og sinne, depresjon og bevissthet og ansvar (Frame, Conley og Berrick 2006). På bakgrunn av en slik erkjennelse, er det, som tidligere nevnt, utviklet en systematisk tilnærming i oppfølgingen av foreldrene. I denne modellen tilbys foreldrene først terapi. Deretter deltar de på et kurs som handler om hvilke rettigheter og plikter de har som foreldre, og om betydningen av samarbeid. I forlengelsen får de tilbud om å være med i en tidsbegrenset sosial støttegruppe som bygger på en myndiggjørende praksis. I støttegruppen møter foreldrene andre foreldre i samme situasjon som seg selv og gjennom selvhjelp får og gir de sosial støtte til hverandre. Denne modellen fra California krever et stort omfang av saker for å la seg gjennomføre, og den egner seg derfor lite i vanlige norske kommuner. I større kommuner og i barneverntjenester som bygger på interkommunalt samarbeid, kan modellen være aktuell å prøve ut.

Til tross for vanskelighetene med å implementere en slik modell, gir den en indikasjon på hvordan førstelinjetjenesten kan tilpasse oppfølgingen av foreldrene i enkeltsaker. Utvikling av felles rutiner kan også være problematisk fordi målet med plasseringen kan variere, og foreldrenes behov og ønsker vil være forskjellig fra sak til sak. Rekkefølgen på tiltakene trenger ikke å være den samme i alle sakene.

Et forslag til rutiner for oppfølging av foreldre etter en plassering av barnet i fosterhjem eller institusjon:

Før plasseringen:

- Klargjøre målet med plasseringen og innhold og omfang av samvær.
- Tilby foreldrene en støtteperson som kan følge dem under hele prosessen.
- Klargjøre foreldrenes rolle under plasseringen.
- Vektlegging av informasjon, medvirkning og samarbeid.

Kort tid etter plasseringen:

- Innkalle foreldrene til en samtale for å avklare hva foreldrene ønsker og har behov for av hjelp. Trenger foreldrene krisehjelp eller behandling, hjelp til gjennomføring av samvær osv?
- Kartlegging av familiens nettverk.
- Informere foreldrene om rettigheter og plikter.
- Klargjøre barnevernets rolle i den videre oppfølgingen.
- Gjennomgang av tiltaksplanen eller omsorgsplanen.

Barneverntjenestens oppfølgingsansvar kan bestå av:

Formidle kontakt med andre instanser:

- Sørge for at foreldrene får kontakt med tjenester innen psykisk og somatisk helsevern, NAV-kontoret, familievernkontoret, boligkontoret, aktuelle foreldreveiledningsprogrammer (DUA, Marte Meo, PMTO og MST).

Case management:

- Regelmessig kontakt med foreldrene for å følge deres utvikling og gi dem støtte.
- Informere om barnets utvikling og trivsel i fosterhjemmet/institusjonen.
- Informere om barnevernets vurdering av sakens utvikling.
- Planlegging og oppfølging av samvær mellom barn og foreldre.
- Koordinere ulike hjelpeinstanser og delta i arbeidsgruppe.

Tiltaksutvikling:

- Nettverksintervensjon.
- Sosialt gruppearbeid med foreldrene.
- Knytte kontakt med støtte- og selvhjelpsgrupper, kurs for foreldre med barn plassert i fosterhjem eller institusjon, eventuelt etterspørre eller etablere slike tiltak.
- Arrangere dialogmøter for innhenting av foreldrenes brukererfaringer.

En forutsetning for god oppfølging av foreldrene etter en plassering, er en tilgjengelig barneverntjeneste og at foreldrene får kontakt med en saksbehandler de kan samarbeide med, eventuelt får tilbud om å bytte saksbehandler etter plasseringen. Barneverntjenesten plikter å

besøke fosterhjemmet hvor barnet er plassert minst fire ganger i året. Bør foreldrene kunne kreve det samme? Tilbud om en støtteperson til foreldrene bør også utredes nærmere.

Barneverntjenestens oppfølgingsansvar vil påvirkes av faktorer som tjenesten ikke har kontroll over. Begrensningene i arbeidet vil være kommunestørrelse og ressurser barneverntjenesten har til rådighet. I tillegg vil ventelister og kapasitetsproblemer i helsetjenestene, NAV osv, skape problemer i utviklingen av gode tilbud. En mulighet kan være at barneverntjenesten forsøker å inngå generelle avtaler med disse instansene om hvordan foreldrene kan følges opp hvis de vil. Utviklingen av slike avtaler kan bidra til et mer forpliktende samarbeid. Barnevernets ansvar er i første rekke å beskrive behovet for sine samarbeidspartnere og hvor alvorlig situasjonen er for mange av foreldrene.

I norsk barnevern er det foreldrestøttende tiltak som DUA, Marte Meo, PMTO og MST som har vist seg å gi god effekt i utvikling av foreldrekompetanse i saker hvor barna har store atferdsvansker (Kristofersen, Sverdrup, Haaland, Andresen 2007). Disse modellene kan ha en overføringsverdi i saker hvor foreldrene mangler omsorgskompetanse, men dette har i liten grad vært forsket på. Foreldreveiledning kan derfor være aktuelt i sakene hvor barna skal tilbakeføres til hjemmet etter et opphold i fosterhjem eller på institusjon.

Ofte er konfliktene mellom foreldrene og barneverntjenesten knyttet til valg av plasseringssted, samvær, oppfølgingen av foreldrene og tilbakeføring av barnet. Bruk av familieråd har vist seg å være en god beslutningsmodell i slike konfliktfylte fosterhjemssaker (Hyrve og Haug 2008), men det trengs mer forskning på bruk av modellen i slike saker. Bruk av familieråd har også vist seg å være et nyttig hjelpemiddel til å involvere familie og nettverk. Dette gjør modellen aktuell i oppfølgingen av foreldrene fordi mange opplever å bli sosialt isolert. Foreldrene kan, på linje med barnet, trenge støtte og oppfølging fra familie og venner i vanskelige livssituasjoner.

Det vil fortsatt være noen foreldre som ikke ønsker eller makter å samarbeide med barneverntjenesten når ovennevnte tiltak har vært forsøkt, men som fortsatt trenger hjelp. Arbeidet med å etablere en interesseorganisasjon for familier med barn plassert i fosterhjem eller på institusjon må fortsette. Det er tankevekkende at både barnevernbarna (Landsforeningen for barnevernsbarn) og fosterforeldrene (Norsk fosterhjemforening) får offentlig støtte til sine foreninger, mens foreldrene i kontakt med barneverntjenesten ikke får

det. I Norge mangler vi også et støttesenter, tilsvarende Forældrestøtten i København, for foreldre i kontakt med barnevernet. Retten til en støtteperson for foreldrene må også vurderes.

I mangel på en interesseorganisasjon og støttesentre for foreldrene, kan deltakelse i støttegrupper være et sted hvor de kan henvende seg. Slike tilbud bør etableres flere steder i landet fordi de har vist seg å ha god effekt på utvikling av foreldrenes selvfølelse når andre tiltak kommer til kort. Etableringen av flere regionale foreldrekurs i regi av fosterhjemstjenesten i Bufetat bør også vurderes.

Hva er de mest sentrale spørsmålene for forskningen fremover når det gjelder oppfølging av foreldre etter en plassering utenfor hjemmet?

For det første er det behov for forskning som gjør det mulig å skille mellom hvilken form for oppfølging som synes best for hvilke foreldre og under hvilke betingelser. For å få gode svar på slike spørsmål er det behov for metodeutvikling og utprøving av disse i longitudinelle og prospektive studier. For det andre trenger vi kunnskap som kan vise hvordan en god oppfølging av foreldrene kan komme barnet til gode. Det kan dreie seg om å skape bedre oppvekstbetingelser for barnet i fosterhjemmet, men også spørsmål om en bedre oppfølging av foreldrene kan hindre utilsiktede replasseringer etter at barnet har flyttet hjem etter en plassering. For det tredje viser kunnskapsgjennomgangen at vi fortsatt vet for lite om betydningen av samvær mellom barn som er plassert i fosterhjem eller institusjon og deres foreldre.

Forskningsspørsmålene legger i første rekke opp til kvalitative og eksplorerende undersøkelser. Slike studier må kombineres med forskningsdesign som gir grunnlag for å trekke generelle slutninger om hvilke tiltak som fungerer best, for eksempel ved å utvikle nye indikatorer som kan innarbeides i individskjemaet for barnevernstatistikken.

LITTERATURLISTE

- Andenæs, A.(2004). Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? *Nordisk sosialt arbeid*. Vol. 24, nr. 1, 19 - 33.
- Andenæs, A. og K.H. Skollerud (2003). Flytting i offentlig regi. I Elisabeth Backe Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 23 - 43.
- Andersson, G. (1995). *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, G. (1998). Föräldrakontakt och familjetillhörighet ur fosterbarns perspektiv. *Socialvetenskaplig Tidsskrift*, nr. 1, 1998, s. 3-23.
- Andersson, G. (2008). Foster children: a longitudinal study of placements and family relationships. *International Journal of Social Welfare*, 18, 13-26.
- Andreassen, T. (2003). *Behandling av ungdom i institusjoner – hva sier forskningen?* Oslo, Kommuneforlaget.
- Andreassen, T. (2005). Den ”mest effektive” behandlingsmetode i institusjon for ungdom med antisosial atferd. I Schjelderup, L, C. Omre og E. Marthinsen (red.) *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Angel, Bjørn Ø. (2007). *Det vanskelige foreldreskapet*. Skriftserien. Kristiansand, Høgskolen i Agder.
- Backe-Hansen, E. (1993). *Fosterhjemsarbeid*. Oslo, Barnevernets Utviklingssenter, Temahefte nr. 4.
- Backe-Hansen, E. (2001). Morsbilder i barnevernet. *Norges barnevern*, nr. 2, 3 – 14.
- Backe-Hansen, E. (2003a). Andre perspektiver på barnevernets omsorgsarbeid? I E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Backe-Hansen, E. (2003b). Kritisk refleksjon over det biologiske prinsippet. *Norges Barnevern*, 80, nr. 3, 3-15.
- Backe-Hansen, E. (2006). Hvordan virker familieråd. Et internasjonalt perspektiv. I Faclck, S. (red.): *Hva er det med familieråd?* Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Rapport 18/06.
- Brandtzæg, B. A. (2006). *Evalueringsrapport av forsøk med interkommunale barnevern*. Rapport nr. 229, Bø: Telemarksforskning.
- Bunkholdt, V. (2002). Mellom relasjonell kontinuitet og relasjonell stabilitet: Et dilemma for barnevernet. *Norges Barnevern*, 79,2,13-21.
- Bunkholdt, V. (2003). Biologi eller psykologi som grunnlag for beslutninger i barnevernet – hva skal ha størst plass? *Norges Barnevern*. Vol. 80, nr. 1, 15 - 22.
- Bunkholdt, Vi (2004). Samværsrett ved omsorgsovertakelse – Til barnets best eller effektiv hindring av tilbakeføring? *Norges Barnevern*, Vol 81, 29 -35.
- Cameron, G. og S. Birnie-Lefcovitch (2000). Parent Mutual Aid Organizations in Child Welfare Demonstration Project: A Report of Outcomes. *Children and Youth Services Review*. Vol. 22, nr. 6, 421 - 440.
- Cederström, A. (1990). *Fosterbarna anpassning – en relationsproblematik*. Doktorsavhandling. Stockholms Universitet, Peagogiske institutionen.
- Christiansen, K. Ustvedt (1996). Ressursorientert gruppearbeid i barnevernet. I M. Sandbæk og G. Tveiten (red.) *Sammen med familien*. Arbeid og partnerskap med barn og familier. Oslo: Kommuneforlaget.
- Christiansen, T. (2005). PMTO (Parent Management Training – Oregonmodellen) .- en model for positivt samspill mellom barn og foreldre. I L. Schjelderup, C. Omre og E. Marthinsen (red.) *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Christiansen, Ø. og K. Havnen (2003). Plassering utenfor hjemmet – sammenbrudd eller gjennombrudd? I E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Clausen, S.-E. (2000). *Barnevernet i Norge 1990-1997: en longitudinell studie basert på registerdata*. Prosjektrapport nr.7. Oslo, NIBR.
- Clausen, S.-E. og L.B.Kristofersen (2008). *Barnevernsklinter i Norge 1990 – 3005. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA Rapport 3/08.
- Cobb, S. (1976). Social Support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*, 38, 300-314.
- Cohen, S og T.A. Willis (1985): Stress, Social Support, and the buffering Hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98 (2), 310-357.
- Dalgard, O.S. mfl (2006) *Sosiale risikofaktorer, psykisk helse og forebyggende arbeid*. Folkehelseinstituttet. Rapport 2006:2.
- Davidson, L., Chinman, M., Kloos, B., Weingarten, R., Stayner, D., og Tebes, J.K. (1999):. Peer support among individuals with severe mental illness: A review of the evidence. *Clinical Psychology: Science and Practice*, Vol. 6, nr. 2, 165-187.
- Egelund, T. (1997): *Beskyttelse af barndommen. Sosialforvaltningers risikovurdering og indgrep*. København, Hans Retsels Forlag.
- Egelund, T. og S. Andrén Thomsen (2002):. *Tærskler for anbringelse. En vignettundersøgelse om sosialforvaltningernes vurderinger i børnesager*. København: Sosialforskningsinstituttet.
- Egelund, T. og A.-D. Hestbæk (2003). *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet: en forskningsoversigt*. København: Sosialforskningsinstituttet nr. 03:04.
- Egelund, T (2006). *Multisystemisk terapi: En metode med tvilvsomme effekter*. Nordisk sosialt arbeid, Nr 3.
- Ellingsen, I. Tollisen (2006). *Mor uten barn. Oppfølging etter omsorgsovertakelse*. Bodø: Master i Sosialt Arbeid, Høgskolen i Bodø.
- Ericsson, K. (1996). *Barnevern som samfunnsspeil*. Oslo: PAX Forlag A/S
- Fanshel, D. og E.B. Shinn (1978):. *Children in Foster Care*. New York: Columbia University Press.
- Farmer, E. og M. Owen (1995). *Child Protection Practice: Private Risks and Public Remedies*. London, HMSO.
- Farmer, E. (1996). Family Reunification With High Risk Children: Lessons From Research. *Children and Youth Services Review*. Vol. 18, no 4/5. 4003 – 424.
- Featherstone, B. (1999): Taking mothering seriously: the implications for child protection. *Child and Family Social Work*. Vol. 2, 43 - 53.
- Festinger, T. (1996). Going Home and Returning to Foster Care. *Children and Youth Services Review*. Vol. 18, 383 – 402.
- Fossum, S. Og W.-T. Mørch (2005). ”De utrolige årene”: Webster-Strattons foreldre-, barn- og lærerbaserte metode for behandling av små barn med atferdsforstyrrelser. I Schjelderup, L., C. Omre og E. Marthinsen (red.): *Nyere metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Foucault, M. (2002). *Forelesninger om regjering og styringskunst*, Oversatt av I.B. Neumann. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Frame, L., A. Conley og J. Duerr Berrick (2006). The Real Work is What They Do Together: Peer Support and Birth Parent Change, *Families in Society*. Vol. 87, nr. 4, 509 - 520.
- Fransson, E. (2003). Moderskap: En inngang til “det nye livet” – et diskursanalytisk perspektiv. I E. Backe-Hansen (red.) *Barn utenfor hjemmet*. Oslo, Gyldendal Akademisk.

- Gellein, S. (2008). Mamma ruser seg. *Rus og samfunn*. www.rus.no/id/226.0
- Gibbs, J. og R.Thorpe (1975). The natural parent group. *Social Work Today*. Vol. 5. nr. 13, 386 -389.
- Grinde, T. Vogt (1993). *Kunnskapsstatus for barnevernet*. Oslo: Tano forlag
- Grinde, T. Vogt (2000a). Fakta om fylkesnemndene og aktuelle spørsmål. I (Falck, S. og T. Havik) (red.) *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Grinde, T. Vogt (2000b). Rettslig overprøving av fylkesnemndsvedtak. I (Falck, S. og T. Havik) (red.) *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo, Kommuneforlaget.
- Grinde, T. Vogt (2001). Utviklingstrekk og beslutninger i barnevernet. *Norges barnevern*, nr. 2, 15 – 25.
- Halvorsen, A, m fl. (2005). *Systematisk oversikt av forskningsoppsummeringer om effekten av hjemmebaserte tiltak i barnevernet*. Rapport Praxis Sør.
- Haugli, T. (2000). *Samværsrett i barnevernsaker*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugli, T. (2002). Et dilemma for barnevernet. *Norges Barnevern*, 79, 3, 39-43.
- Haugli, T. (2004). Samværsrett ved omsorgsovertakelse – Til barnets beste eller effektiv hindring av tilbakeføring? *Norges Barnevern*, Vol. 81, nr.4, 36-43.
- Haus, I. (2005). Kompetansehevende kurs til foreldre med barn i hjelpetiltak og fosterhjem. *Norges Barnevern*. Vol. 82, nr 3, 11 - 22.
- Havik, T. og P A Røed (1995). *Ett fosterbarn – mange voksne. Erfaringer fra møterekke for foreldre, fosterforeldre, saksbehandlere og tilsynsførere*. Bergen: Barnevernets Kompetansesenter på Vestlandet.
- Havik, T. og E. Backe-Hansen (1998). Kunnskapsstatus for fosterhjemsarbeidet. Barnevernet Utviklingssenter på Vestlandet og NOVA.
- Havik, T. og B. Moldestad (2003). Etter plasseringen: Samvær og samarbeid. I E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Plasseringer i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Havik, T. (2003). Barnets beste – har vi noen holdepunkter. En sammenfatning. *Norges Barnevern*, 80, 4, 14-17.
- Helgeland, I. M. (2007). *Unge med alvorlige atferdsvansker blir voksne. Hvordan kommer de inn i et positivt spor? En oppfølgingsstudie over 15 år*. Dr.polit.-avhandling i pedagogikk. Oslo: Det utdanningsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Oslo.
- Hellesnes, J. (1975). *Sosialisering og teknokrati*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Hennum, N. (2002). *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Rapport 19/02.
- Hessle, S. (1989). Utsatte familjers sociale nettverk. I: Elisabeth Backe-Hansen og Kari Næs (red.). *Bedre Barnevern. Teori og metode i praktisk barnevern*. Oslo: Tano AS
- Hodnekvam, Aud (2002). Ivaretagelse av barns interesser ved plassering i barneverntiltak. *Norges Barnevern*, Vol. 79, nr. 2, s.3-12.
- Hogan, B. E, W. Linden, B. Najarian (2002). Social support interventions. Do they Work? *Clinical Psychology Review*, Vol. 22, 381 - 440.
- Holtan, A. (2002). *Barndom i fosterhjem i egen slekt*. Tromsø, Universitetet i Tromsø, Institutt for sosiologi.
- Holtan, A. og S.H. Eriksen (2006). The brittle attraction: Women deprived of the custody of children. *International Journal of Child and Family Welfare*, Vol. 3, 178 – 191.
- Hyrve, G. og L. Haug (2008). *Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer*. Prosjektrapport. Bufetat region øst.

- Höjer, I. (2007). *Föräldrars roster – hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem. Brukare och forskare samverkar*. STIFTELSEN Allmänna Barnhuset, Skriftserie 2007:2
- Ingerslev, H. (1999). Støttesenter for foreldre i København, et eksempel for norsk barnevern. *Norges Barnevern*. nr. 3, 13 - 22.
- Iversen, A.C., Jacobsen, R., Havik, T., Hysing, M., og K.M. Stormark (2007). Mental health problems among child welfare clients living at home. *Child Care in Practice*, Vol. 13 (4), 387-399.
- Iversen, A.C., T. Havik, R. Jakobsen og K.M. Stormark (2008). Psykiske vansker hos hjemmeboende barn med tiltak fra barnevernet. *Norges Barnevern*. Vol. 85 (1), 3-9.
- Jonassen, W. (1996). Middelklassens barn på vei inn i barnevernet? *Norges barnevern*. nr. 2, 25 – 33.
- Jones, L. (1998). The Social and Family Correlates of Successful Reunification of Children in Foster Care. *Children and Youth Services Review*. Vol. 20, 305 – 323.
- Kapp, S. A. og J. Propp (2002). Client Satisfaction Methods: Input from Parents with Children in Foster Care. *Child and Adolescent Social Work Journal*. Vol. 19, nr. 3, 227 - 245.
- Kapp, S. A. og R. H. Vela (2004). The unheard client: Assessing the satisfaction of parents of children in foster care. *Child and Family Social Work*. Vol. 9, 197 - 206.
- Kjeldsberg, E. og P. Nygren (2004). The prevalence of emotional and behavioural problems in institutionalized childcare clients. *Nordic Journal of Psychiatry*. Vol. 58 (4), 319-325.
- Kristofersen, L., S-E Clausen og W. Jonassen (1996). *Barnevernsbarn i perioden 1990-1993. Analyse av statistikk og barnevernkarrierer*. NIBR-rapport 1996:22. Oslo, NIBR.
- Kristofersen, L. (2003). Barn og unge i fosterhjem i 1990-årene: hvorfor avsluttes tiltakene? I Elisabeth Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal.
- Kristofersen, L. (2005). *Barnevernbarnas helse. Uførhet og dødelighet i perioden 1990-2002*. NIBR-rapport 2005:6. Oslo, NIBR.
- Kristofersen, L. S. Sverdrup, T. Haaland og I.-H. Wang Andresen (2006). *Hjelpetiltak i barnevernet – virker de?* Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. NIBR-rapport 2006:7.
- Larsen, E. (2002). Brukermedvirkning ved en yttergrense. Om barneverntjenestens arbeid med endelige omsorgsplaner for barn i fosterhjem. *Norges Barnevern*, Vol. 4, 22–32.
- Levin, A. E. (1992). Groupwork with Parents in the Family Foster Care System: A Powerful Method of Engagement. *Child Welfare*. Vol. 71, nr. 5, 457 – 473
- Littell, J, M. Popa og B. Forsythe (2005). *Multisystemic Therapy for Social, emotional, and behavioural problems in Youth aged 10-17*, Rapport 05:01, Nordic Cambell Center www.nc2.net.
- Manji, S., S. Maiter og S. Palmer (2005). Community and informal social support for recipients of child protective services. *Children and Youth Services Review*, Vol. 27, 291 - 308.
- Mikkelsen, T, (2005). MST – multisystemisk behandling Fra holdning til handling. I Schjelderup, L, C. Omre og E. Mathinsen (red.). *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget
- Moldestad, B. (2002). Samvær sett fra foreldrenes ståsted – utfordringer for barnevernet. *Norges Barnevern*. Vol. 3, 17 - 28.
- O'Connor, P. (1996). A Support Group for Families who have Children in Care: An Evaluative Case Study. *Children and Society*. Vol. 10, 64 - 76.

- O'Donnell, John M, Waldo E. Johnson Jr, Lisa Easley D'Aunno og Helen L. Thornton (2005). Fathers in Child Welfare: Caseworkers' Perspectives. *Child Welfare*. Vol LXXXIV, nr. 3, 387 - 414.
- Ofstad, K. og R. Skar (1994). *Barnevernloven*. Oslo: Juridisk Forlag.
- Ogden, T. og C.A.Halliday-Boykins (2004): Multisystemic treatment of antisocial adolescents in Norway: Replication of clinical outcomes outside of the US. *Child and adolescent mental health*, Vol. 9, s. 76-82.
- Ogden, T. og K. Amelund-Hagen (2006). Virker MST? Kommentarer til en systematisk forskningsoversikt og meta-analyse av MST. *Nordisk sosialt arbeid*, Vol. 26, nr. 3, s. 222-233.
- Oppedal, M. (2007). Barn og foreldres brukermedvirkning i et juridisk perspektiv. I: Seim, S. og T. Slettebø (red.): *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Oterholm, I. (2008). *Barneverntjenesten arbeid med ettervern*. Diakonhjemmet Høgskole, rapport 1/2008.
- Parton, N. (1998). Risk, Advanced Liberalism and Child Welfare: The Need to Rediscover Uncertainty and Ambiguity. *British Journal of Social Work*. Vol 28, 5-27.
- Paulsen, M. (1993). Vi trenger et foreldrevern! *Norges Barnevern*, nr.1, 4 - 14.
- Petersson, G. (2006). Närvarande mödrar och tillräckligt frånvarande fader. Om socialtjänstens bedömningar av föräldrars omsorg. *Socialvetenskaplig Tidskrift*. Vol. 13, nr. 1, 51 – 65.
- Quinton, D og M. Rutter (1985). Parenting behaviour of mothers raised "in care". I Nicol, A.R. (ed.): *Longitudinal studies in child psychology and psychiatry. Practical lessons from research experience*. Norwich: John Wiley and Sons Ltd, 157-201.
- Sandberg, K.(2003). *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sandbæk, M. og G. Tveiten (red.) 1996. *Sammen med familien. Arbeid i partnerskap med barn og familier*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Sandbæk, M. (2000a). Foreldre som aktører i kontakt med offentlige instanser. *Nordisk sosialt arbeid*, Vol. 3, nr. 2, 101 - 111.
- Sandbæk, M. (2000b). Foreldres vurdering av hjelpetjenester for barn. *Tidsskrift for Velferdsforskning*. Vol. 3, nr. 1, 31 - 44.
- Sandbæk, M. (2003). Verdier og faglige problemstillinger knyttet til det biologiske prinsipp i barnevernet. *Norges Barnevern*, 80, nr. 3, 16-21.
- Scholte, E. M., M. Colton, F. Casas, M. Drakeford, S.Roberts og M. Williams (1999). Perceptions of Stigma and User Involvement in Child and Welfare Services. *British Journal of Social Work*. Vol. 29, 373 - 391.
- Schjelderup, L. og C. Omre (2005). Familieråd – en ny model for beslutninger i barnevernet. I: Schjelderup, L., C. Omre og E. Marhinsen (red.). *Nyere metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Schwartz, I. (2007). *Børneliv på døgninstitution: Socialpædagogik på tværs av børns livssammenhænge*. Syddansk Univsitet: Phd-avhandling.
- Seim, S., T. Slettebø og H. Koht (2007). Hvordan få til brukermedvirkning i barnevernet? I: S. Seim og T. Slettebø (red.) *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Seim, S. (2007). Brukermedvirkning - et fremmeord for barn og ungdom i barnevernet i Seim, S. og T. Slettebø, *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget,
- Selvik, B. og H. Havnås (2006). Å miste omsorgen for barn. *Embla*. nr. 7, 14 – 16.
- Skilbred, D. (2005). Marte Meo-metoden. I Schjelderup, L, C. Omre og E. Marthinsen (red.) *Nyere metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Skivenes, M. (2003). Et innlegg mot det biologiske prinsipp i barneverntjenesten. *Norges Barnevern*, 80,1, 23-26.
- Slettebø, T. og S. Seim (2001). Brukermedvirkningens kår under nye rammebetingelser i barnevernet. I M. Sandbæk (red.): *Fra mottaker til aktør. Brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 129 - 151.
- Slettebø, T. (2004). Brukergruppa – et møtested for samtaler mellom biologiske foreldre, fosterforeldre, ansatte i barnevernet og andre inviterte. «*Fosterhjemskontakt*» *Tidsskrift for fosterhjemsarbeid*, Vol. 4, 12 - 14.
- Slettebø, T. (2007). Medvirkning gjennom samhandling. I Seim, Sissel og Tor Slettebø (red.): *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Slettebø, T. (2008). Foreldres medbestemmelse i barnevernet. En studie av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning. Dr. polit.-avhandling, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, NTNU, Trondheim.
- Slettebø, T. (2008). Barn og foreldres medvirkning i barnevernet – samspill og interessekonflikter. *Norges Barnevern*, nr. 4,
- Smith, L. og P. Lødrup (2004). *Barn og foreldre: forholdet mellom barn og foreldre etter barneloven av 1981 med senere endringer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Statistisk sentralbyrå (2007-8). *Barnevernstatistikken*.
- Strandbu, A. (2001): «Jeg ventet ikke at de skulle svinge en tryllestav.» *Foreldres erfaringer fra kontakt med barneverntjenesten. En kvalitativ intervjuundersøkelse*. Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge. Rapport nr. 7.
- Sundell, K., K. Hansson, C. A. Löfholm, T. Olsson, L.-H. Gustle og C. Kadensjö (1996). *Multisystemisk terapi för ungdommar med allvarliga beteendeproblem-resultat efter sex månader*. IMS Institut för utveckling av metoder i socialt arbete, Stockholm.
- Thoburn, J., A. Lewis og D. Shemmings (1995). *Paternalism or Partnership? Family Involvement in the Child Protection Process*. London: HMSO.
- Thomson, J. og R. Thorpe (2004). Powerful partnerships in social work: group work with parents of children in care. *Australian Social Work*. Vol. 57, nr.1, 46 - 56.
- Triselotis, J. (1989). Foster care outcomes: A review of key research findings. *Adoption and Fostering*. Vol. 13, nr. 3, 5-17.
- Ulvik, O. Skjær (2002). Barnevernbarns kontakt med sine foreldre – en diskusjon av kunnskapssituasjonen. *Nordisk sosialt arbeid*, Nr.2, vol. 22: 66-75.
- Vinnerljung, B. (1996 a). *Svensk forskning om fosterbarnsvård. En översikt*. Falköping: Liber Utbildning AB.
- Vinnerljung, B. (1996 b). *Svensk forskning om fosterbarnsvård*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS): Liber utbildning.
- Vinnerljung, B., M. Sallnäs og P. Kyhle Westermark (2001). *Sammanbrott vid tonårsplaceringar – om ungdomar i fosterhem och på institution*. Stockholm: Socialstyrelsen/CUS.
- Vinnerljung, B., M. Öman og T. Gunnarson (2004). Återplaceringar av barn i dyngsvård (I): - hur vanlig är det? *Socialvetenskapelig tidskrift*, nr. 1, 54 – 74.
- Vinnerljung, B., A. Hjern og M. Öman (2004). Återplaceringar av barn i dyngsvård (II): - vad ökar eller minskar risken? *Socialvetenskapelig tidskrift*, nr. 2, 150 – 167.
- Waterhouse, L. og J. McGhee (1998). Social work with children and families. I R. Adams, L. Dominelli og M. Payne (red): *Social Work Themes, Issues and Critical Debates*. London: Macmillan, 273 - 296.
- Östberg, F., E. Wåhlander og P. Milton (1999). *Barnavårdsutredningar i sex kommuner*. Stockholm: Socialstyrelsen och Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS).

Aamodt, I. (2003): «*Det er jeg som er mamman.*» *Møte med barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien fra en marginal posisjon*. Hovedoppgave i sosialt arbeid. Program for sosialt arbeid. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Offentlige dokumenter

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4. november 1950 (EMK).
FNs konvensjon for barnets rettigheter av 20. november 1989 (barnekonvensjonen – BK)
Lov om barneverntjenester 1992.

NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

Ot.prp. nr 44 (1991-1992).

Ot.prp.nr.64 (2004-2005) Lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester mv.

Riksrevisjonen (2003): *Riksrevisjonens undersøkelse av oppfølging og tilsyn i barnevernet*.

Riksrevisjonen (2006): *Årsmelding 2006*.

St.meld. nr. 39 (2001–2002): *Oppvekst og levkår for barn og ungdom i Norge*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

St.meld. nr. 40 (2001–2002) *Om barne- og ungdomsvernet*. Oslo: Barne- og Familiedepartementet.

Nettsteder

BarnasRett. Tilgjengelig fra: http://barnasrett.no/om_oss

Familjers Rättigheter. Tilgjengelig fra: (<http://www.sos.se/Socialtj/handikap/Organisa.htm>).

Se også <http://www.rffr.se/stadgar.htm>

Family Rights Group. Tilgjengelig fra: <http://www.frg.org.uk/More/more.asp>

ForældreLANDSforeningen. Tilgjengelig fra: <http://www.fbu.dk/landsfor.htm>

Forældrestøtten. Tilgjengelig fra: <http://www.foraeldrestoetten.dk>)

Kirkens Bymisjon i Oslo. Tilgjengelig fra:

<http://www.bymisjon.no/templates/Page16875.aspx>

Parents Anonymous. Tilgjengelig fra: <http://www.parentsanonymous.org>

Redd Barna Våre. Tilgjengelig fra: <http://forum.r-b-v.net>

Stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget

Rapport nr. 1/2009
ISBN 82-8048-075-7
Elektronisk distribusjon:
Diakonhjemmet Høgskole, Oslo